

TAMPEREEN YLIOPISTO

Petra Unkila

RAISKATUT JA RYÖSTETYT
- Raiskauksen uhrin asema Ruotsin lainsäädännössä
keskiajalta 1700-luvulle

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2013

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

PETRA UNKILA: Raiskatut ja ryöstetyt. Raiskauksen uhrin asema Ruotsin lainsäädännössä keskiajalta 1700-luvulle.

Pro gradu –tutkielma, 121 s.

Historia

Marraskuu 2013

Tutkielmani aiheena on raiskauksen uhrin aseman muutos ruotsalaisessa lainsäädännössä keskiajalta vuoteen 1779. Päälähteeni on lainsäädäntö, mutta vertailen sitä paikottain käytännön oikeustapauksiin. Painotan lainsäädännössä tapahtunutta muutosta, sillä lait heijastavat pikemminkin yhteiskunnan normeja kuin käytäntöä. Työni pitkä aikarajaus perustuu annalistisen koulukunnan näkemyksiin pitkän aikavälin tutkimuksesta: se pyrkii hahmottamaan yksittäisten tapahtumien ja henkilöiden taustalla vaikuttavia tekijöitä tai struktuureita, jotka ovat pysyvämpiä. Koulukunnan anti historiantutkimukselle on ollut laajojen kehityskulkujen löytämisessä.

Tutkielmani avaa lainsäädännön asettamia velvollisuuksia ja oikeuksia sekä sitä kuinka ne muuttuivat pitkällä aikavälillä. Tavallisesti oikeushistoriaa lähestytään niin, että käytäntöä verrataan lain kirjaimeen, jolloin kyseessä on lain noudattaminen. Koska tutkielmani ei painota niinkään käytäntöä vaan rakenteita, se pyrkii selvittämään sekä raiskatun ja raiskauksesta syytetyn oikeudellisia mahdollisuuksia että velvollisuuksia, toisin sanoen lainsäädännön asettamia selviytymiskeinoja ja yhteisöllisiä verkostoja. Tällöin haasteen muodostaa se, että keskiaikainen ja uuden ajan alun lainsäädäntö oli kasuistista, eli prosessioikeus on sekoittuneena yksityis- ja rikosoikeuteen.

Keskiaikaisessa lainsäädännössä raiskaus on yksi vakavimmista rikoksista ja sitä verrataan henkirikokseen. Käytännön lähteet esittävät, että siitä langetettiin harvoin tuomioita Euroopassa. Syynä saattoi olla rangaistuksen pelottavuus: raikauksesta tuomitun kuolemantuomio toteutettiin miekalla mestaamalla. Toinen syy oli, että rikos oli vaikea todistaa. Naisen edusmiehisyyden alaisuus rajoitti naisen oikeudellista asemaa. Laissa tämä tarkoitti, että ainoastaan edusmies sai puhua naisen puolesta oikeudessa, nostaa syytteen tai toimia todistajana. Raiskaus ei tarkoittanut lainsäädännössä samaa asiaa kuin nykyisessä lainsäädännössä. Suomen lainsäädännössä sitä nimitettiin vuoteen 1998 asti väkisinmakuuksi. Nimekkeen alkuperä on historiallinen, sillä vanhimmissa ruotsalaisissa laeissa nainen vietiin väkisin hänen perheeltään, joko isältään, veljiltään tai muilta miespuolisilta sukulaisilta. Raiskaus ei kohdistunut naiseen itseensä, sillä naisella ei ollut oikeutta valita aviopuolisoaan. Tällöin väkivallan laatu ei määritellyt teon vakavuutta niin kuin nykyään. Teko määräytyi sen mukaan, missä määrin syytetty todisti syyttömyytensä tai missä määrin uhri pystyi todistamaan epäillyn syylliseksi. Varhaisimassa pohjoismaisessa maakuntalaisessa, Skoonen maakuntalaisessa, myös naisen täytyi todistaa syyttömyytensä, tosin edusmiehensä avulla.

Naisrauhan rikkominen tarkoitti, lain varhaisimmassa kirjaimessa, naisen varastamista hänen suvultaan. Naisenryöstö ei tarkoittanut maakuntalakien aikana tapaa avioitua vaan sen merkitys pohjautui, samalla tavoin kuin muidenkin avioliiton ja raikauksen säädöksiin, Mooseksen lakiin. Tutkielmani havainnollistaa Mooseksen lain yhteyttä keskiaikaiseen lainsäädäntöön Elsa Sjöholmin tutkimuksen avulla, jolloin maakuntalakeja tutkitaan valtopoliittisesti. Perinteisessä tulkinnassa maakuntalaeista on

mahdollista erotella toisistaan kirkollinen, maallinen ja tapaoikeus. Maakuntalakien lainsäädäntöön tulee suhtautua niin kuin muuhunkin lähdeaineistoon eli käyttää niitä syntyajankohdan lähteenä. Mannermainen oikeus pohjautuu Mooseksen lakiin: myös maakuntalakien prosessioikeus on peräisin siitä eikä muodosta jäännettä sukujen välisestä oikeudesta. Verikostojen ja sukujen omakohtaisen oikeuden rajoittaminen ovat peräisin Mooseksen laista. Maakuntalait laadittiin, koska katolinen kirkko pyrki maakuntalakien avulla saaman koko Ruotsin valtakunnan kanonisen oikeuden piiriin.

Prosessioikeuden tutkiminen raiskauksen yhteydessä tukee Sjöholmin tutkimustuloksia. Aiemmin kirkonkin käyttämät menetelmät, kuten jumaltuomiot ja valan vannominen, olivat tarjonneet syytetyille liian helpon väylän puhdistautua syyteistä. Mitä enemmän viranomaiset saivat osallistua oikeudelliseen päätöksentekoon lautakunnan välityksellä, sitä enemmän helpotettiin uhrin mahdollisuuksia tehdä asiasta todistajajuttu. Tämä mahdollisti, että kirkko ja kruunu pääsivät määrittelemään, mitä todisteita raiskauksesta vaadittiin. Viranomaiset saivat myös osan sakoista, sillä vähitellen lautakunta, jota käytettiin myös naisrauhan ratkaisemisessa, oli kuninkaan valitsema. Itse teosta kiinni jäänyt raiskaaja sai ankarimmillaan kuolemantuomion. Muussa tapauksessa syytetty julistettiin rauhattomaksi, eli menettämään kaiken irtaimen omaisuutensa ja lähtemään pois maakunnasta. Myöhemmissä valtakunnan laeissa hän menetti oikeudellisen suojansa ja hänet karkotettiin koko valtakunnasta. Vain raiskatun naisen edusmiehellä oli oikeus teon anteeksiantamiseen. Kun Maunu Eerikinpojan maanlaki tuli voimaan 1300-luvun puolivälissä, sekä lautakunnan että kuninkaan vallan merkitys kasvoivat lainsäädännössä. Naisrauhassa tämä tarkoitti, että uhrilla ei ollut enää mahdollisuutta esittää todisteita ennen kuin kuninkaan lautakunta oli ensin päättänyt, oliko syytetty syyllinen rauhanrikkomiseen. Vielä maakuntalakien aikana uhri oli saattanut silminnäkijätodisteiden avulla estää syytettyä todistamasta syyttömyyttään millään tavoin. Jos teko ei ollut ilmeinen tai uhrilla oli riittäviä silminnäkijätodisteita, asiasta päätti 12 miehen lautakunta, joka oli molempien osapuolten valitsema. Vuoden 1734 laissa legaalinen oikeusteoria muodosti osan lainsäädännöstä ja muutti todistustaakan painopistettä. Siinä syytetty oli syytön niin kauan kuin toisin todistettiin. Epäselvissä tapauksissa oli tuomarin parempi vapauttaa syytetty kuin tuomita hatarin todistein. Tämä muutti samalla oikeuden soveltamista. Lainsäädäntö määritteli tarkoin, mitä näyttöä asiasta vaadittiin. Tuomarin täytyi laatia kirjallinen lausunto lain kohdista, johon päätös perustui. Aiemmin lautakunta oli päättänyt asian totuudesta todisteiden perusteella. Raiskauksen uhrin oikeudellinen asema muuttui keskiajalta lähtien huonommaksi, sillä vähitellen kuninkaan valta vähensi asianomaisen oikeutta esittää todisteita. Uuden ajan alussa legaalinen oikeusteoria antoi syytetyille paremman oikeusturvan kuin keskiajan oikeus, joka oli vaatinut syytetyn aina todistamaan syyttömyytensä.

Tutkittaessa raiskausta ruotsalaisissa maakuntalaeissa on löydettävissä monissa kohdin yhteneväisyyksiä eurooppalaiseen keskiaikaiseen lainsäädäntöön. Myös Mooseksen lain vaikutus eurooppalaiseen oikeuteen on todennäköisempi vaihtoehto kuin sukuyhteiskunnan tapaoikeus, jota lainsäädännöllä olisi pyritty rajoittamaan. Sukujen valta oli vahva etenkin Svean maan laeissa, mutta vähitellen asianomaisen asema heikkeni maalliseen valtaan nähden ja myös kirkko menetti valta-asemaansa kuninkaalle. Eniten raiskauksen uhrin oikeudellinen asema muuttui keskiajalta uuden ajan alkuun siinä, ettei uhrilla tai hänen oikeudestaan vastaavalla edusmiehellä ollut niin suurta valtaa todistaa raiskaus tapahtuneeksi niin kuin asianlaita oli ollut Svean laeissa, joissa asianomaisen valta oli Sjöholminkin mukaan suurimmillaan suhteessa kuninkaan tai kirkon valtaan lainsäädännön kautta. Raiskauksen yhteydessä suvun merkitys naisen oikeudelliseen asemaan oli merkittävä, mutta se ei selitä sitä, että naisenyöstö olisi ollut varhaisin muoto avioitua vaan että lainsäädäntö pyrki rajoittamaan sitä.

Sisältö

1. Raiskatut ja ryöstetyt.....	1
1.1. Uhrin vai syytetyn todistus?.....	2
1.2. Käytäntö vastaan laki – kulttuurihistoriallinen totuus	3
1.3. Aikaisempi tutkimus	9
1.3.1. Yhteiskuntatieteellinen näkökulma.....	9
1.3.2. Sukupuolen historiallistaminen ja seksuaalisuuden tutkimus.....	9
1.3.3. Raiskaus harvinainen rikos – käytäntö vastaan laki.....	11
1.3.4. Naisenryöstöstä sopimukseen	13
1.3.5. Raiskaus oikeustieteissä.....	14
2. Lainsäädäntö historian tutkimuksen lähteenä	16
2.1. Ruotsalainen maakuntaoikeus.....	16
2.1.1. Suomalainen varhaisin oikeus.....	17
2.1.2. Germaaninen sukuyhteisö	19
2.1.3. Maakuntalakien kieli ja rakenne	22
2.1.4. Rauhanlait kuninkaan oikeutta.....	23
2.1.5. Oikeus- vai lakikirja?	25
2.1.6. Valtapolitiikka ja kirkon vaikutus maakuntalaeissa.....	26
2.1.7. Maakuntalait lähteenä	29
2.2. Maan- ja kaupunginlait	30
2.3. Esimoderni vuoden 1734 laki	33
2.4. Katolisen kirkon oikeuskäytäntö.....	36
2.5. Reformaation jälkeinen kirkollinen oikeus – paavin vallasta valtiolliseen kuninkaan kirkkoon	38
2.5.1. Kirkkolaki ja kirkkojärjestys lähteenä	41
2.6. Päätelmät lähteistä.....	41
3. Raiskatun laki.....	44
3.1. Raiskaus väkivaltaa ja neidon pilaamista.....	45
3.2. Kuka saattoi olla uhri?	50
3.2.1. Nainen vai neitsyt?.....	51
3.2.2. Lapsuus, mielenvikaisuus ja maine.....	56
3.3. Todisteiden ja todistajien valossa	59
3.3.2. Jumaltuomiot, todisteet ja silminnäkiäjät	60
3.3.3. Raiskauksen yritys eli uhka.....	70
3.3.4. Rahat tai henki	71

3.4. Edusmiehen loukkaus	79
3.5. Raiskaus aseena.....	82
3.5.1. Naisen oma tahto.....	82
3.5.2. Huoruussyytteiden yhteys vaimonryöstöön.....	86
3.6. Raiskauksesta syntyneen lapsen oikeus	90
3.7. Ratkaisuna lapsenmurha tai itsensä surmaaminen	98
3.8. Itsepuolustus eli hätävarjelu.....	100
4. Päätelmät.....	105
Painetut lähteet.....	114
Kirjallisuus.....	116

1. Raiskatut ja ryöstetyt

Egyptiläinen Bilalaman laki, yksi historian vanhimmista lakikokoelmista, mainitsee toisen miehen aviovaimon raiskaamisen rikoksena, josta on tuomittava kuolemalla. Laki luokittelee raiskauksen yöllisen varkauden, vaimon ja lapsen ryöstömurhan ja naisen aviorikoksen kaltaiseksi eli yhdeksi vakavimmista rikoksista.¹ Antiikin tarustoissa raiskatuiksi joutuvat naisten lisäksi myös miehet ja lapset. Mytologiassa avioliitto alkaa usein morsiamen ryöstämisellä. On tosin kyseenalaista, oliko tarkoitus millään tavalla kuvailla nykyajan käsitteen mukaista seksuaalirikosta, joka nykyisen lainsäädännön mukaan kohdistuu ihmisen itsemääräämisoikeutta vastaan vai ainoastaan naisen luvaton ryöstö avioliittoon. Varhaisimmissa kirjallisissa lähteissä raiskaus oli pikemmin rikos naisen edusmiestä kohtaan eli kyseessä oli omaisuusrikos naisen sukua tai perhettä kohtaan kuin nykykäsitteistön mukainen väkivalta- tai seksuaalirikos.²

Tutkielmani käsittelee raiskausta Ruotsissa historiallisena ilmiönä lainsäädännössä keskiajalta vuoteen 1779. Lähdeaineistona on ruotsalainen oikeus, joka koski tuona aikana myös nykyistä Suomen aluetta. Vanhin kirjallinen ruotsalainen lainsäädäntö, joka ajoitetaan noin 1250-luvulle, puolustaa etenkin naisen eli uhrin suvun loukkausta. Laissa määriteltiin, miten tuli menetellä, jos kihlattu nainen oli viety väkisin ilman sukulaistensa suostumusta avioliittoon. Raamatun Mooseksen laissa neidon ryöstäminen on rikos, jonka rangaistuksena on kuolema ja sitä verrataan toisen tappamiseen.

*Jos jocu löytä kihlatun pijcan kedolda/ ryöwä ja maca hänen/ nijn mies pitä yxinäns tapettaman/ joca macais hänen. Waan pijcalle ei sinun pidä mitän tekemän: sillä ei hän yhtän syndiä tehnyt/ joca cuoleman syy olis: **Waan nijncuïn jocu carcais hänen lähimmäistäns wastian/ ja löis hänen sieluns cuoliaxi/ nijn on myös tämä asia.** Sillä hän löysi kedolda hänen/ ja se kihlattu pijsa huusi/ waan ei ollut hänellä auttajata.³*

Raiskaus käsitteenä on keskiaikaiseen tutkimukseen nähden anakronistinen, sillä vanhin kirjallinen lainsäädäntö säätelee naisen varastamista avioliittoon ja tämän seurauksena naisen avioliittomahdollisuuksien pilaamista pikemmin kuin naisen fyysistä raiskaamista.⁴ Tämänhetkinen Suomen lainsäädäntö raiskauksesta turvaa jokaisen itsemääräämisoikeutta omaan kehoon ja

---

¹ Terho 2007, 16.

² Utraiainen 2010, 18–31.

³ Biblia. Se on Coco Pyhä Ramattu suomexi. Pääramattuin hebrean ja grecan jälkeen, Esipuhetten, marginaliain, concordantiain, selitösten ja registrein cansa. Präntätty Henrik Keisarilda, Stockholmis 1642. 5. Mooseksen kirja 22: 25–27, 109. Tästä eteenpäin kun Mooseksen kirjoihin viitataan, on käytössä ollut edellä mainittu vuonna 1642 ilmestynyt ensimmäinen suomen kielelle kokonaisuudessaan käännetty raamattu.

⁴ Utraiainen 2010, 270–271.

seksuaalisuuteen, mutta määrittelee rikoksen vakavuuden käytetyn väkivallan mukaan. Siinä raiskaus on seksuaali- ja väkivaltarikos.⁵ 1600-luvulla väkisinmakuu luokiteltiin siveellisyysrikokseksi. Käsitteenä siveellisyys sisälsi seksuaalirikosten kuten eläimiinsekaantumisen ja huoruusrikosten lisäksi arkipäiväisen hyvän käyttäytymisen. Siveellisyysrikoksista nykyisen käsityksen mukaiset seksuaalirikokset uhkasivat 1600-luvun parisuhdeihannetta ja sitä kautta perheentauluajattelumallia. Varsinkin 1600-luvun Ruotsissa seksuaalirikosten tuomitsemisen avulla kirkko ja kuningas vahvistivat asemiaan toimiessa yhteistyössä määritellensä ainoaksi lailliseksi parisuhteeksi avioliiton. Kaikista esiaviollisista ja avioliiton ulkopuolisista suhteista seurauksena oli maallisen oikeuden mukaiset sakot ja kirkon häpeärangaistus.⁶ Vielä vuonna 1734 voimaantulleessa lainsäädännössä väkisinmakaaja tuomittiin ankarimmillaan kuolemaan. Tutkielmani aikarajaus päättyy vuoden 1779 Kustaa III:n laatimaan asetukseen, jossa kuolemantuomio on muutettu vankeusrangaistukseksi. Tämä säädös ei myöskään enää mainitse millään tavoin naisen ryöstämistä.⁷

1.1. Uhrin vai syytetyn todistus?

Tutkielmassa tarkastellaan raiskauksen uhrin oikeudellisen aseman muutosta lainsäädännössä pitkällä aikavälillä. Mooseksen lain ja ruotsalaisten keskiaikaisten lakien osittainen yhteneväisyys on selviö, mutta ruotsalaisen tutkijan Elsa Sjöholmin mukaan molempien oikeusjärjestelmien rikosoikeudellinen prosessi on yhteneväinen. Hänen mukaansa eurooppalainen lainsäädäntö pohjautuu kanoniseen oikeuteen ja sen vaikutuksesta Mooseksen lakiin.⁸ Sjöholmia kritisoineen Heikki Ylikankaan mielestä Mooseksen lain suora vaikutus on nähtävissä vasta 1600-luvulla, jolloin se otettiin virallisesti osaksi Ruotsin lakia vuonna 1608.⁹ Mooseksen laissa rikoksesta syytetyn täytyi pystyä todistamaan syyttömyytensä. Vain epäilyksen alaisuuteenkin joutuminen oli syy todistaa syyttömyys. Niin oli laita myös vanhimmassa keskiaikaisessa ruotsalaisessa lainsäädännössä. Sjöholmin mukaan syyttäjät esitti todisteet rikoksista, joissa syytetty oli jäänyt kiinni itse teossa eli verekseltään. Syytetty puolestaan vapautui syytöksistä valan avulla. Vala vahvistettiin joko myötävannojen tai eri tavoin valitun lautakunnan avulla. Vuoden 1734 laista lähtien todistustaakka siirtyi ainoastaan syyttäjälle tai uhrille eli syytetty oli syytön ennen kuin toisin todistettiin. Muutos tai jo 1500-luvulla Suomessakin tunnettu filosofinen ajatus oli osa Olaus Petrin tuomarinohjeita. Vuoden 1734 lainsäädännössä tuomarin ohjeet

⁵ Utriainen 2010, 183–193, 276–279.

⁶ Aalto 1996, 17, 29. Utriainen 2010, 53–56. Brundage 1987, 154–155.

⁷ Utdrag utur alle ifrån 1729 års slut utkomme publique handlingar, plakater, förordningar, resolutioner och publikationer, del 11. Modeé, R. G., Stockholm 1742–1829.

⁸ Sjöholm 1988, 16, 41, 52–68, 96, 98–99.

⁹ Ylikangas 1988/a, 97–104. Ylikangas 1988/b. Ylikangas 1999, 80–83.

liitettiin virallisesti osaksi lakia.¹⁰ Jo maakuntalakien aikaan lainsäädäntö määritteli, minkälaisia todisteita rikoksesta vaadittiin, mutta todistustaakan siirtyminen syytetyltä uhrille muutti oikeudenkäynnin valta-asetelmaa. Tutkielmani hypoteesina on, että sitä mukaa kun naisen itsemääräämisoikeus omaan kehoon lisääntyi, vaikeutui raiskauksen todistaminen myös prosessioikeuden mukaan. Epäily rikoksesta ei enää vaatinut epäilylle syyttömyyden todistamista.

1.2. Käytäntö vastaan laki – kulttuurihistoriallinen totuus

Raiskaus on rikoksena muutakin kuin väkivaltaa. Se on myös ruumiin, asenteiden ja moraalien historiaa. Varsinkin uhrin tuntema häpeä ja tarve todistella muille syyttömyytensä ovat muovanneet uhrin oikeudellista asemaa läpi historian.¹¹ Asenteita raiskausta kohtaan eli niin sanottua raiskauskulttuuria on lähes mahdoton tutkia käyttämällä ainoastaan lainsäädäntöä lähteenä. Lainsäädännön tutkiminen mahdollistaa pikemmin tietyn kulttuurin moraalisten asenteiden tutkimisen ja mahdollisen muutoksen pitkällä aikavälillä. Uhrin maineen merkitystä on mahdollista tutkia lainsäädännön määrittelemistä todistajista ja todisteista: mitä uhrilta tai syytetyltä vaadittiin todisteeksi tapahtuneesta tai syyttömyydestä. Aihetodisteet kertovat muunmuassa, mitä todisteita raiskauksen uhrilta vaadittiin. Myös asiat, jotka on jätetty jostain syystä mainitsematta, ovat huomionarvoisia.¹² Ne ja lainsäädäntö yhdessä luovat niin sanotun mahdollisuuksien verkon, joka koostuu uhrin ja hänen läheistensä selviytymiskeinoista.

Tutkielman kohteena ovat raiskauksen uhrin, jotka vanhimmassa ruotsalaisessa lainsäädännössä olivat ainoastaan naisia. Toisaalta laajemmassa perspektiivissä raiskauksen uhri oli keskiajalla raiskatun naisen suku. Tärkeintä raiskatun naisen kohtalossa oli mahdollisten jälkeläisten oikeudellisen aseman varmistaminen, sillä sukukäsitys ymmärrettiin keskiajalla ja uuden ajan alussa maanperimyksen kautta. Laillisesti avioliitossa syntyneet lapset määrittelivät tulevan perinnön jaon. Maan toivottiin pysyvän suvun omaisuutena ja turvaavan suvun aseman ja jatkuvuuden.¹³ Tutkimusnäkökulma on tutkia raiskauksen uhrin oikeudellista asemaa lainsäädännön muodostaman verkoston avulla. Sen muodostuminen erittelee yksilön valintoja ja yhteisöllisyyttä. Verkostot voidaan tulkita yksilöiden selviytymis- ja toimintastrategioina, joilla rakennettiin yhteisöllisyyttä ja turvaa. Verkostot perustuivat

---

¹⁰ Ylikangas 1984, 235. Ylikangas 1988, 7–77. Letto-Vanamo 1991, 39–42.

¹¹ Vigarello 2001, 2.

¹² Ollila 2010, 95–96.

¹³ Sjögren 2001, 9–10, 150–157. Miettinen 2012, 81–82.

ystävyyssuhteisiin tai sukulaisuuteen.¹⁴ Pitkän aikavälin historiantutkimuksessa on viime vuosina esitelty myös yhdeksi työkaluksi tutkia ihmiskunnan sukulaisuutta erittäin pitkällä aikavälillä. Englanninkielisessä tutkimuksessa sitä nimitetään käsiteellä *Deep history*. Sukulaistamista ei voi tutkia luonnosta irrallaan. Sukulaisuuden ajattelu on yksi historian vanhimmista tavoista ymmärtää ihmisten välisiä suhteita. Sukulaisuus on määritelty matri- tai patrilineaarisesti, mutta suhteet saattoivat muuttua myös ystävyden tai avioliiton kautta. Sukulaisuuden käsittämiseen liittyvät myös ne, jotka eivät ole läsnä. Sukulaisuus on käsite, joka viittaa myös tulevaisuuteen. *Deep history* vaatii mielikuvitusta, mutta se on syvärakennettu nykyisyyden materiaan ja sosiaaliseen verkostoon. *Deep history* on osa tämänhetkistä todellisuutta. Sen mukaan luonnon yhteys ihmiskunnan historiaan on otettava mukaan tieteelliseen historian tutkimukseen. Historian aikakäsitys alkaa jo maapallon syntyhetkestä eikä niin kuin nykyajan kirjalliseen lähdeaineistoon perustuva nykypäivän historiantutkimus, joka aloittaa tutkimisen yleensä vasta antiikista. *Deep history* kyseenalaistaa kansallinen historiankirjoituksen ja suhtautuu historiaan koko maapallon tasolla eikä kansallisesti. Nykyinen historiantutkimus tutkii ilmiöitä myös usein eurooppalaisesta näkökulmasta ja jaottelee yhteiskunnat kolonialistiseen tai aikaan ennen sitä. Perinteinen historiantutkimus pohjaa mallinsa Georg Friedrich Hegelin esittämiin ajatuksiin luonnon ja ihmiskunna historian erittelystä. Ihmiskunnan lisääntyminen oli luonnonmukaista, mutta muu yhteiskunnallinen valtiollinen historiallinen muutos perustui ihmisen eriytymiseen ja kehittymiseen luonnosta. Myös kristinuskolle on annettu suuri merkitys ihmisen irrottautumisesta primitiivisestä luonnosta.¹⁵ Myös lainsäädännöstä on mahdollista löytää edellä mainittuja verkostoja. Etenkin raiskaus rikoksena mahdollistaa yhteisöllisyyden eli sukulaistamisen tutkimisen, sillä niin kuin edellä on jo mainittu, oli naisenryöstö tai raiskaus keskiaikaisessa lainsäädännössä rikos, joka kohdistui uhrin sukuun pikemmin kuin ryöstettyyn tai raiskattuun itseensä. Myös perintöoikeudelliset säätelyt lainsäädännössä kertovat sukulaistamisen käsittämisestä myös sen hetkisen ajan tulevaisuudesta.

Ruotsi-Suomessa ja yleensä Pohjoismaissa on hyvä lähdetilanne oikeustapausten tutkimiseen, sillä feodalismien vähäisyys mahdollisti valtion kontrolloinnin melko varhain verrattuna feodalistiseen Keski-Eurooppaan. Tästä syystä yhtenäiset lähdesarjat alkavat jo melko aikaisessa vaiheessa. Sakkoluetteloita on vuodesta 1540 lähtien ja katkelmallisia tietoja jo aikaisemmalta ajalta. Kaupungeista on olemassa tuomioluetteloita jo keskiajalta. Tuomiokirjoja on myös 1500-lähtien, mutta

---

¹⁴ Ollila 2010, 28–30.

¹⁵ Shryock & Lord Smail 2011, x–xi, 39, 160–188, 272.

ne ovat katkelmallisia. Ruotsin valtakunnan alueella hovioikeuksia perustettiin vuodesta 1615 alkaen. Suomen alueella Turun hovioikeus perustettiin 1623 ja sen jälkeen käsitellyistä oikeustapauksista on jäljellä yhtenäisiä sarjoja.¹⁶ Väkinimakuun oikeustapauksia on säilyneissä tuomiokirjoissa ja sakkoluetteloissa melko vähän. Suomen kaupungeissa 1620–1660-luvulla raiskauskanteita on jäljitetty neljä, mutta mikään niistä ei johtanut syytteesen vähäisen näytön perusteella. 1500-luvulla peräisin olevissa Suomen kaupunkien sakkoluetteloissa raiskaustapauksia ei ole yhtäkään.¹⁷ Maaseudulta tunnetaan Käkisalmen läänin oikeuslähteissä kaksi raiskauskannetta, jotka johtivat syytetyn kuolemantuomioon.¹⁸ Pietarsaaren pitäjässä ei tuomittu ketään raiskauksesta 1540–1680-luvulla sakkoluettelo- ja tuomiokirja-aineiston perusteella. Eräs nainen tosin syytti väkinimakuusta irtolaisrenkiä, mutta juttu tuomittiin aviorikokseksi ja tulkittiin naisen yritykseksi puhdistautua huoruussyytteestä. Molemmat jutun osapuolet elivät avioliitossa ja naisen aviomies yritti puhdistaa mainettaan auttamalla vaimoaan pääsemään eroon huoruussyytteestä.¹⁹ Käyttämällä lakeja lähteenä on mahdollista tutkia varhaisempaa aikaa ennen jäljelle jääneitä 1500-luvun oikeustapauksia, sillä ensimmäiset kirjalliset Ruotsi-Suomen aikaiset lait laadittiin 1200- ja 1300-lukujen vaihteessa. Pia Letto-Vanamon mukaan maakuntalakeja pitäisikin käyttää lähteenä oikeuskäytännöstä pikemmin kuin nykyajan laki käsitteen mukaisesti ehdottomana oikeutena.²⁰

Oikeus- ja sosiaalihistorian puolella pitkän aikavälin tutkimuksen mahdollistaa lainsäädännön käyttö lähteenä. Lainsäädännön muutoksen esiin tuominen on yhtä tärkeää kuin oikeuskäytännön vertaaminen lainsäädäntöön. Pitkän aikavälin muutoksen tutkiminen saattaa antaa toisenlaisen tutkimustuloksen kuin käytännön oikeustapausten tutkiminen. Pitkän aikavälin tutkimus on myös yhtä arvokasta kuin tietyn tapahtuman kuvailu. Tutkijan onkin siedettävä ja kirjoitettava auki pitkän aikavälin tutkimuksen puutteet ja puitteet. Pitkän ajan muutokset lainsäädännössä kuvaavat yhteiskunnan ihanteiden muutosta. Ihanteiden ja lainsäädännön muutosten taustalla on aina myös valtapoliittinen muutos. Esimerkiksi rikoksen uhrin osalta lainsäädäntö määritteli raamit, joissa rikos täytyi ratkaista. Kuka saattoi olla uhri ja ketä ranagaistiin ja miten. Toki oikeutta jaettiin kuten nykypäivänäkin oikeussalien ja lainsäädännön ulkopuolella. Pitkän aikavälin muutosten tutkiminen mahdollistaa vertailun toiseen kulttuuriin ja aikaan, mutta jo muutoksen tutkiminen on arvokas näkökulma. Avioliittoa tutkineen Mia Korpiolan

---

¹⁶ Ylikangas 1999, 29–31.

¹⁷ Karonen 1996, 89–92.

¹⁸ Matikainen 1995, 59.

¹⁹ Jokiahho 2000, 146.

²⁰ Letto-Vanamo 1995, 17–22.

mukaan käytännön ja lain kirjaimen erottaminen toisistaan on erittäin tärkeää, varsinkin jos tutkimuksen tavoitteena on löytää kansallisia erikoisuuksia tai erottaa kansallinen aines esimerkiksi koko Euroopan oikeutta muokanneen roomalaisen oikeuden välillä.²¹

Pitkän aikavälin muutoksen tutkiminen on historiantutkimuksen historiassa ranskalaisen annalistisen koulukunnan esittämä tutkimusmetodi. Sitä ennen jo saksalainen historiantutkija Karl Lamprecht oli perustanut kollektiivisen kulttuurihistoria käsitteen. Lamprechtin tutkimus käsitteli saksalaista keskiaikaa ja siinä käsiteltiin aikakausien yleisluennetta poliittisen historian sijaan. Lamprecht tutki säännönmukaisuuksia, tyyppillisistä ja yleisiä ilmiöitä. Hän oli kiinnostunut myös siitä, miten kaikki oli syntynyt eikä niin kuin perinteinen historiakäsitys tuohon aikaan yleensä, keskittynyt totuuden etsimiseen.²² Kulttuurihistorian tavoin ranskalainen annalistinen koulukunta on lähestymistavaltaan kollektivistinen. Molemmat suuntaukset ovat kiinnostuneita tyyppillisistä ja joskus jopa kvantitatiivisistä ilmiöistä. Myös maantieteellinen rajaus on erittäin merkityksellinen, ja kiinnostus on kohdistunut eri väestöryhmien jokapäiväiseen elämään. Heidän tutkimuksen keskiössä ovat yksittäisten tapahtumien ja henkilöiden taustalla olevat laajemmat tekijät, jotka ovat yleensä pysyvämpiä. Annalistit tutkivat yhteiskunnan hitaasti muuttuvia aineksia eli struktuureja. Annalistisen koulukunnan anti historiantutkimukselle on ollut nimenomaan pitkien kehityskulkujen löytäminen. He ovat keskittyneet talous-, sosiaali- ja kulttuurihistoriallisiin ilmiöihin. Kritiikki valtiollista päämiehiin perustuvaa kronologisesti etenevää historian tutkimusta kohtaan oli yleiseurooppalainen ilmiö, mutta pitkän aikavälin tutkimuksen kannalta ranskalainen annalisti Fernand Braudel esitti uudenlaisen aikakäsityksen, joka oli merkityksellinen Suomessakin, tosin verraten melko myöhään 1980-luvulla uuden historiakäsityksen myötä.²³

Braudel vertasi aikaa orkesterin esitykseen. Siinä erikestoiset ja vaihtuvarytmiset osat muodostivat kokonaisuuden. Enää ei ollut olemassa kronologisesti etenevää yhtä aikakäsitystä. Aikaa ei käsitteellistetty ennen tutkimista. Braudel jakoi ajan kolmeen tasoon. Ensimmäinen ja syvin taso oli luonto, joka saattoi vaatia muutokseen jopa tuhansia vuosia. Seuraavaa tasoa edustivat yhteiskunnan

---

²¹ Korpiola, Mia 2011, 20.

²² Tommila 1989, 147–149.

²³ Fernand Braudellin pitkän aikavälin (longue duree) tutkimuksesta on kirjoitettu suomeksi mm.: Jutikkala, Eino: Neljä vuosisataa maailmanhistoriaa ruohonjuuritasolla. HAik 1983/4, 283–286. Lyytinen, Eino: Fernand Braudel ja pitkän keston maailmanhistoria. HAik 1985/1, 44–47. Kalela, Jorma: Onko historian aika mennyt sijoiltaan?, HAik 1990/1, 39–44. Kallioinen, Mika: Onko makrohistoriaa olemassa?, HAik 1997/1, 24–35.

sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet. Niiden muutosta oli mahdollista tarkastella vuosissatojen tasolla. Poliittinen tapahtumahistoria oli nopeiten muuttuva taso. Se oli Braudellin mukaan pinnallisina muutoksina. Braudellin suurin kritiikki historian tutkimusta kohtaan kohdistuikin tähän historian pintatasoon. Braudellin ansioksi koettiin vauhdikas kirjoitustyyli, joka esitteli kokonaisuuksia jäntevästi ja mukaansatempaavasti.²⁴

Kollektiivinen tutkimusote on nykypäivänä käsitetty lähes mahdottomaksi, mutta historiallisen ilmiön muutoksen tutkiminen ja ilmiön synnyn tutkiminen on hedelmällinen metodi, jos lähteenä käytetään lainsäädäntöä. Pitkän aikavälin muutoksen tutkiminen lainsäädännössä saattaa jopa kertoa jotain muuta naisen oikeudellisen aseman muutoksesta kuin naisen alistetusta asemasta miehiin nähden tai rikoksen sukupuolittuneisuudesta. Raiskauksen uhrin oikeudellisen muutoksen tutkiminen pitkällä aikavälillä kertoo uhrin lainsäädännön rajaamista mahdollisuuksista ja oikeuksista. Naishistoriatutkimus ei loppujen lopuksi ole haastanut poliittisen historian rakentamaa kaanonin, vaan jäänyt sen aikarajauksen vangiksi.²⁵ Pitkän aikavälin tutkimus antaa uuden näkökulman ja aikakäsityksen myös siihen.

Raiskaus on käsitteenä anakronistinen, kun väksinmakuuta tutkitaan keskiajan ja uuden ajan alun Ruotsissa. Annalistisen koulukunnan perustaja Marc Bloch perusteli, että pystyäkseen esittämään oikeita kysymyksiä menneisyydelle, on välttämätöntä tutkia samaa asiaa nykyajassa. Ainoastaan sen avulla osaa löytää ilmiön muutoksesta oleelliset tutkimuskysymykset. ”Nykyisyyden tunteminen saattaa olla suora tie menneen ymmärtämiseen.” Bloch myös suosittelee tutkimaan historiallisia ilmiöitä nykyajasta menneisyyteen päin kuin päinvastoin. Bloch oli tutkimuksissaan maantieteellisesti suuntautunut ja esitti kirjassaan esimerkin peltojen muotoutumisesta. Hän painotti, että nykyhetken peltojen muodostuminen on kokonaisnäkökulma, josta tutkimuskysymys on olennasta muodostaa. Sen avulla historiantutkijan on mahdollista tutkia koko muutoksen ketju. Bloch vertaa historiantutkimuksen prosessia filmiin, joka kelataan taaksepäin ajassa. Bloch ei kuitenkaan kiellä, etteivätkö historialliset ilmiöt ja aikaukaudet vaatisi omaa tutkimustaan ja asiantuntijoitaan.²⁶ Raiskaus käsitteenäkään ei ole niin anakronistinen, jos tutkielman lähtökohdaksi ottaa annalistienkin käyttämän nykyhetkestä menneisyyteen suuntautuvan tutkimusmetodin. Raiskausta voi tutkia menneisyydessä, vaikka keskiajalla ja uuden ajan alussa nykylainsäädännön termi on anakronistinen, jos näkökulma on tutkia,

²⁴ Edellisten Haik: n artikkelien pohjalta Braudellin aikakäsityksestä Nykänen 2005, 68–71.

²⁵ Shryock & Lord Smail 2011, x-xi.

²⁶ Bloch 2003, 84–93.

miten Suomen lainsäädäntö on muuttunut tai kehittynyt keskiajalta uuden ajan alkuun. Tämän hetkinen lainsäädäntö kertoo jotain myös menneisyydestämme.

Oikeustieteessä raiskausta on tutkittu, mutta maakuntalakien aika on jäänyt vähemmälle huomiolle.²⁷ Myös Heikki Ylikankaan tutkimuksissa vedetään johtopäätöksiä aiemmasta oikeuskäytännöstä sen mukaan, millä tavoin asiasta oli myöhemmissä maan- ja kaupunginlaeissa säädetty. Hänen tutkimukset perustuvat etenkin lainsäädännön noudattamiseen tai noudattamatta jättämiseen ja alkavat lähdeaineiston pohjalta usein vasta 1500-luvulta.²⁸ Tutkielmassani aion tutkia naisen oikeudellista asemaa tietyn lakien ajan yhteiskunnan normien mukaisesti osana prosessioikeutta enkä niinkään yhtä lain pykälän muutosta. Vanhin lainsäädäntö on monin paikoin kasuistista. Se tarkoittaa, että prosessioikeus on sekoittuneena lain kohtiin, joissa säädellään edellä mainituista oikeustavoista. Raiskauksen lain pykälän yhteys toiseen saman ajan lain pykälään tuo esille naisen oikeudellisen aseman tietyssä ajassa laajemmassa kontekstissa kuin yksi oikeustapaus. Oikeustapausten tutkiminen ei yleensä kerro kokonaista tarinaa vaan osan ihmisen elämästä, jolloin oli pakko tai ainut mahdollisuus puolustaa oikeuksiaan. Lainsäädännön tutkimus puolestaan antaa mahdollisuuden tutkia toisenlaista kokonaista tarinaa ja mahdollisuuksien verkkoa sekä lähestyä raiskausta kulttuurihistoriallisesta perspektiivistä käsin.

Lainsäädännön muutoksen tutkiminen pitkällä aikavälillä mahdollistaa sen vaikutteiden tutkimisen. Ruotsalainen historiantutkija Sjöholm onkin esittänyt tutkimuksessa *Svenska landskapslagar*, että koko länsimainen oikeushistoria perustuu Raamatun Mooseksen lakiin. Hänen mukaansa kristinuskon juurruttaminen Ruotsiin tapahtui nimenomaan maakuntalakien kautta. Pohjoismainen historiantutkimus on yleisesti mieltä, että maakuntalakien oikeus on koottu vanhoista maantavoista ja ne sisältävät myös kuninkaan ja kristillisen kirkon oikeutta. Lakien kuvaukset entisistä maan tavoista on tulkittu olleen vanhoja maan tapoja ja maakuntalakien kaikista vanhinta ainesta. Sjöholmin mukaan vanhin aines ei ole kuvausta vanhoista ruotsalaisista maan tavoista vaan jääne Mooseksen kirjan yhteiskunnan perinteisistä oikeustavoista. Esimerkiksi verikostoa rajoitetaan maakuntalaeissa niin kuin Mooseksen lakikin tekee.²⁹

---

²⁷ Utriainen 2010.

²⁸ Ylikangas 1988/a. Ylikangas 1999.

²⁹ Sjöholm 1988, 50–51.

Lainsäädännön käyttämisessä lähteenä on myös tärkeä huomioida, että lainsäädäntö oli keskiajalla ja uuden ajan alussa aina miesten laatimaa. Lainsäädännön tuntemuskaan ei ulottunut koko yhteisöön. Keskiajan laki ei myöskään ollut samanlaista kansallista lainsäädäntöä kuin nykypäivänä, vaan eri yhteisöjä säätelivät erilaiset lait ja oikeudet. Monilla kaupungeilla oli omat lakinsa. Myös eri killoilla oli oma oikeutensa, jotka määrittivät eri ammattiryhmien oikeuksia ja velvollisuuksia. Myös kirkollinen lainsäädäntö määritteli tiettyjä asioita ihmisten elämässä.³⁰ Lainsäädäntö ei myöskään kirjannut kaikkea asiaanliittyvää käytäntöä lakiin, vaan vaikenä sen yhteiskunnan sisällä olevista itsestäänselvyyksistä. Kuitenkin jo keskiajan oikeus muuttui oleellisesti nimenomaan legaalisen oikeusteorian myötä. Siinä syytetty sai oikeudellisesti paremman aseman, sillä syytetty oli syytön ennen kuin toisin todistettiin. Mooseksen lain ja keskiaikaisen ruotsalaisen lainsäädännön mukaan syyllinen oli ollut velvollinen todistamaan syyttömyytensä joka tapauksessa.

1.3. Aikaisempi tutkimus

1.3.1. Yhteiskuntatieteellinen näkökulma

Yhteiskuntatieteissä raiskausta on tutkittu 1900-luvun alusta lähtien. Aluksi tutkimus keskittyi raiskaajien profilointiin. Raiskaajat määriteltiin henkisesti sairaiksi, jotka eivät pystyneet hallitsemaan sukupuolista viettiään. Sen jälkeen uhreja profiloitiin, jolloin päähuomiossa oli uhrin käyttäytyminen. Uhrin omalla käyttäytymisellä selitettiin, miksi miehen oli mahdoton kontrolloida sukupuoliviettiään. Uhri oli ollut aluksi suostuvainen tai ei ollut vastustellut tarpeeksi voimakkaasti tai näkyvällä tavalla. 1960- ja 1970-luvuilla kyseenalaistettiin naisen uhrituminen. Myönnettiin, että naiset joutuivat uhreiksi myös parisuhteessa ja yksityisessä tilassa. Susan Brownmillerin tutkimus *Against Our Will* kyseenalaisti raiskauksen olevan muutakin kuin seksuaalinen ilmiö. Hänen mukaansa raiskaus on valtatekoinen pitää naiset kontrollissa ja osoitus patriarkaalista ylivallassa.³¹ Tällä hetkellä painotetaan yhteiskunnan sukupuolittunutta vallanjakoa. Naiset koetaan jo alun perin uhreiksi ja miehet dominoivina suhteessa naisiin. Naistutkimuksen mukaan raiskauksen uhrista ei pitäisi käyttää nimekettä uhri vaan selviytyjä.³²

1.3.2. Sukupuolen historiallistaminen ja seksuaalisuuden tutkimus

Sukupuolentutkimus historiantutkimuksessa on osa 1980-luvulla tapahtunutta historiallista käännettä. Kansainvälinen sukupuolentutkimus alkoi 1970-luvulla feministisestä tutkimuksesta. Se laajentui 1980-

---

³⁰ Pihlajamäki; Mäkinen; Varkemaa 2007, 35–37.

³¹ Brownmiller 1975.

³² Honkatukia 2001, 6 Etenkin 1. Viite, 11–15.

luvulla naishistoriaksi. Joan Scotin kirjoittaman artikkelin myötä se muuttui laajemmaksi käsitteeksi eli sukupuolihistoriaksi. Scot kehotti tutkimaan sukupuolta samoin kuin rotua, luokkaa ja etnisyyttä. Naisnäkökulmaa ei sovi korostaa liiaksi, sillä se saattaa jättää varjoonsa naisten keskinäiset eroavaisuudet. Naisilla saattaa myös olla täysin omia vallankäytön muotoja verrattuna miehiseen vallan käyttöön. Joan Scot määritteli, että historiantutkimuksessa on mahdollista tutkia sukupuolieron tuottamisen prosessia ja kuinka se näkyy valtasuhteissa. Sukupuolen tutkijat ovat kritisoineet, että sukupuolisten piirteiden on tulkittu muotoutuneen täysin biologian mukaan. Täysin toinen näkökanta on sosiaalisen järjestelmän tutkijat, jotka uskovat ainoastaan yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutukseen sukupuolisten erojen muotoutumisessa. Se miten kulttuuri jakaa ihmiset naisiin ja miehiin on kulttuurihistoriallinen näkökulma, sillä se kertoo kulttuurille ominaisista toimintatavoista. Biologiset seikat on otettu historiantutkimuksessa selviönä esimerkiksi työnjaon tutkimisessa. Esimerkiksi äiteys on koettu itsestäänselvyydeksi, eikä sitä ole tarkasteltu historiallisesti tai analysoitu, miten biologia on kehittynyt oppijärjestelmäksi ja muokannut ihmisten todellisuuden kuvaa. Sukupuolieron tutkiminen mahdollistaa luonnollisena pidetyn ja käytänteiden kyseenalaistamisen. Samalla puretaan merkityksiä, kuinka käsitteet mies ja nainen ovat historiassa muodostuneet ja mitä merkityksiä niille on historian aikana annettu. Judith Butlerin mukaan vallankäytön lisäksi sukupuolta määrittelevät kulttuuriset toimintatavat: sukupuoli ei ole vain sosiaalinen konstruktio vaan performanssi eli naiset käyttäytyvät niin kuin heidän oletetaan käyttäytyvän.³³

Seksuaalisuuden historiasta länsimaissa kristinuskon vaikutuksesta on kirjoittanut kattavan lineaarisesti etenevän tutkimuksen *Law, Sex, and Christian Society in Medieval Europe* James A. Brundage.³⁴ Seppo Aallon tutkimus *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina* osoitti, että 1600-luvulla kirkko ja kruunu yhteistyössä tekivät siveellisyydsasioista tuomittavia ja tarkkaan säädeltyjä rikoksia, joiden avulla talonpoikien aikaisemmat seksuaalinormit kyseenalaistettiin. 1600-luvun Suomessa oli kaksi seksuaalimoraalia, kirkon ja kruunun ylhäältäpäin asetettu ja talonpoikien agrariyhteiskunnan mukainen.³⁵ Myös uuden ajan alun naimattoman naisen oikeudellista asemaa tutkinut Tiina Miettinen on tullut siihen tulokseen, että nainen pysyi tiiviisti osana yhteisöä, vaikka hän oli synnyttänyt aviottoman lapsen. Vasta 1800-luvun viktoriaaninen käsitys naisen maineesta muutti naisen

---

³³ Ollila 2010, 93–94; 98–102; 105–108.

³⁴ Brundage 1987.

³⁵ Aalto 1996, 17, 58–59, 99–103, 174–175, 217–218.

oikeudellista asemaa. Naisilla oli myös valta valita oma puolisonsa ja avioitumisen aika.³⁶ Artikkelikokoelma *Gender in Late Medieval and Early Modern Europe* käsittelee myös seksuaalisuutta oikeushistoriassa. Artikkelikokoelmassa pyritään esittämään vastauksia, kuinka sukupuoli-ilmentyminen ilmentyi myöhäiskeskiajalta uuden ajan alkuun. Naiset eivät olleet täysin voimattomia oikeuden edessä, vaikka olivatkin alisteisiä miehiin nähden, sillä koko yhteiskunta oli suurimmaksi osaksi alistettu. Sukupuolisuus oli jo keskiajalta lähtien muuttuva prosessi eikä pysyvä vakaa tila. Toisin sanoen sen muutosta on mahdollista tutkia. Sukupuolisuus on osa sosiaalista statusta eikä irrallinen tutkittavissa oleva käsite.³⁷

Tutkielmassani tutkitaan naista raiskauksen uhrina, mutta samalla pyritään avaamaan lainsäädännön sukupuolista järjestelmää. Tarkoitus ei ole tutkia, mitenkä naisia alistettiin miehiin nähden, vaan keskittyä molempien sukupuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin, joita lainsäädännössä erotellaan. Kyseessä on kulttuuristen toimintatapojen tutkimus. Raiskaus on myös rikos, joka liittyy naisenryöstön kautta avioliittolakiin, jonka määritykset puolestaan usein yhdistetään biologiaan. Lainsäädäntöäkin tutkittaessa on huomioitava, etteivät naisen ja miehen biologiset piirteet ole ainoa tekijä, joka määrittelee sukupuolittunutta vallan jakoa. Lainsäädäntö on haasteellinen lähdeaineisto naisnäkökulmaa ajatellen, sillä lain kirjain oli vielä tutkielman aikarajauksen piirissä ainoastaan miesten laatimaa ja kirjoittamaa.

1.3.3. Raiskaus harvinainen rikos – käytäntö vastaan laki

Sakkoluetteloita ja tuomiokirjoja käytetään paljon uuden ajan alun mikrohistoriallisessa tutkimuksessa. Niistä ei ole löytynyt montaakaan tapausta, jotka käsitelisivät väkisinmakuuta. Tämän pohjalta Petri Karonen tulkitsee lainsäädännön ankaruuden toimineen hyvin pelotteena eikä väkisinmakuuta olisi todellisuudessa 1600-luvun Ruotsin kaupungeissa paljon tapahtunutkaan. Hänen mukaansa keskiaikainen kaupunkiyhteisö oli niin tiivis, ettei väkisinmakuuta useinkaan päässyt tapahtumaan. Tosin ainoa Karosen löytämä tuon ajan lähdeaineisto, käsittelee palvelijoiden syytöksiä isäntiään kohtaan. Karosen mukaan isännän maine maata väkisin alaisiaan olisi näkynyt muulle väelle helposti aviottomien lapsien myötä ja pelottanut palvelijoita hakeutumaan tulevaisuudessa kyseiseen taloon.³⁸

---

³⁶ Miettinen 2012.

³⁷ Muravyeva & Toivo 2013, 4–5.

³⁸ Karonen 1996, 87–100.

Ranskalaisen historiantutkijan Georges Vigarellon mukaan raiskaus oli harvinainen rikos keskiajalla, koska ajan yhteiskunta sietäi väkivaltaa enemmän kuin myöhemmällä ajalla. Raiskauksia todennäköisesti tapahtui, mutta oikeudessa raiskausta käsiteltiin harvoin. Hän mainitsee esimerkin, jossa nuori tyttö on ulkoisten tunnusmerkkien mukaan selvästi kokenut seksuaalista väkivaltaa, mutta teko tuomittiin mieluummin tappona kuin raiskauksena. Toiseksi syyksi hän mainitsee raiskauksen olevan miehinen rikos ja kohdistuneen enemmänkin naisen sukuun kuin häneen itseensä. Raiskaus oli myös jo tapahtuneena syntiä, vaikka nainen olisikin vastustellut ja vasten tahtoaan raiskattu. Usein uhrikin saattoi joutua syytetyksi tai ainakin hänen täytyi puhdistautua osallistuttuaan syntiseen tekoon. Valistuksen aatteet vaikuttivat raiskauksen lainsäädäntöön, sillä raiskaus muuttui omaisuusrikoksesta uhriin itseensä kohdistuneeksi rikokseksi. Samalla myös uhrin aseman todistelu tarkentui ja kohdistui uhriin. Myös lapsuutta arvostettiin enemmän ja useimmin oikeustapaukset käsitelivätkin alaikäisiin sekaantumista.³⁹ Satu Lidman on tutkinut Saksassa keskiajalla ja uuden ajan alussa tapahtuneita seksuaalirikoksia. Selvästi lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia käsiteltiin harvoin oikeudessa. Merkittävä syy tähän oli ainakin 1600-luvulla, että ainoa seksuaalisen ahdistelun haitta oli siitä syntynyt lapsi. Lapsiin kohdistunut seksuaalinen ahdistelu on nykyisen Suomen lainsäädännön mukaan rangaistava teko, vaikka siihen ei sisältyisi sukupuolilyhteyttä.⁴⁰

Raiskaus on rikoksena hedelmällinen tutkimuskohde, sillä se oli lainsäädännössä määritelty ankarimmaksi rikokseksi, mutta käytäntö ei useinkaan vastannut lain kirjainta. Etenkin Suomen historian henkirikoksia tutkinut Heikki Ylikangas on korostanut, ettei käytäntö ollut yhtä ankara tuomioissaan kuin lainsäädäntö olisi vaatinut. Ainakin 1620-luvulle asti lakia kierrettiin ja käytäntö oli löyhempi kuin lainsäädäntö olisi määrännyt. Kuolemantuomioita ei yleensä laitettu täytäntöön, vaan rikokset korvattiin sakoilla. Asianomistajat saattoivat vielä 1500-luvullakin vaatia hyvitykseksi mieluummin sakot kuin kuolemantuomion. Myös kuninkaan osuuden sakoista on tulkittu kasvaneen, mitä törkeimmästä rikoksesta oli kyse. Yksityinen sovinto saattoi myös olla syynä lain ohittamiseen.⁴¹ Raiskaus saattoi olla samankaltainen asianomaisten kesken sovitettavissa oleva rikos kuin henkirikoskin oli.

---

³⁹ Vigarello 2001, 9–57, 75–86, 242.

⁴⁰ Lidman 2009, 137, 145.

⁴¹ Ylikangas 1999, 35–45. Ylikangas 1988/a, 105–124.

1.3.4. Naisenryöstöstä sopimukseen

Historiantutkimuksen olettamuksena oli pitkään ja osittain vieläkin, että kristinusko ja roomalaisen oikeuden vaikutus paransi naisen oikeudellista asemaa muuttaen avioliiton vähitellen ryöstöavioliitosta sopimusavioliittoon ja siitä vähitellen naisen oma tahto oli vaatimuksena lailliseen kirkon hyväksymään avioliittoon.⁴² Ruotsalainen keskiaikainen lainsäädäntö määritteli naisenryöstön rikokseksi, mutta käytännössä se oli perin harvinainen.⁴³

Ruotsalaisen historiantutkijan Lizzie Carlssonin mukaan pohjoismaisessa keskiaikaisessa lainsäädännössä on jäänteitä naisen ostamisesta avioliittoon, mutta lakien kirjaamisen myöhemmässä vaiheessa verrattuna muuhun Eurooppaan käytäntö ei enää tarkoittanut varsinaista kauppaa. Hän on tulkinnut, että kyseessä olisi ollut kulttuurisesti samanlainen ilmiö, mutta naisen ostaminen olisi muuntunut lahjoitukseksi. Kyseessä olisi ollut naisen symbolinen lahjoitus avioliittoon.⁴⁴ Mia Korpiola on tutkinut ruotsalaista keskiaikaista avioliittomallia vertaamalla sitä kanonisen oikeuden avioliittoon. Lähtökohdat avioliiton tutkimiseen ruotsalaisella lähdeaineistolla ovat hedelmälliset, sillä ruotsalaisissa maakuntalaeissa on muihin skandinaavisiin saman ajan lakikokoelmiin verrattuna kuvattu erittäin tarkkaan avioitumisen malli. Norjalaisissa maakuntalaeissa on joitain säädöksiä avioliitosta, mutta tanskalaisissa ei ole juurikaan. Korpiola pitää ruotsalaista mallia erityisenä avioliittomuotona keskiajalla. Ruotsalaisessa mallissa perheellä ja suvulla oli erityisempi asema kuin kanoninen oikeus olisi määritellyt.⁴⁵ Helle Vogt puolestaan toteaa, että ruotsalainen malli ei eroa paljoakaan kanonisen oikeuden avioliittomallista, sillä ruotsalaisen avioliiton kuvailu naimisenkaarella ei ole millään lailla ristiriidassa kanonisen oikeuden määrittelyyn avioliitosta. Se saattoi olla vain epämuodollisemmin säädelty. Myös Korpiola on löytänyt Euroopan muista avioitumisen malleista yhtäläisyyksiä ruotsalaiseen malliin. Korpiolan mukaan lainsäädännön vaatimus molempien osapuolten suostumukseen ei toteutunut käytännössä. Hän on löytänyt muutamia tapauksia, joissa avioliitto on ollut niin sanottu pakkoavioliitto.⁴⁶ Sjöholmin mukaan ruotsalainen maakuntalakien määrittelemä avioliitto muistuttaa monin osin roomalaista ja langobardien lainsäädännön avioliittoa. Naisen asema on tasa-arvoisempi roomalaisen oikeuden avioliitossa, mutta ruotsalainen maakuntalakien mukainen ja langobardien lainsäädäntö painottavat naisen epätasa-arvoa. Naisen oikeudellinen epätasa-arvo

---

⁴² Sjöholm 1988, 44–46.

⁴³ Knuutila 1990, 198–199.

⁴⁴ Carlsson 1965, 246.

⁴⁵ Korpiola 2009, 1–54.

⁴⁶ Vogt 2010, 239, 255–258. Korpiola 2009, 112–116.

lisääntyy myöhemmässä koko Ruotsin valtakuntaa koskevassa Kuningas Kristofferin maanlaissa, jossa kirkolla onkin ollut suuri vaikutusvalta lain sisältöön. Sjöholm uskoo myös, että ostoavioliittomalli on alun perin syntyjään Mooseksen laista, jossa avioliittoasioissa käytetään termiä ostaa ja myydä. Hän myös muistuttaa, ettei roomalaisissa avioliittosäädöksissä käytetä lainkaan edellä mainittuja termejä. Hänen mukaansa on tärkeämpää tutkia osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia kuin lainsäädännön käyttämiä termejä.⁴⁷

Ruotsalaista hovioikeuden lähdeaineistoa on käyttänyt Karin Hassan Jansson tutkiessaan seksuaalista väkivaltaa Ruotsissa 1600-luvulta 1800-luvulle. Jansson on tutkinut, miksi tuomiot väkisinmakuusta vaihtelivat uuden ajan alussa, vaikka lainsäädäntö oli yhteneväinen. Hänen mukaansa vuoden 1734 lakimuutokset eivät olleet seurausta valistuksen ajan aatteista, vaan uusi laki määritteli naiseuden perusteella väkisinmakuun. Naisen maine ja seksuaalisuus olivat asioita, joihin uhrin täytyi pystyä vastaamaan. Se vaikeutti naisen oikeudellista asemaa verrattuna vielä 1600-luvulle, jolloin väkisinmakuuta ei ollut määritelty fyysisyyden kautta. Naisen maineen pilaantuminen oli vielä silloin keskiössä, etenkin sen kautta miten se vaikutti häneen suhteessa olevaan mieheen. Vielä 1600-luvulla tyypillisimpiä väkisinmakaajia olivat väkivaltainen sotilas tai tyrannimainen isäntä. Raiskauksen uhriksi kuvailtiin oikeuden pöytäkirjoissa uskollinen aviovaimo ja naiivi tyttö. Nainen oli teon kohde, mutta hänen oikeudellinen asemansa määriteltiin miehen kautta. Vaikka väkisinmakuusyytökset olivat harvinaisia Ruotsissa uuden ajan alussa, niistä tuomittiin useammin kuin muualla Euroopassa. Eurooppalainen ilmiö oli, että useimmiten vain lapsiin kohdistuneesta raiskauksesta tuomittiin.⁴⁸

1.3.5. Raiskaus oikeustieteissä

Terttu Utriainen on tutkinut raiskausta oikeushistoriallisena ilmiönä maakuntalaeista tähän päivään. Hänen mukaansa neitsyyttä ei painoteta ruotsalaisissa maakuntalaeissa yhtä painokkaasti kuin Mooseksen laissa. Sjöholmin väite Mooseksen lain vaikutuksesta maakuntalakeihin on Utriaisen mukaan liioiteltua. Hänen mukaansa rikoksen tunnusmerkistössä on samankaltaisuuksia, mutta ruotsalainen maakuntalakien oikeus turvasi naisen oikeudellisen aseman, hänen sosiaaliseen asemaan katsomatta. Rikos ei kohdistunut enää naisen sukuun vaan uhriin itseensä.⁴⁹ Mooseksen kirjassa määriteltiin neitsyen hinnaksi huomenlahja.

---

⁴⁷ Sjöholm 1988, 118–119.

⁴⁸ Jansson 2001, 161, 296–309.

⁴⁹ Utriainen 2008, 438. Utriainen 2010, 33–39, 50.

Jos jocu wiettele neidzen/ joca ei wielä ole kihlattu/ ja maca hänen/ sen pitä hänelle andaman huomenlahjan/ ja ottaman hänen emännäxens. Jos hänen Isäns ei suo händä hänelle/ nijn hänen pitä andaman raha/ nijn paljo cuin neidzen huomenlahja on.⁵⁰

Historian tutkimuksessa on jo kauan väitelty, oliko ruotsalaisella naisella minkäänlaista neitsyysvaatimusta. Maakuntalaeista lähtien ruotsalaisessa lainsäädännössä mies lahjoitti tulevalle vaimolleen omaisuusmäärän, joka siirtyi naisen haltuun miehen kuoltua. Lahja annettiin yleensä maakuntalakien mukaan häistä seuraavana aamuna. Lahjan on tulkittu olleen tietynlainen siveyspalkkio ja ehkä sitä kautta myös tunnustus suvun maineesta. Historian tutkimuksen mukaan edellä mainittu huomenlahja saattoi olla korvaus naisen neitsyydestä. Ruotsalaisessa lainsäädännössä huomenlahjan on tulkittu vähitellen muuttuneen neitsyyden korvaamisesta leskiavustukseksi. Maakuntalait määrittelevät naisen naimaosankin turvanneen naisen lesken avustuksen. Lainsäädännössä määriteltiin näin ollen kaksi erillistä tapaa turvata naisen leskeytyminen. Naimaosan suuruus oli säädelty laissa, mutta huomenlahja saattoi vaihdella eikä sitä rajoitettu vielä maakuntalakien aikana. Huomenlahja saattoi tosin olla myös naimaosan täydennys. Huomenlahjalla oli etenkin statuksen arvo ja merkitys suvun maineelle, sillä sen suuruudesta saattoi päätellä suvun varallisuuden.⁵¹

---

⁵⁰ 2. Mooseksen kirja 22: 15–16.

⁵¹ Ylikangas 1988, 78–96. Carlsson 1965, 220–245. Hemmer 1954, 39–41.

2. Lainsäädäntö historian tutkimuksen lähteenä

2.1. Ruotsalainen maakuntaoikeus

Ennen varhaista muinaisruotsia eli latinalaisin kirjaimin kirjoitettua kieltä Skandinaaviassa oli käytössä riimukirjoitus, josta on löytynyt esimerkkejä Ruotsista 200-luvulta jKr. lähtien. Ruotsin alueella on säilynyt useita riimutekstejä, jotka kertovat yhteiskunnasta ennen maakuntalakien laatimisen aikaa. Riimutekstit sisältävät paljon nimiä, joiden avulla on ollut mahdollista tutkia muun muassa perintöön liittyviä asioita. Riimutekstejä kirjoitettiin puihin, luihin ja kiviin. Suomesta ei ole löytynyt yhtään kokonaista riimukiveä, vaikka yhteys Ruotsiin oli jo olemassa ennen ensimmäistä ristiretkeä 1150-luvulla. Suomalaisten porvareiden ja rälssimiesten puumerkkien on tulkittu saaneen vaikutusta riimukirjoituksesta. Pohjoismaisista keskiaikaisista laeista vain yhdessä Skoonen maakuntalain käsikirjoituksessa, joka on ajoitettu vuoden 1300 tienoille, on käytetty rinnakkain riimuja ja latinalaisia aakkosia. Arkeologisissa tutkimuksissa riimukirjoitus oli Pohjoismaissa laajalle levinnyt 1200- ja 1300-luvuilla ja sitä käytettiin kaupankäynnin ja yksityisten asioiden kirjaamisen yhteydessä.⁵² Riimukirjoituksella tuskin olisi ollut yhtä laajaa vaikutusta yhteiskuntaan kuin latinalaisilla aakkosilla myöhemmin.⁵³

Ennen maakuntalakien aikaa Ruotsissa uskotaan asuneen kaksi kansaa: göötit ja sveanmaalaiset. Heidän lisäksi Ruotsia asuttivat vielä kaksi pienempää heimoa. Virdit asuivat Smålannin eteläosassa ja toinen pieni heimo asutti Gotlannin saarta. Gotlannin tiedetään kuuluneen svealaisen kuninkaan alaisuuteen jo 1000-luvulla. Ensimmäinen sveanmaalaisten ja gööttien yhteinen kuningas tiedetään olleen samoihin aikoihin hallinnut Olavi Sylikuningas. Myös kirkon vaikutus alkaa näkyä 1000-luvulla ruotsalaisessa yhteiskunnassa.⁵⁴

Götan ja Svean mailla oli omat lakinsa. Gotlannissa oli oma maakuntalakinsa. Karkeasti jaotellen Götan lait olivat voimassa Etelä- ja Länsi-Ruotsissa. Svean maahan kuului keskiaikaisesta Ruotsista sen keski- ja pohjoisosa. Perinteisen tutkimuksen mukaan Götan-maan lait sisältävät vanhempaa oikeusperinnettä kuin Svean lait. Götan-maan lakeihin kuuluivat Länsi-Götan⁵⁵, Itä-Götan ja Gotlannin

---

⁵² Norseng 1991, 144–145. Jyväskylän yliopiston nettisivut Runebergistä riimuihin:

http://www.jyu.fi/gammalsvenska/runkunskap.htm#Riimujen_historiaa, luettu 17.4.2013.

⁵³ Keskiäho 2010, 205.

⁵⁴ Ulkuniemi 1978, 9–11.

⁵⁵ Länsi-Götan maakuntalaista on säilynyt kaksi versiota. Nuorempi ajoitetaan vuoteen 1345 ja vanhemman version yksi käsikirjoituksen osa on vuodelta 1250 ja vanhin kokonainen käsikirjoitus laista on ajoitettu vuoteen 1281.

maakuntalait. Länsi-Götan maakuntalaista on säilynyt kaksi versiota. Nuorempi ajoitetaan vuoteen 1345. Vanhemman version yksi käsikirjoituksen osa on vuodelta 1250. Vanhin kokonainen käsikirjoitus on ajoitettu vuoteen 1281.⁵⁶ Smälannin maakuntalaki jaotellaan perinteisesti myös Götan lakeihin, mutta siitä on säilynyt ainoastaan katkelmia. Svean lakeihin luokitellaan Uplannin, Helsinglannin, Västmanlandin Södermanlannin ja Taalainmaan maakuntalait. Svean lakeja ovat myös Närken ja Värmlannin maakuntalait, joiden olemassaolosta tiedetään, mutta kirjallista todistetta laeista ei ole säilynyt. Svean laeista erikoisasemassa on ollut Uplannin maakuntalaki, sillä siinä on kuvattu kuninkaan valintamenetelmä. Uplannin ja Södermanlandin lait ovat ainoat maakuntalait, jotka saivat kuninkaan vahvistuksen. Vanhinta maakunnallista oikeuskulttuuria Ruotsissa edustaa koko Skoonen alueella käytetty Skoonen maakuntalaki, joka laadittiin 1200-luvun alussa. Nykyinen Ruotsin eteläosa Skoone, Blebinge, Hallanti ja Bohuslän kuuluivat kuitenkin keskiajalla Tanskalle. Vasta Roskilden rauhasta vuodesta 1658 lähtien nämä alueet ovat kuuluneet Ruotsille. Tanska ja Ruotsi olivat kuitenkin jo aikaisemmin yhteydessä toisiinsa vuosien 1397 ja 1523 välisenä Kalmarin unionin aikana. Muodollisesti maakuntalait olivat voimassa 1734 valtakunnan lain voimaantumiseen asti.⁵⁷

2.1.1. Suomalainen varhaisin oikeus

Ensimmäiset kirjalliset lait, joita Suomessa tiedetään käytetyn, ovat ruotsalaisten siirtolaisten 1200-luvulla Suomen rannikkoalueelle tuomat Helsinglannin ja Uplannin maakuntalait. Ennen 1600-luvun loppua tuomiokirjoista on vaikea löytää viittauksia tuomion pohjana olleeseen lakiin, mutta oikeudenkäyntijärjestelmä on lähimpänä Helsinglannin maakuntalakia.⁵⁸ Suomen maakuntien mahdollisista omista maakuntalaeista ei ole säilynyt kirjallista perintöä. 1300-luvulta on säilynyt asiakirjoja, joissa mainitaan Suomessa olleen käytössä maan tavat ja lait. Laki sanana ei välttämättä kuvaa mahdollista suomalaista omaa maakuntalakia, vaan se saattaa tarkoittaa vain maan tapaa. Samalta ajalta on säilynyt myös eri maakuntien sinettejä, jotka todistavat maakuntakohtaisen hallinnon ja oikeuden keskittymisestä.⁵⁹

Suomen yhteiskunnallisia oloja ennen ruotsalaisen oikeuskulttuurin saapumista ovat 1800-luvun lopulla tutkineet Y.K. Koskinen ja R.A. Wrede. He käyttivät lähteinä kansanrunoja, oikeussananlaskuja ja muiden suomalais-ugrilaisten kansojen eri ajoilta olevia tietoja ja muodostivat niistä suomalaisen

---

⁵⁶ Inger 2011, 13–14.

⁵⁷ Letto-Vanamo 1995, 10. Sjöholm 1988, 75–92. Ulkuniemi 1978, 12. Norseng 1991, 139. Inger 2011, 13–15.

⁵⁸ Letto-Vanamo 1995, 11–12.

⁵⁹ Salonen 2009, 14–16.

oikeuselämän kuvauksen. Molemmat edustivat historian tutkimusta, joka haki historiasta tukea Suomen autonomialle.⁶⁰ Hannu Tapani Klamin mukaan tutkimuksia on vaikea osoittaa vääräksi, mutta kysymyksessä on hänen mukaansa anakronistinen tilkkutäkki.⁶¹ Vielä Ragnar Hemmer käyttää 1950-luvun tutkimuksessaan perheoikeudesta kuvaamaan naisen oikeudellista asemaa vanhaa suomalaista sananlaskua: ”Näädän nahka naisen hinta, turkkurin tuvanlakaisijan.”⁶²

Kainuu, Suomi, Häme ja Karjala ovat muinaismaakuntia, joita mainitaan varhaisissa lähteissä. Muinaismaakuntien varhainen esiintyminen lähteissä kertoo jonkinlaisesta yhteistoiminnasta. Maakuntien nimet ovat saattaneet olla myös heimojen nimiä. Islantilaisessa viikinkiaikaa kuvaavassa Egilin saagassa kerrotaan kainuulaisesta kuningas Faravidista. Se ei ole varma todiste Suomen olleen monarkkinen instituutio, sillä kronikoitsijat käyttivät teksteissään yleensä oman käsitemaailmansa termejä. Yleisesti uskotaan, että Suomessa valittiin päälliköt tiettyihin tilanteisiin erikseen. Kun tietoja järjestäytyneestä yhteiskunnasta ei ole, on parempi olettaa, että yhteistoiminta oli satunnaista. Oikeutta ei hoitanut organisoitunut valta, mutta silti sana käräjät alkuperäisenä suomalaisena sanana todistaa jonkinlaisen riidanratkaisun olleen käytössä ennen ruotsalaisten saapumista. Ruotsin kielistä alkuperää ovat puolestaan oikeustermit laki ja tuomari.⁶³ Suomalaisilla käräjillä ei olisi ollut lainsäädäntövaltaa, vaan vapaat miehet ja talonpojat olisivat ratkoneet tilannekohtaisesti yhteisössä sattuneet riita-asiat ja päättäneet yhdessä maakunnan yhteisistä hallinnollisista asioista.⁶⁴

Mitään varmaa tietoa tietyn ruotsalaisen maakuntalain sovittamisesta Suomeen ei ole. Epätodennäköistäkin se on, sillä myös Ruotsin puolella valtakunta ei ollut yhtenäinen ja lait olivat maakuntakohtaisia. Valloittajilla oli käytössä eri lakeja riippuen, mistä maakunnasta he itse olivat lähtöisin. Suomessa ei myöskään ollut käytössä mitään tiettyä maakuntalain käsikirjoitusta tutkitulla ajanjaksolla. Vieraan oikeuden reseptio ilman kirjattua oikeutta on hyvin hidas prosessi.⁶⁵

Kirkon vaikutus oikeusolojen juurruttamiseen sopii hyvin hitaaseen omaksumiseen. Lähteet puhuvatkin varmuudella paavin vuodelta 1216 olevasta kirjeestä, joka julisti Ruotsin kuninkaan saaneen oikeuden maahan, jonka hänen edeltäjänsä oli saanut pakanoilta vallattua. Kirkolla on tulkittu olleen aluksi Suomessa valtiollinen valta sen siirryttyä kuninkaalle, jolla aikaisemmin ollut puolustukseen ja

---

⁶⁰ Tommila 1989, 167–168.

⁶¹ Klami 1981, 2–3.

⁶² Hemmer 1954, 4.

⁶³ Klami 1981, 3–4.

⁶⁴ Ulkuniemi 1987, 10.

⁶⁵ Klami 1981, 29–31.

sodankäyntiin liittyvä valta.⁶⁶ Kuningas Birger Maununpojan rauhankirje Karjalan naisille vuodelta 1316 on todiste ruotsalaisen oikeuden juurruttamisesta Suomeen.⁶⁷

Tutkielman tarkoitus on tutkia myös Suomen oikeushistoriaa, jonka alkuajankohta on vaikea määrittää aikaisemman tutkimuksen valossa. Hannu Tapani Klamin mukaan oleellisinta on myöntää kehitys kohti ruotsalaisten oikeuskäsitysten omaksumista, vaikka käytäntö on ollut satunnaista ja vaihtelevaa, mutta lopulta suomalaiset omaksuivat vähitellen täysin ruotsalaisen oikeuden hallintojärjestelmän pystyttämisen ja yhtenäisen maanlain myötä.⁶⁸ Aloitan tutkielman ruotsalaisen oikeuden reseptiosta, sillä mitään varmaa omaa suomalaista oikeutta ei kirjallisten todisteiden valossa ole jäänyt tutkittavaksi. Täysin suomalaista oikeutta on varmasti ollut jossain muodossa, mutta sen tutkiminen ilman kirjallista lakia on tässä tutkielmassa mahdotonta. Aikaisempi historian tutkimus Suomen varhaisista oikeudellista oloista nojaa osittain kansanperinteeseen, mutta tämän tutkielman lähtökohta on tutkia ainoastaan kirjallisia lähteitä, jotka myös sisältävät sanontoja, jotka pohjautuvat vanhempiin aikoihin kuin lait. Usein vanhoissa laeissa niiden oikeudellisuutta perustellaan vanhalla tavalla. Suomen oikeuskulttuuri muodostui suurin osin ruotsalaisen oikeuskulttuurin vaikutuksen alaisena, joten ruotsalaisen oikeuskulttuurin alkuperän ja synnyn tutkiminen kuvaa myös suomalaista oikeusperinnettä.

2.1.2. Germaaninen sukuyhteisö

Perinteistä linjaa kannattavat historiantutkijat ja oikeustieteilijät uskovat maakuntalakien kertovan maakunnan tavoista eli tapaoikeudesta, kuninkaan ja kirkon oikeuksista. Maakuntalait ovat kerroksellista oikeutta, joiden avulla on mahdollista erotella vanhat maan tavat kanonisesta tai maallisesta kuninkaan säätämästä oikeudesta. Muinainen germaaninen laki ja sen avulla yhteiskunnan olot ennen kristinuskon ja roomalaisen oikeuden saapumista on mahdollista saada selville erotettaessa lakisäädöksistä kristinuskon ja roomalaisen oikeuden siihen lisäämä aines. Saksalaisen koulukunnan mukaisesti lainsäädännöstä erotellaan *Volkgeist* eli kansanhenki. Kristinuskon levisi Pohjoismaihin myöhemmin kuin Keski-Eurooppaan, joten pohjoismaiset lait sisältävät eniten säädöksiä pakanalliselta ajalta. Edellä mainitun perusteella saksalainen oikeushistoria on vertaillut pohjoismaisia lakeja omiin keskiaikaisiin lakeihin ja kutsunut niitä tytärlaeikseen. Tarkoituksena on ollut löytää germaaninen

---

⁶⁶ Klami 1981, 5–8.

⁶⁷ Kuningas Birger Maununpojan suojelukirje Karjalan naisille. Teoksessa Juva, Mikko & Niitemaa, Vilho & Tommila, Päiviö. Suomen historian dokumentteja 1. Otava, Helsinki 1968., 128–129. Latinankielinen suojelukirje: FMU I, 275.

⁶⁸ Klami 1981. Hannu Tapani Klami käy tutkimuksessaan läpi ristiriitaiset tulkinnat suomalaisen oikeuden olemassaolosta ennen maakuntalakeja.

”proto-laki”. Ennen lakien kirjaamista Ruotsia ja koko pohjoista Eurooppaa asuttivat yhdenvertaiset heimot, niin sanottu germaaninen sukuyhteisö. Heimojen oikeus heikkeni rauhanvalanlakien myötä, kun kuningas sai enemmän tuomiovaltaa maakunnissa. Perinteisen linjan maakuntalakien synty perustuu osittain kronikkatietoon sen ajan yhteiskunnasta, mikä on poimittu Adam Bremeniläisen kronikasta ja Tacituksen Germaniasta saaduista kansojen kuvauksista.⁶⁹ Myös 1300-luvulla laadittu Eerikinkronikka kertoo propagandan omaisesti Ruotsin keskiajan historiasta 1210-luvulta vuoteen 1319, jolloin Maunu Eerikinpoika valittiin Ruotsin, mutta myös Norjan kuninkaaksi. Eerikinkronikan yksi tehtävä onkin tulkittu olleen Maunu Eerikinpojan vallan vahvistaminen. Kronikka päättyikin Maunu Eerikinpojan kruunaamiseen Moran kivillä. Eerikinkronikka sisältää kuvauksia avioliitoista, jotka eivät missään muodossa muistuttaneet ryöstöavioliittoja. Ne olivat myös enemmän valtapolitiikan kuin rakkauden kuvauksia. Kronikka oli suunnattu ja kertoi ylhäisen aatelin tavoista ja tavallisen talonpojasta elämästä kronikka vaikenee. Kronikan kirjoittajin henkilöllisyys on epäselvä, mutta uusimman tulkinnan mukaan sen olisi laatinut Skaran kaniikki eli pappi Torkkeli Kristiinan poika. Kronikan olisi toimeksiantanut uplantilainen lainoppinut Birger Pietarinpoika.⁷⁰

Ruotsalainen ja myös pohjoismainen oikeushistorian tutkimus perustuu saksalaiseen perinteiseen oikeushistorialliseen tutkimukseen, joka sai alkunsa 1800-luvun lopulla saksalaisesta historiallisesta oikeuskoulusta. Sen perustajajäsenet olivat filologeja ja juristeja. Saksalaisen historiallisen oikeuskoulun vaikutuksesta tutkijat alkoivat tutkia puhdasta saksalaista oikeuskulttuuria. Jos kansalla oli yhteinen muinainen kieli, sillä oli varmasti yhtenäinen oikeuskulttuuri. Muinainen germaaninen oikeus oli muuttunut ja muovaantunut roomalaisten oikeuskulttuurin ja kristinuskon vaikutuksesta. Koko oikeusjärjestys oli muuttunut, mutta jäänteitä germaaniin omasta oikeusjärjestelmästä oli löydettävissä keskiaikaisista laeista. Pohjoismaiset keskiaikaiset lait ovat olleet myös saksalaisten tutkimusten kohteena, sillä ne sisälsivät myös heidän tutkimusmetodinsa mukaan germaanista ainesta. Tutkielmani näkökulmasta merkittävää saksalaisen oikeushistoriallisen koulukunnan näkemyksistä on, että ryöstö- tai ostoavioliitot on tulkittu olleen lainsäädännössä jääne muinaisesta germaaniin tavasta. Vasta kristinuskon ja roomalaisen oikeuden myötä naisen asema tasa-arvoistui mieheen nähden vähitellen ja ryöstöavioliitot säädettiin laittomiksi. Kirkko ja kruunu korostivat avioliittosäädöksissä

---

⁶⁹ Sjöholm 1988, 49. Sjöholm 1990, 66–70. Letto-Vanamo 1991, 28–30.

⁷⁰ Harry Lönnrothin Johdanto: Muinaisruotsalainen ritariiepos ja sen maailma teoksessa: Lönnroth, Harry & Linna, Martti (suom.) 2013: *Eerikinkronikka*. Helsinki: SKS.

molempien sopijaosapuolten ja vanhempien suostumusta. Oikeushistoriassa kuin muissakin tieteissä 1800-luvun lopulla turvauduttiin evoluutiokäsitykseen. Sen mukaan oikeuden käsite muuttui konkreettisesta riidanratkaisusta abstraktimpaan oikeuden käsittämiseen. Nykypäivänä oikeushistoriaa on pitkälti tutkittu 1800-luvun oikeuskäsitteiden mukaan. Ruotsalaiset oikeushistorian tutkijat ovat turvautuneet saksalaisen oikeushistoriallisen koulukunnan metodiin muun lähdeaineiston puuttuessa. Norjassa, Tanskassa ja Islannissa tutkijat ovat voineet vertailla lakeja laajemmin muihin lähteisiin. Samanarvoisina lähteinä kuvaamaan oikeushistoriaa on historian tutkimuksessa käytetty niin kansanperinteisiä lähteitä, kronikoita kuin lainsäädäntöä. Käsitys tapaoikeuden muinaisuudesta on peräisin maakuntalaeista, joissa viitataan edelliseen voimassa olevaan säädökseen, jonka oikeasta olemassa olosta ei ole todisteita. Nykytutkimuksen mukaan uusi säädös saatettiin asettaa voimaan sen muinaisuudella, vaikka se alueen aikaisempaa oikeutta olisi ollutkaan.⁷¹ Suomalaisessa historiankirjoituksessa Ylikangas puolustaa sukuyhteisön olemassa oloa ja rikosten sovittelua suvun kesken. Käytäntö oli hänen mukaansa näin varsinkin ennen niin sanottua 1600-luvun juridista vallankumousta. Ylikankaan mukaan vasta tuolloin valan vannomisen kieltäminen vähensi sukujen oikeutta. Hänen mukaansa tuolloin siirryttiin rikoksen sovittelusta totuuden etsintään.⁷²

Ensimmäisenä tasavertaisen sukujen yhteisön käsitteen mainitsee Montesquieu. Hän oli myös ensimmäinen, joka hyödynsi keskiaikaisia lakeja lähteinään saadakseen poliittisen mielipiteen julkiseksi. Montesquien mukaan kuningasvalta ei ollut germaanista perinnettä. Suvut olivat tasa-arvoisia eikä yhteiskunnassa ollut mitään tuomioistuinta. Erimielisyydet ratkaistiin kaksintaisteluin tai erinäisin sovinnoin. Germaaninen sukuyhteisö ei tuntenut rikosoikeutta eikä mikään oikeuskäytäntö nojannut todisteisiin, vasta kirkko toi inkvition myötä materiaalisen todistelun. Germaanisen lain ja rikosoikeuden sekoittuminen tapahtuu ensimmäistä kertaa Kaarle Suuren uudistusten myötä. Sakot ja ruumiinrangaistukset eivät olleet alun perin germaanista oikeutta, vasta kirkko ja maallinen valta toivat menetelmät lainsäädäntöön. Saksalainen tutkija Justus Möser puolestaan painotti sukuyhteisössä itsenäisen talonpojan asemaa, joka johti lopulta yhteiseen oikeuteen muiden talonpoikien kanssa. Tuomari valittiin yhteisymmärryksellä talonpoikien joukosta. Kyseessä ei ollut tuomioistuin, jonka ratkaisut olisivat perustuneet todisteisiin, vaan enemmänkin asioiden sovittelu. Tuomiot eivät perustuneet kirjoitettuihin lakeihin, vaan tapaus sovittiin tilannekohtaisesti. Vasta esivallan myötä

---

⁷¹ Sjöholm 1968, 167–168. Norseng 1991, 148, 152–154, 164.

⁷² Aiheesta muun muassa Ylikangas 1999, 51–53.

lakeja alettiin kirjata. Kuninkaalla oli myöhemmin ylin valta heimoihin, mutta heimoilla oli vielä omat ylipäällikkönsä.⁷³

Montesquieu oli tulkinnut kirkon vaikutuksen negatiiviseksi, mutta Hegel muutti kristinuskon vaikutuksen oikeushistoriaan positiiviseksi. Oikeushistoria kehittyi sitä mukaa, mitä enemmän kirkon vaikutus siinä alkoi näkyä. Käsitys liittyi vapautuneeseen yksilöön kollektiivista. Kirkollinen valta vastusti lainsäädännössä verikostoa ja sukujen välisiä sovintoja. Hegelin mukaan vanhin avioliiton muoto oli ryöstöavioliitto, joka tulkittiin lainsäädännössä jäänteeksi sukuyhteisön tavoista. Ryöstöavioliittoa seurasi ostoavioliitto, jonka jälkeen kristillinen avioliitto toi naiselle oikeuden päättää tulevan puolisonsa yhteisymmärryksessä vanhempiensa kanssa. Kristinuskoko usko molempien aviopuolisoiden vapaaseen tahtoon. Nainen oli kuitenkin oikeudellisesti aina miehensä alainen. Omaisuus oli yhteinen, mutta ainoastaan miehen hallinnoima. Hegelin seuraajat perustelivat myös todisteisiin nojaavan oikeuskäytännön saaneen alkunsa vasta kristinuskon myötä. Germaaninen sukuyhteisö ratkaisi asiat muodollisesti, mutta ei materiaalisesti. Toisin sanoen riita oli ratkaistu, jos aikaan saatiin sovinto, jonka ei täytynyt perustua todisteisiin. Jos todisteita olisi vaadittu, se olisi sisällyttänyt sukuyhteisölle ylemmän tuomarin, jota alun perin sukuyhteisössä ei ollut.⁷⁴

2.1.3. Maakuntalakien kieli ja rakenne

Perinteisen tulkinnan mukaan maakuntalakien kirjaamista edeltävänä aikana oikeus oli suullista perinnettä, joka 1200- ja 1300-luvuilla koottiin kirjalliseen muotoon Ruotsin maakuntien laamannien toimesta. Laamannien tehtävänä oli pitää laki muistissa ja lukea se kerran vuodessa muulle kansalle.⁷⁵ Maakuntalakien kieli on klassista muinaisruotsia, jota nykyruotsin taitavan on vaikea lukea, sillä kirjoitusasu ja sanojen merkitykset ovat muuttuneet. Klassinen muinaisruotsi oli käytössä noin vuosien 1225 ja 1374 välisenä aikana. Maakuntalakien kieli on rytmillistä ja sisältää alkusoinnillisia sanapareja, joiden oli tarkoitus toimia muistamisen apukeinona. Niiden on tulkittu olleen todiste lakien suullisesta alkuperästä. Esimerkki sanapareja ovat *bla eller bloduger* eli sininen ja verinen tai mustelma ja haava, *vin ok vitne* eli todistajaksi kutsuttu ystävä ja todistaja.⁷⁶ Naisrauhassa, jossa säädetään raiskauksesta, tällainen sanapari on *op ok a kallaen* eli huuto ja itku.⁷⁷ Alkusoinnillisia sanapareja ja runollista muotoa

⁷³ Sjöholm 1988, 38–40.

⁷⁴ Sjöholm 1988, 40–42.

⁷⁵ Ulkuniemi 1978, 11–12.

⁷⁶ Ulkuniemi 1978, 10.

⁷⁷ Yhtenä todisteena väkisinmakuusta maakuntalait vaativat naisen huutavan ja itkevän.

pidetään todisteena lainsäädännön vanhasta kielestä ja näin ollen myös vanhasta tapaoikeudellisesta aineksesta.⁷⁸

Maakuntalait on jaettu Gotlannin maakuntalakia lukuun ottamatta kaariin. Kirkkokaassa on säädetty papin ja seurakunnan keskinäisiä suhteita ja kirkkokurinalaisia rikoksia. Joissakin maakuntalaeissa kirkkokaassa säädetään myös siveellisyysrikoksista ja testamenttisäädöksistä. Kuninkaankaassa on valtio-oikeudellisia sääntöjä ja rikoksia, jotka on tulkittu kohdistuneen kuninkaan valtaa vastaan. Rauhanvalarikokset ovat maakuntalaeissa kuninkaankaassa, jollei niistä ole laadittu omaa kaarta kuten Itä-Götan maakuntalaeissa. Yksityisoikeutta on monissa kaarissa. Perheoikeudellisista asioista säädetään perintö- ja naimiskaassa. Kiinteästä omaisuudesta säädetään maankaassa. Talonpoikien välisistä suhteista säädetään rakennuskaassa. Kauppakaari määrittelee irtainta omaisuutta. Joissakin maakuntalaeissa on erillinen käräjäkaari, joka säätelee yleistä prosessioikeutta. Prosessioikeus on myös monissa kohdin sekoittuneena muihin säädöksiin. Eri maakuntalakien kaarien sisältö ja kaaret poikkeavat joissakin kohdin toisistaan.⁷⁹ Yksityis-, rikos- ja prosessioikeus ovat sekoittuneena eri kaariin ja prosessioikeuden hallinta on vaikeaa. Kokonaiskuvan saamiseksi on tutkittava maakuntalakien lainsäädäntöä kokonaisuudessaan eikä poimia tiettyjä teemoja tai lain kohtia, joita eri maakuntalaeista vertaisi toisiinsa. Etenkin aikaisempi tutkimus on syyllistynyt edellä mainitulla tavalla lakien ajoittamiseen perintölain muutoksen tai toisin sanoen kehittymisen tutkimiseen.⁸⁰

2.1.4. Rauhanlait kuninkaan oikeutta

Merkittävä todiste vanhojen tapojen ja mahtisukujen oikeusperinteestä maakuntalaeissa on perinteisen tutkimuksen mukaan rauhanvalankaari. Rauhanvalan alaisten rikosten on hegeliläisen tutkimusperinteen mukaisesti tulkittu siirtäneen sukuyhteisön valtaa kuninkaalle. Rauhanvala säädettiin estämään sukujen välisiä sopimuksia ja tietyistä rikoksista tehtiin sakoilla sovittamattomia. Rauhanvalan alaisia rikoksia ovat vakavat ihmisiin kohdistuvat rikokset, kuten murha ja tappo, silpomiset ja raiskaus ja kuningasta vastaan tehdyt rikokset. Rauhanvalanrikokset ovat eurooppalainen ilmiö. Mannermaisissa keskiaikaisissa lakikokoelmissa rauhanlakeja rikkovia rikoksia ovat, kuten Pohjoismaissakin murha, tappo, silpomiset ja raiskaus, mutta myös varkaus ja ryöstö. Vanhimmissa rauhanlaeissa todisteena tapahtuneesta vaadittiin kiinnijääminen itse teossa. Jos näin ei ollut, syytetyllä

---

⁷⁸ Sjöholm 1988, 34–35. Elsa Sjöholmin tiivistys aikaisemmasta läheteorioista keskiaikaisiin lakeihin. Norseng 1991, 158.

⁷⁹ Ulkuniemi 1987, 13–14.

⁸⁰ Sjöholm 1988, 120–129. Sjöholm 1968, 166–167.

oli mahdollisuus puhdistautua valalla. Joissain rauhanvalan alaisissa rikoksissa jutun kantajalla oli mahdollisuus vanna kuuden todistajan kanssa vala, että rikos oli tapahtunut, vaikkei tekijää olisi saatu kiinni itse teossa eli verekseltään. Joissakin rikoksissa puolestaan kuninkaalla oli oikeus valita mahdolliset todistajat tai myötävannojat. Vähitellen kuninkaan oikeus lisääntyi, kun asianomaisen oikeutta valita todistajat rajoitettiin. Rauhanvalan vannomisen jälkeen rikos loukkasi myös kuningasta, jonka kanssa rauhanlait oli säädetty. Kuningas oli luvannut rauhanvalan yhteydessä suojella sukuja. Kuningas sai osan hyvityssakoista, jotka aikaisemmin olivat kuuluneet yksinomaan loukatun suvulle. Rauhanvalan säännöksien tarkoituksena oli rajoittaa sukujen kosto-oikeutta ja tuoda kuninkaalle osa sakkorahoista. Rauhattomaksijulistaminen rangaistuksena muuttui vähitellen koko Euroopassa kuin Pohjoismaissakin kuolemantuomioksi.⁸¹

Kosto-oikeus tarkoitti sukujen välistä verikosto-oikeutta, joka on oikeushistoriassa käsitetty varhaisimmaksi oikeuden muodoksi, jota suvut käyttivät keskinäisessä riidanratkaisussa. Kosto-oikeus saattoi tarkoittaa hyvityssakkoa tai verikostoa. Maakuntalaeissakin mainitut sukuakot on yhdistetty kuvaamaan aikakautta ennen maakuntalakien kirjaamista. Sukuakkojen on tulkittu olleen jäännös germaanisesta oikeusperinteestä. Niillä korvattiin rikoksen aiheuttama tappio suvulle, jota kohtaan rikos oli tapahtunut. Rikollisen suvulla oli velvollisuus maksaa suvun jäsenen sakot, jos ei tällä itse ollut mahdollisuutta suorittaa rahallista korvausta rikoksestaan. Suvulla oli mahdollisuus olla auttamatta ja sulkea rikollinen yhteisön ulkopuolelle eli rauhattomaksi. Rauhanvalanrikkojaa rangaistiin karkottamalla hänet koko valtakunnasta, maakuntalakien aikaan maakunnasta ja menettämään koko irtain omaisuus. Rauhattoman sai tappaa, jos hän ilmaantui rauhattomaksi julistamisen jälkeen maakunnan alueelle. Vain kuningas saattoi armahtaa rauhattoman rauhansakkoa vastaan asianomaisen suostumuksella. Rauhattomalla oli kuukausi aikaa saada sovinto aikaiseksi loukatun osapuolen kanssa. Vähitellen rauhanvalan alaisia rikoksia ei voinut hyvittää sakoilla. Niistä tuli rauhanvalan säädösten mukaan ”urbotamål” eli rikos, jota ei voinut korvata omaisuudellaan vaan hengellään.⁸² Nainen oli erityisessä asemassa rauhanlaeissa, sillä naista ei voinut julistaa rauhattomaksi. Nainen oli maakuntalaeissa edusmiehensä eli isänsä tai lähimmän miespuolisen sukulaisen tai aviomiehensä alainen. Edusmiehen alaisuus ei tarkoittanut täyttä holhouksen alaisuutta, vaan naisilla ja tyttärillä oli erioikeutensa, mutta he eivät voineet toimia oikeuden edessä itsenäisesti.⁸³

---

⁸¹ Letto-Vanamo 1995, 133–139. Sjöholm 1988, 174–178. Inger 2011, 15–16.

⁸² Sjöholm 1988, 174–198.

⁸³ Ulkuniemi 1978, 185. Viitteet 2 ja 6 rauhanvalankaareissa. Letto-Vanamo 1991, 8–9.

Rauhanvalalla tarkoitetaan Ruotsin oikeushistoriassa rauhanlakeja, jotka Birger Maununpoika, Birger-jaarlina paremmin tunnettu Ruotsin kuningas sääti hallituskautenaan 1200-luvun alussa. Rauhanlait sisälsivät koti-, kirkko-, käräjä- ja naisrauhat. Rauhanlakeja pidetään ensimmäisinä koko Ruotsin valtakuntaa koskevinä lakeina. Vasta Kuningas Mauno Ladonlukko vahvisti rauhanlait Alsnön asetuksella noin vuonna 1280. Rauhanlakeja on pidetty ensimmäisinä ilmentyminä kuninkaan laeista ja valtakunnallisesta yhtenäisestä laista.⁸⁴

Väkisinmakuu ja naisenryöstö ovat Helsinglannin ja Uplannin maakuntalaeissa kuninkaankaareissa, jossa ovat myös muut rauhanvalan alaiset rikokset. Tutkielmani lähtökohtana on, että raiskaus ei vanhimmissa laeissa tarkoittanut niinkään seksuaalirikosta vaan kamppailua vallasta. Raiskaamalla häväistiin vastustaja ja osoitettiin valtaa.⁸⁵ Raamatun Vanha Testamentti määrittelee raiskauksen monissa kohdin samoin.⁸⁶ Utriaisien mukaan Ruotsin keskiaikainen rauhanvalan alainen raiskauksen laki kohdistui suojelemaan naista eikä hänen sukuaan. Raiskaus kuului rauhanvalan alaisiin rikoksiin eli kuninkaan suojelun, ei enää suvun alaiseksi. Keskiaikainen lainsäädäntö käyttää ainoastaan sanaa *kvinna* raiskaustapauksissa eikä niin kuin Mooseksen laki, joka painottaa naisen neitsyysvaatimusta. Mooseksen laki ei tuonut turvaa avioituneelle naiselle, joka oli raiskattu. Ainoastaan nainen, joka oli neitsyt tai luvattu toiselle miehelle, saattoi joutua raiskatuksi. Jos nainen ei puolustanut itseään huutamalla tai itkemällä, tuomittiin hänetkin kuolemaan. Huoruustapauksissa molemmat niin mies kuin nainen tuomittiin kuolemaan.⁸⁷

2.1.5. Oikeus- vai lakikirja?

Maakuntalakeja on tutkittu niiden syntyhistorian mukaan muodollisesti 1800-luvun lopun tradition mukaan. Norjalainen Konrad Mauer esitti ensimmäisenä keskiaikaisten lakien erottelun oikeus- ja lakikirjoihin. Oikeuskirjojen aines oli tapaoikeutta, joka levisi suullisesti laamannien välittämänä ihmisille. Oikeuskirjojen luonne on usein toistava ja sisältää ristiriitaisia säädöksiä. Yksi syy edelliseen on tulkittu olleen oikeuskirjojen suullinen perinne. Laamannit kirjasivat ja välittivät suullisesti kansalle vanhaa ja sen hetkistä oikeutta. Oikeuskirjaan säilytettiin tietoisesti myös vanhempaa oikeuskäytäntöä. Oikeuskirjat olivat eräänlaisia oikeushistorian teoksia. Evoluutio-opissa lain kerrostumia tutkimalla oli

---

⁸⁴ Inger 2011, 69–70. Letto-Vanamo 1995, 133–139.

⁸⁵ Sjöholm 1988, 174.

⁸⁶ Utraiainen 2008, 433–435.

⁸⁷ Utraiainen 2008, 438.

mahdollista eritellä pohjoismaisista keskiaikaisista laeista suullisesti kulkenut muinaisin oikeus. Kuninkaallinen vahvistus tarkoitti puolestaan puhdasta lakikirjaa. Ruotsalaisista maakuntalaeista kuninkaallisen vahvistuksen saivat ainoastaan Uplannin ja Södermanlandin maakuntalait. Kyseenalaista on ollut, kuinka paljon kuninkaalla oli valtaa muiden Svean lakien laadinnassa, sillä ne ovat osittain hyvin yhtenäisiä Uplannin maakuntalain kanssa. Götan maakuntalait ovat tutkimusperinteen mukaisesti olleet enemmänkin oikeuden käytännön kirjaamista eli oikeuskirjoja.⁸⁸ Pia Letto-Vanamon mukaan maakuntalakeja pitäisikin käyttää lähteenä oikeuskäytännöstä kuin nykyajan laki käsitteen mukaisesti ehdottomana oikeutena.⁸⁹

Nykyisen skandinaavisen tutkimuksen mukaan maakuntalait ovat olleet yksityisten ihmisten aktiivisuuden aikaansaannosta ja vain joissakin harvoissa tapauksissa ne ovat saaneet kuninkaallisen vahvistuksen. Jo 1930-luvulla ruotsalainen tutkijan Per Nyströmin mukaan kuninkaalla ja yläluokalla oli enemmän valtaa maakuntalakien laatimiseen. Hänen mukaansa maakuntalakien tarkoitus oli saada aikaan luokkayhteiskunta. Hänen jälkeensä Klaus von See on esittänyt, ettei Pohjolan vanhin keskiaikainen lainsäädäntö sisällä viittauksia tapaoikeuteen ennen kuin kirkko toi latinalaisperäisen käsitteen *consuetudo* roomalaisen oikeuden vaikuttamana lainsäädäntöön. Sjöholm ei puolestaan usko tapaoikeuden olemassaoloon muuta kuin kirjallisena mainintana maakuntalaeissa. Maakuntalaeista on mahdotonta eritellä muinaista tapaoikeudellista ainesta. Se on todiste oikeusoloista niiden laatimisen ja kirjaamisen ajasta. Ole Fenger puolestaan uskoo vanhan tutkimusperinteen mukaisesti, ettei tapaoikeuden maininnalla ollut tarkoitus säilyttää vanhoja oikeustapoja vaan säilyttää tietoisuus vanhoista tavoista, eli historianäkökulma.⁹⁰

2.1.6. Valtapolitiikka ja kirkon vaikutus maakuntalaeissa

1800-luvun kansallisuutta korostava historiantutkimus uskoi, että maakuntalait sisälsivät vanhoja maan tapoja, jotka kirjallistamisen myötä koottiin maakuntaa koskevaksi lainsäädännöksi. Maakuntalaeista uskottiin voivan erotella paikallinen tapaoikeus. Varsinkin saksalaiset historiantutkijat uskoivat, että pohjoismaisista maakuntalaeista olisi mahdollista löytää oikeuskäytäntöjä ennen maakuntalakien kirjallistamisen aikaa. Sjöholmin mukaan ainoastaan tarve kirjallistaa lait ei voi olla syy niiden kirjaamiseen. Kirkko ja kanonisen oikeuden saattaminen Pohjoismaihin oli perimmäinen tarkoitus

---

⁸⁸ Norseng 1991, 147–152.

⁸⁹ Letto-Vanamo 1995, 17 – 22.

⁹⁰ Norseng 1991, 147–152.

laatia maakuntalait. Niistä ei löydy varmuudella mitään jälkiä ajasta ennen niiden laatimista. Maakuntalakien aikaa ei näin ollen tulisi tutkia ainoastaan kansallisena erityisenä oikeutena. Lundin arkkipiispan Anders Sunesonin laatimalla Skoonen maakuntalailla oli suuri merkitys pohjoismaista oikeuskulttuuria ajatellen, sillä maakuntalait eivät syntyneet paikallisen maan tavan eli maakunnan oikeuskäytännön vaikuttamana vaan Lundin arkkipiispan vaikutuksesta kristillistä koko Pohjola. Sukuyhteisö, johon yleensä viitataan vanhimpana oikeutena, jota kirkko ja kuningas yhdessä yrittivät tukahduttaa, onkin lähtöisin Mooseksen laista. Mooseksen laki oli yksi kanonisen kirkon ohjenuorista. Mooseksen laissa tarkoitus on myös vähentää verikostoa. Verikoston on tulkittu maakuntalakien mukaan olleen varhaisin muoto sovittaa sukua kohdannut rikos tai vääräys. Sjöholm on tutkinut maakuntalakeja valtiopolitiikan tutkimuksen metodein. Rauhanlait olivat hänen mukaansa maallisen eliitin vastarintaa kuningasta ja kirkkoa vastaan. Kuninkaan valtaa rajoitettiin etenkin Svean laeissa lisäämällä rauhanvalan alaisien rikosten lukumäärää, asettamalla ehdoksi etukäteen harkittu teko ja asianomaisen oma suostumus kuninkaan tuomioon. Ruotsissakin saattoi olla aikaisemmin samanlainen käytäntö kuin Norjassa ja Tanskassa rauhanvalan alaisten rikosten sakkojen suhteen. Nimittäin Norjassa ja Ruotsissa sakot menivät aina kokonaan kuninkaalle. Ruotsissa lainsäädäntö oli muuttunut niin, että sakot jaettiin kolmeen osaan asianomaisen, lautakunnan ja kuninkaan kesken. Svean laeissa uhrilla ja syytetyllä oli parempi asema kuin naapurimaissa ja Götan maan laeissa, sillä he saivat nimetä lautakunnan jäsenet, jotka päättivät, mikä oli totuus asiassa.⁹¹

Ylikangas on kritisoinut Sjöholmin tulkintaa laeista, etenkin sen pohjalta, ettei lainsäädäntö, joka sisälsi niin paljon sakkotuomioita, voinut olla peräisin Mooseksen laista.⁹² Sjöholmin mukaan myös Mooseksen laki sisälsi rikoksia, joita ei tarvinnut sovittaa kuolemalla. Talio-oppi ei ollut ainut Mooseksen lain rikosoikeudellinen oppi, vaikkakin se on korostetusti sitä etenkin Ruotsissa vuonna 1608. Silloin Mooseksen laista tuli virallinen osa Ruotsin lakia. Myös Mooseksen laissa oli käytössä maastakarkoitus ja Jumalan vihan pelko, joka piti sovittaa. Kuolemantuomion saattoi joissain tapauksissa korvata rahalla, vaikka talio-oppi vaatikin hengen hengestä. Henkirikos jaoteltiin tahattomiin ja tahallisiin tappoihin. Sjöholmin mukaan Euroopan keskiaikaisessa lainsäädännössä oli sakkojen osalta samanlainen sabluuna, jota sovellettiin aina paikallisen tarpeen mukaan.⁹³

---

⁹¹ Sjöholm 1988, 18–25, 50–51, 76–77, 244–249.

⁹² Ylikangas 1988b.

⁹³ Sjöholm 1988, 64–65, 95–98.

Tanskalainen tutkija Helle Vogt on osittain samalla kannalla kuin Sjöholm, sillä hänen mukaansa skandinaavisten maakuntalakien yksi tärkeimmistä tarkoituksista oli kanonisen sukukäsitteen voimaansaattaminen lainsäädännön avulla. Ennen maakuntalakien aikaa sukulaisuus muodostui erilaisten liittojen ja valintojen kautta. Tärkein kaikista oli verisukulaisuus. Malli ei ollut rauhaista, sillä suhteet saattoivat muuttua nopeaan tahtiin ja aiheuttaa epävakaita oloja. Avioliitot ovat esimerkki edellä mainituista liitoista, jotka pohjautuivat ystävytyteen. Vasta kirkko kristillistämisen myötä määritteli sukulaisuuden normit ja pyrki siten lisäämään pysyvämpää rauhaa yhteisöjen välillä. Aluksi sukulaisuus määriteltiin seitsemän polven päähän. Säädos asetettiin voimaan katolisessa kirkossa vuonna 732. Verisukulaisuus eli sukulaisuus isän- tai äidin kautta seitsemässä polvessa ei ollut ainoa sukulaisuutta määrittelevä suhde, vaan myös avioliiton kautta oltiin saman suvun jäseniä. Vuonna 1215 neljäs lateraanikonsiili rajoitti sukulaisuussuhteen enää neljänteen sukupolveen asti. Sukulaisia olivat nyt myös kummit ja kummilapset keskenään. Kanonisen sukulaisuuden pohjana oli myös kirkkoisä Augustinuksen oppi rakastaa kaikkia lähimmäisiään, mikä oli laajalle levinnyt oppi koko kristikunnassa. Kaikissa skandinaavisissa maakuntalaeissa on kanoninen määritelmä sukulaisuuteen. Se ei ole jokaisessa laissa täysin samanmuotoinen, sillä se vaati varmasti samalla hyvin organisoidun kirkon, mutta myös maallisen vallan tuekseen toteutuakseen. Maallinen valta osallistui myös mieluusti kansan kristillistämiseen, sillä sen avulla sekin sai oikeutensa suoraan Jumalalta. Kristinuskon oppien mukaisesti maallinen valta oli oikeutettu auktoriteetti. Teologiaa ja lainsäädäntöä on vaikea erotella keskiajalla toisistaan, sillä kanoninen ja roomalainen laki kehittyivät samanaikaisesti. Helle Vogtin mukaan on myös tärkeää pitää mielessä, että kirkon käsite kanonisesta sukulaisuudesta oli uutta kanonisessakin lainsäädännössä 1200-luvulla. Samaan aikaan pohjoismaiset maakuntalait saivat kirjallisen muotonsa. Malli kanonisesta sukulaisuudesta ei näin ollen voinut olla vielä täysin yhteneväinen. Tutkielmani tarkoituksena on vertailla Mooseksen lain yhteneväisyyttä ruotsalaisiin keskiaikaisiin lakeihin, joista joitakin sovellettiin myös Suomen alueella. Sjöholmin tutkimustulosta mukailee Helle Vogtin käsitys kirkon tavoitteesta saada määriteltyä sukuyhteisö kanonisella oikeudella. Maakuntalait eivät Vogtin mukaan välttämättä olleet suoraa kanonisen lain lainausta tai omaksumista, vaan lainsäädäntö saattoi olla sekoitus sen ajan teologiaa, kanonisen lain olleen vain yksi osa sitä.⁹⁴ Myös Heikki Ylikangas kyseenalaistaa Sjöholmin tulkinnat Mooseksen lain yhteneväisyydestä

---

⁹⁴ Vogt 2010, 9–25, 30–31.

maakuntalakeihin sillä, että keskiaikaisen kanonisen oikeuden ainoa lähde ei ollut Mooseksen laki, jota Sjöholm tutkimuksessaan painottaa.⁹⁵

Helle Vogtin tutkimustulokset keskiaikaisesta kanonisesta sukulaisuudesta eroavat 1800-luvulla osittain kansallisista lähtökohdista syntyneestä germaanisesta sukuyhteisökäsitteestä, jonka mukaan maakuntalakeja on pitkälti tähänkin päivään asti tulkittu.⁹⁶ Nykyään harva enää pohjaa tutkimuksensa germaanisesta sukuyhteisön mukaan eli etsisi keskiaikaisista laeista puhdasta germaanista tapaoikeutta tai pyrki erottamaan alkuperäisen aineksen muusta oikeudesta eli kanonisen tai roomalaisen oikeuden vaikutuksesta. Nykyisen historiantutkimuksen kiistäkysymys on, ovatko maakuntalait syntyneet niin kuin Sjöholm esittää valtapoliittikan taisteluna ja ovatko ne uutta oikeutta eli valtapoliittinen ase, vai Ole Fengerin mukaan konsensus erilaisista sirpaloituneista oikeustavoista ja muutamasta kuninkaan määräyksestä, jotka saatettiin kirjalliseen muotoon ja ovat osittain vanhaa tapaoikeutta.⁹⁷

Tutkielmani lähtökohtana on tutkia raiskausta ja naisenryöstöä Sjöholmin viitekehyksen mukaisesti. Naisenryöstö ei sen mukaan muuttunut kirkon vaikutuksesta vähitellen molempien osapuolten hyväksymäksi sopimukseksi, vaan se oli alun perin kuten Mooseksen laissa rikos, jota pidettiin kaikkein ankarimmin rangaistavana tekona. Maakuntalakien tarkoitus ei ollut vähentää sukujen valtaa, vaan sukuyhteisö verkostoinen on jo Mooseksen lain vaikutusta. Maakuntalait eivät kuvaile millään tavoin muinaisia Skandinavian yhteiskunnallisia oloja. Erottelen myös kuin Sjöholm eri tekijät oikeuksineen ja velvolluuksineen raiskauksen, naisenryöstön ja siihen liittyvän prosessioikeuden säätelevistä lain kohdista ja tutkin, miten uhrin asema on muuttunut lainsäädännössä keskiajalta vuoteen 1779, jolloin legaalinen oikeusteoria oli jo osa lainsäädäntöä.

2.1.7. Maakuntalait lähteenä

Maakuntalaeista on säilynyt käsikirjoituksia, joita säilytetään Ruotsin kuninkaallisessa kirjastossa. Joitakin maakuntalakeja painettiin jo 1600-luvulla, mutta vasta C. J. Schlyter vuosien 1827 ja 1877 ilmestyneessä teoksessa *Samling af Sveriges Gamla Lagar* julkaisi kaikki tunnetut Ruotsin keskiaikaiset lait ja niiden tulkitsemisen avuksi sanakirjan.⁹⁸ Käytän tässä tutkielmassa Schlyterin

---

⁹⁵ Ylikangas 1988/b.

⁹⁶ Letto-Vanamo 1991, 8–9. Hemmer 1954, 3–5.

⁹⁷ Vogt 2010, 61–62.

⁹⁸ *Samling Af Sveriges Gamla Lagar*, Schlyter H.S & Collin C. J., Lund 1827–1877.

painattamaa lähdesarjaa ja lisäapuna ovat olleet Lundin yliopiston laatimat sähköiset versiot.⁹⁹ Schlyterin julkaisun teksti on muinaisruotsia, mutta laeista on olemassa nykyruotsinnokset sarjassa *Svenska Landskapslagar*.¹⁰⁰ Nykyruotsinnokset tulkitsevat lakitekstiä vallitsevan historiakäsityksen mukaan, joten olen vain joissakin tapauksissa turvautunut nykyruotsinnoksiin. Tällä hetkellä maakuntalaeista ei ole tehty suomennoksia. Ainoastaan Uplannin maakuntalain kirkkokaaren suomensi 1600-luvulla maisteri Abraham Kollanius.¹⁰¹ Suomennoksen voi tulkita olevan todiste Uplannin maakuntalain kirkkokaaren merkittävydestä vielä 1600-luvullakin.

2.2. Maan- ja kaupunginlait

Maakuntalakien jälkeen ensimmäinen koko Ruotsin valtakuntaa koskeva lakikirja on Kuningas Maunu Eerikinpojan maanlaki¹⁰². Maunu Eerikinpojan kuninkuuskausi oli vuosien 1331 tai 1332 ja 1363 välisenä aikana. Maunu Eerikinpojan aikana laadittiin myös Ruotsin kaupunkioloja varten oma lakinsa, Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki¹⁰³. Helle Vogtin mukaan ruotsalaiset maakuntalait poikkesivat niin paljon sisällöllisesti toisistaan, että siellä oli suurempi tarve yhtenäistää lait kuin Tanskassa. Siellä maakuntalakien sisältö oli yhteneväisempi. Samalla hän tosin kyseenalaistaa, miksi laki saatiin voimaan juuri Maunu Eerikinpojan aikana, kun hän ei ollut historian tutkimuksen mukaan kovinkaan vaikutusvaltainen kuningas. Vogtin mukaan Ruotsin kuningas tarvitsi eniten paikallisten mahtimiesten tukea Norjaan ja Tanskaan verrattuna saadakseen koko valtakuntaa koskevan lainsäädännön voimaan. Norjassa koko valtakuntaa koskeva ensimmäinen maanlaki saatiin laadittua vahvan kuninkaan ansiosta. Tanskassa yhtenäinen koko valtakuntaa koskeva lainsäädäntö tuli voimaan vuonna 1683 eli melko myöhään verrattuna Ruotsiin tai Norjaan.¹⁰⁴

Maakuntalait olivat voimassa, kun Maunu Eerikinpojasta tuli kuningas, mutta Svean maakuntalakeja tiedetään tuolloin jo yhtenäistetyin. Yksi syy lainsäädännön yhtenäistämiseen oli kirkon hallinnon vahvistuminen ja tarve saada maallinen lainsäädäntö vastaamaan kirkon omia normeja.¹⁰⁵ Edellä mainittu syy on kuitenkin aikaisemman tutkimuksen tulkitsema, sillä Sjöholmin mukaan jo

---

⁹⁹ Fornsvenska textbanken, <http://www.nordlund.lu.se/Fornsvenska/Fsv%20Folder/>. Lakien suorat lainaukset ovat Fornsvenska textbankenin mukaiset. Siksi muun muassa MEML: ssa kirjainyhdistelmä ae on korvattu merkillä ½.

¹⁰⁰ Holmbäck & Wessen 1933–1946.

¹⁰¹ Suomenkielen muistomerkkejä III, 2. Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki liitteineen. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius, julkaissut Martti Rapola. SKS, Helsinki 1926. Ulkuniemi 1978, 22.

¹⁰² Tästä lähin käytän Maunu Eerikinpojan maanlaista lyhennettä MEML.

¹⁰³ Tästä lähin käytän Maunu Eerikinpojan kaupunginlaista lyhennettä MEKL.

¹⁰⁴ Vogt 2010, 78–79.

¹⁰⁵ Salonen 2009, 17.

maakuntalait olivat kirkon oikeusnormien vahvistamista. MEML ja Itä-Götan-maakuntalaki syntyivät aikana, jolloin kuningas ja kirkko kävivät keskinäistä valtakamppailuaan. Sukujen mahtimiehet menettivät valta-asemaansa rauhanvalanrikosten vaatimusten muuttuessa. Kuningas sai sakkonsa useammin rauhanvalarikosten uhatessa, sillä rauhanvalanrikoksien määrä on lisääntynyt niin Itä-Götan maakuntalaissa kuin MEML:kin. Myös uhka rikoksesta oli sakotettava teko. Esimerkki uhasta on maanlaissa väkisinmakuun yrityksen mukaanotto lainsäädäntöön.¹⁰⁶

Asiakirjoja MEML:n valmistelusta ei ole säilynyt. Maunu Eerikinpojan tiedetään säätäneen jo 1335 aikoihin säädöksiä, mutta ne eivät vielä tähdänneet koko valtakuntaa koskevaksi laiksi. Vuodelta 1347 tunnetaan kirkon miesten laatima protestikirje kuningasta vastaan. Protestikirjeestä välittyy kirkon pelko, että sen etuja ei tulnaisi yhtenäisessä laissa ottamaan huomioon, sillä lainuudistuskomiteassa ei ollut mukana yhtään kirkon edustajaa. Kirkko pelkäsi menettävänsä oikeutensa, jotka sillä oli jo Uplannin maakuntalaissa. Uplannin maakuntalain kirkkokaassa kirkolla oli oikeus tuomita aviorikokset, sukurutsa sekä eläimiinsekaantuminen. Myös oikeudesta testamentata omaisuutta säädettiin Uplannin maakuntalain kirkkokaassa.¹⁰⁷ Oikeutensa kirkko saavutti, vaikka kirkkokaarta ei maanlakiin liitettykään, sillä maanlain rinnalla voimassa oli edelleen Uplannin maakuntalain kirkkokaari ja maallisessa laissa ei tuomioita jaettu edellä mainituissa rikoksissa. Tuomiovalta jäi kirkolle, vaikka kirkkokaarta ei maanlakiin liitetty.¹⁰⁸

Uusia määräyksiä MEML:ssa on etenkin kuninkaankaassa, jossa käsiteltiin kuninkaan valtaa ja oikeudenkäyttöä. Kuninkaan rinnalla hallitsemassa olivat uuden lain mukaan myös kuninkaan neuvonantajat eli valtaneuvosto. Käräjäkaassa oli paljon muutoksia, jotka koskivat laamannin ja kihlakunnantuomarien valintaa. Maakuntalait mainitsivat vain laamannit. Maanlaissa oli tarkemmat säädökset käräjäoinnistä. Rikosten rangaistustenkin on tutkittu ankaroituneen. Kuolemantuomiot yleistyivät lainsäädännössä. Ne oli ilmeisimmin laadittu pelotteeksi.¹⁰⁹ Yksi syy kuolemanrangaistusten lisääntymiseen oli kuninkaan lisääntynyt valta. Vaikka kirkko käytti ohjenuoranaan Mooseksen lakia, sillä ei ollut oikeutta tuomita ketään kuolemaan.¹¹⁰ Toisesta Mooseksen kirjasta on tuttu sanonta henki hengestä, silmä silmästä, hammas hampaasta, käsi kädestä, jalka jalasta, palovamma palovammasta,

---

¹⁰⁶ Sjöholm 1988, 187–188.

¹⁰⁷ Hemmer1954, 78.

¹⁰⁸ Salonen 2009, 24.

¹⁰⁹ Salonen 2009, 25. Ylikangas 1999, 55.

¹¹⁰ Inger 2011, 73–74.

haava haavasta ja ruhje ruhjeesta.¹¹¹ Maallisen vallan kasvettua kuolemantuomiotkin lisääntyivät lainsäädännössä.¹¹² Kirkko antoi opin, jota kruunu sovelsi käytäntöön.¹¹³

Ensimmäiset varmat todisteet MEML:n käytöstä Ruotsissa ovat 1350-luvun alusta. Suomen alueelta ensimmäinen tunnettu tapaus, jossa MEML tiedetään noudatetun, on vuoden 1379 maaliskuulta, sillä tunnetussa oikeustapauksessa mainitaan MEML:n määritelmän mukaiset käräjät ja tuomari. Jo aikaisemmin 1370-luvulta tunnetaan tapauksia, joissa käytössä oli kihlakunnantuomarijärjestelmä, jonka vasta MEML määritteli. 1400-luvun Helsinglannin maakunnasta tiedetään tapauksia, joissa noudatettiin vanhaa maakuntalakia, vaikka MEML:n piti koskea tuolloin koko valtakuntaa. MEML ei kuitenkaan koskaan saanut virallista vahvistusta. Se oli yksi syy, miksi oikeus yhtenäistyi vähitellen Ruotsin valtakunnan alueella.¹¹⁴ Aikaisemman tutkimuksen mukaan suvun sovittelu-oikeus väheni maanlaissa. Sjöholmin tutkimuksen mukaan mahtimiesten valta väheni tutkittaessa rauhanvalanrikoksia, mutta sukujen sovittelua ei estetty vanhoja oikeustapoja uhaten vaan sakkojen määrää säädellen. MEML:ssa ja Itä-Götan-maakuntalaissa rauhanvalasta on oma kaarensa ja rikosten määrä on kasvanut. Kuningas sai näin ollen enemmän sakkoja, vaikka sakkojen osuus säilyikin kolmasosana.¹¹⁵ Norjassa ja Tanskassa sakot menivät aina jakamattomana kuninkaalle.

Maunu Eerikinpojan kaupunginlain ajoittamiseen on sovellettu periaatetta, joka perustelee maanlain olleen laaditun ja käyttöön otetun maakunnissa ennen kuin erityinen kaupunginlaki voitiin laatia. Kaupunginlain käyttöönotto oli kaupunkikohtaista ja näin ollen mitään yhtä selkeää ajankohtaa on vaikea määritellä. Ensimmäinen tunnettu esimerkki Ruotsin valtakunnasta on Ulvilasta vuodelta 1365. Maunu Eerikinpojan sisarenpoika kuningas Albrekt Mecklenburgilainen kirjoitti Ulvilan asukkaille mahdollisuudesta ottaa käyttöön kaupunginlaki, joka oli äskettäin laadittu. Alun perin lain on tulkittu olleen säädetty Tukholmaa oikeusoloja varten. Yhtenäinen kaikkia kaupunkeja varten laadittu versio tunnetaan vasta vuodelta 1618, jolloin kuningas Kustaa Aadolf vahvisti lain. Kaupunginlaista on löytynyt uusia käsikirjoituksia, joiden olemassaolo on muuttanut kaupunginlain synty- ja

---

¹¹¹ 2. Moos. 21: 23–25. Sen lisäksi kostolakiin viitataan 3. Moos. 24: 20, 5. Moos. 19:21. Mooseksen lain yhteneväisyydestä Hammurabin lakiin kuolemantuomion osalta Terho 2007, 16–29.

¹¹² Inger 2011, 73–74.

¹¹³ Utriainen 1985, 42–43.

¹¹⁴ Salonen 2009, 18–19.

¹¹⁵ Sjöholm 1988, 177–178, 190.

käyttöönottohistoriaa. Sisällöltään MEKL on yhteneväinen MEML:n kanssa. Joissakin käsikirjoituksissa kaupunginlaissa on lisättyä merenkulkua ja uhkapeliä koskevat kaaret.¹¹⁶

Kalmarin unionin aikana unionikuningas Kristoffer Baijerilainen säati uuden maanlain vuonna 1442. Kuningas Kristofferin maanlaki¹¹⁷ ei kuitenkaan tullut voimaan virallisesti koko valtakunnassa, koska kamppailu kuninkuudesta ruotsalaisten ja tanskalaisten välillä esti ruotsalaisia hyväksymästä laikseen tanskalaisen kuninkaan laatiman lain. Suomessa laki tuli tunnetuksi vasta 1500-luvulla, jolloin siitä valmistui ensimmäinen suomennos 1580-luvulla. KrML on merkittävä Suomen oikeushistorian kannalta, sillä se oli ensimmäinen laki, joka tiedettävästi käännettiin suomen kielelle.¹¹⁸ Yksikään suomennos ei päätenyt painoon asti. Syynä on tulkittu olleen muutenkin koko valtakuntaa koskenut lakien moninaisuus ja lainsäädännön vastaamattomuus käytäntöön. 1600-luvulla laadittiin paljon säädöksiä, jotka muuttivat oikeutta. 1600-luvulla oikeudenkäyttö saattoi nojata roomalaiseen oikeuteen, vaikka se ei mannermaiseen tapaan ollut täysin sen soveltamista. Kansallisen lain säädöksen puuttuessa saatettiin roomalaiseen oikeuteen joissain tapauksissa vedota.¹¹⁹

MEML ja MEKL kuuluvat molemmat Schlyterin lakikokoelmaan Samling af Sweriges Gamla Lagar. Myös KrML on sarjan 12. osa. Nykyruotsinnos on tehty myös MEKL:sta ja MEML:sta.¹²⁰ Käytän tässä tutkielmassa myös KrML:n suomennoksia ja vertailen niitä toisiinsa, mutta myös ruotsalaisiin versioihin.¹²¹ KrML on ainut keskiaikainen lakimme, joka on käännetty nykysuomelle.¹²²

2.3. Esimoderni vuoden 1734 laki

Vuonna 1734 Ruotsin valtakunta sai ensimmäisen yhtenäisen lain, joka koski koko valtakuntaa niin maaseudun kuin kaupungin asukkaita. Lain uudistamiseen oli ollut tarve jo koko 1600-luvun. Lain sanasto koettiin vanhentuneeksi ja merkitykseltäänkin epäselväksi. Asetukset saattoivat olla keskenään

---

¹¹⁶ Salonen 2009, 19–21.

¹¹⁷ Tästä edespäin käytän laista lyhennettä KrML.

¹¹⁸ Ulkuniemi 1978, 21–23.

¹¹⁹ Ylikangas 1984, 231.

¹²⁰ Magnus Erickssons stadslag i nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessen. Rätthistorisk bibliotek 7. Nordiska Bokhandeln, Stockholm 1966. Konung Magnus Erikssons Landslag i nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessen. Stockholm 1978: Sjunde bandet. Pro gradussa ei ole ollut käytössä jälkimmäistä nykyruotsinnosta.

¹²¹ Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset. Maanlain ja kaupunginlain teksti. Toim. Ulkuniemi, Martti. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 319, Vaasa 1975. Talonpoikainlaki. Kuningas Kristofferin maanlain (1442) suomennos Caloniuksen kopion mukaisena. Toim. Koivusalo, Esko. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 954, Talonpoikauskulttuurisäätiön julkaisuja I, Helsinki 2005.

¹²² Kuningas Kristofferin maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 340, Vaasa 1978.

tai lakiin nähden ristiriitaisia. Käytäntö oli muuttanut oikeustapoja. Yhteiskunta oli muuttunut talonpoikaisyhteiskunnasta säätyjen hallitsemaksi eurooppalaiseksi suurvallaksi. Taloudelliset ja kulttuuriset yhteydet Manner-Eurooppaan olivat tuoneet uusia tapoja ja käytäntöjä. Uusia ehdotuksia tehtiin muutamia 1600-luvulla hallituksen tai säätyjen toimesta.¹²³

Uutta lakia ei kuitenkaan koottu vielä 1600-luvulla. Syitä oli monella taholla. 30-vuotinen sota vei päätöksineen aikaa. Myös talopojat olivat tyytyväisiä vanhaan lakiin, koska he pelkäsivät aatelin saavan vielä enemmän oikeuksia kuin vanhemmassa laissa. Ylhäisaateli oli myös tyytyväinen tilanteeseen, sillä se sai nimittää virkoihin haluamansa henkilöt ja valta pysyi heidän hallussaan. Ylioikeuksilla oli nimittäin valta harkita ja soveltaa oikeutta vetoamalla roomalaiseen oikeuteen. Esimerkiksi Ruotsin lainsäädäntö ei tuntenut käsitettä avioehto, mutta silti se oli mahdollista toteuttaa roomalaisen oikeuden mukaisesti. Suurin osa maaomaisuudesta oli myös ylhäisaatelin hallussa. Kuningaskaan ei ollut 1600-luvun aikana kovin kiinnostunut lakiuudistuksesta. Aluksi lain uudistamisella ei tarkoitettu täysin uutta lakia, vaan vanhentuneet sanat aiottiin korvata nykykielelle ja lukujen loppuun tehdä lisäyksiä ja selityksiä aikaisempaan lakiin. Kuningaskin oli tyytyväinen ainoastaan lain ajanmukaistamiseen. Tällaiseen päätökseen päädyttiin 1670-luvulla. Lain uudistamiseen alettiin 1686 kuninkaan ensimmäisen luottomiehen Erik Lindschöldin ehdotuksesta säädyille. Uutta lakia suunnittelema komissio perustettiin joulukuussa 1686. Komissio saikin vallan muuttaa asetuksia ja tehdä lisäyksiä vanhaan lakiin. Kyseessä ei ollut ainoastaan lain päivittäminen siitä, mitä säädyt olivat tarkoittaneet lain uudistamisella, vaan täysin uusi laki.¹²⁴

Kaiken taustalla oli reduktio-oikeudenkäynnit. Kuningas tahtoi saada haltuunsa ylhäisaatelille menetetyt maat. Ylhäisaateli vetosi roomalaiseen oikeuteen ja pyrki testamentin, avioehdoin ja lahjoituksin pitämään maat hallussaan. Lopullinen päätös tehtiin virka-aatelin, talonpoikien ja kuninkaan yhteistyönä. Kuningas sai yksinvaltiaan aseman, ja ylhäisaateli menetti hallinnollisen valtansa virka-aatelille ja näin ollen myös omaisuuttaan. Kuninkaan yksinvaltius korostui kuningas Kaarle XI:n vuonna 1682 antamaan säädökseen, jossa oikeusistuimet joutuivat noudattamaan ainoastaan ruotsalaista lakia ja harkintavaltaa ei saanut enää käyttää. Oikeudessa vedottiin luonnonoikeuteen. Sen mukaan Ruotsin laki oli muiden maiden lakeihin verrattuna ikuinen ja

---

¹²³ Ylikangas 1967, 13–19. Ylikangas 1984, 226–228.

¹²⁴ Ibid. Ylikangas 1967, 143–145. Ylikangas 1984, 226–228.

muuttumaton. Roomalainen oikeus tulkittiin pelkästään muiden maiden oikeusjärjestelmien veroiseksi. Lain uudistajat perustelivat päätöksiään vetoamalla ruotsalaiseen oikeusperinteeseen. Reduktiopolitiikka tarvitsi tuekseen uusia määräyksiä perheoikeudessa, jotta ylhäisaatelin maaomaisuus saataisiin palautettua. Ensimmäiset uudistukset lakiin olivat perheoikeudellisia. Perintö- ja naimiskaaret vahvistettiin jo vuonna 1694 ja niitä käytettiin pohjana kuninkaallisille lainselityksille. Komissiokin koostui yksinvaltiuden ja reduktiopolitiikan kannattajista. Kaikki jäsenet olivat myös hyvin oppineita oikeuden alalta.¹²⁵

Vuoden 1734 lain perusta luotiin itsevaltiuden aikana. Luonnonoikeus vallitsi oikeudellisen oppisuuntana vielä 1700-luvun. Ylikankaan mukaan vuoden 1734 lain laatimisessa kyseessä ei ollut 1600-luvun käytännön vahvistaminen, niin kuin yleisesti jälkikäteen on helppo olettaa, vaan yhteiskunnallinen muutos vallan siirtyessä itsevaltiuden avulla ylhäisaatelilta virka-aatelille.¹²⁶ Vuoden 1734 laki oli, kuin Sjöholmkin on tulkinnut maakuntalakien syntyä, valtakamppailun tulos.

Prosessioikeudellisesta näkökulmasta vuoden 1734 laki poisti syytetyltä vaateen näyttää toteen syyttömyytensä. Ainoastaan kantajan tehtävä oli todistaa syytetyn syyllisyys. Epäselvässä tapauksessa syytetty todettiin syyttömäksi. Myös rangaistusten parantava merkitys korostui. Rangaistuksen tarkoitus oli parantaa tuomittu eikä vain rangaista ja saada syytetty puhdistettua herran vihasta kuin vielä keskiaikaisten maakuntalakien, maan- ja kaupunginlain oikeuskulttuurin mukaisesti oli rangaistusta pidetty sovituksena. Prosessioikeudellisten muutosten takana olivat jo 1500-luvulla laaditut tuomarin ohjeet. Niitä tiedetään sovelletun Suomenkin alueella 1560-luvulla. Ne olivat jo aikaisemminkin olleet ohjenuorana tuomareille, mutta nyt ne liitettiin lakikokoelman liitteeksi.¹²⁷

Lähteenä vuoden 1734 laista käytän Georg Saloniuksen vuonna 1759 tekemää suomennosta. Suomennoksesta tehtiin näköispainos Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ja Werner Söderströmin osakeyhtiön yhteistyönä vuonna 1984.¹²⁸ Käytössäni on myös ruotsinkielinen versio, joka on tosin uusintapainos vuonna 1780 laaditusta laista.¹²⁹

---

¹²⁵ Ylikangas 1967, 20–24. Ylikangas 1984, 228–233.

¹²⁶ Ylikangas 1984, 233–235.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Ruotsin valtakunnan laki, hyväksi luettu ja vastaan otettu herran vuonna 1734. Pränttiin annettu Georg Saloniukselta. Vuonna 1759. Tästä eteenpäin viitataan kyseiseen versioon, kun kyseessä on vuoden 1734 laki.

¹²⁹ Sveriges rikes lag. Gillad och antagen på riksdagen år 1734. Finska litteratur-sällskapet tryckeri, Helsingfors 1894.

2.4. Katolisen kirkon oikeuskäytäntö

Kanonisen kirkon määräykset olivat voimassa keskiajalla koko kristikunnan alueella. Kirkon sisäisten säädösten lisäksi kanoninen oikeus sisälsi ohjeita tavalliselle kansalaisellekin sen säätäessä avioliitosta ja kaupankäynnistä. Myös 800-luvulla Euroopassa kirkolla oli oikeus kerätä talonpojilta kymmenykset sadosta ja karjantuotannosta. Kanoninen oikeus pohjautuu Vanhan Testamentin normeihin, erityisesti Mooseksen lakiin ja Uuden Testamentin Jeesuksen opetuksiin. Edellä mainitun lisäksi kanoniseen lakiin kuuluivat kirkolliskokouksien päätökset, kirkkoisien kirjoitukset ja paavien antamat erikoisohjeet. Eri puolella kristikuntaa oikeuskäytäntö saattoi erota toisistaan, sillä määräyksiä tulkittiin eri tavoin. 1000-luvulla paavit halusivat yhdenmukaistaa oikeuskäytännön. Roomalaisen oikeuden rinnalla alettiin opettaa kanonista oikeutta.¹³⁰

Bolognassa oikeusopin keskiaikaisessa keskuksessa munkki Gratianus yhtenäisti ensimmäisenä kanonisen oikeuden määräykset nykyään *Decretumina* tunnetussa teoksessa, jossa hän pyrki selittämään ristiriitaisuuksia. Decretum levisi käsikirjoituksina ympäri Eurooppaa 1100-luvun alussa. Decretumista tiedetään kaksi versiota, joista ensimmäinen on enemmänkin puhtaampaa kirkollista oikeutta, kun myöhemmässä on enemmän yhtäläisyyksiä roomalaiseen oikeuteen. Uusien paavillisten määräysten muutettua oikeutta Decretum koettiin pian vanhentuneeksi. 1100-luvun lopulta tunnetaan lakikokoelma *Breviarium extravadantium*, joka oli jaoteltu erotteluna Decretumiin viiteen erilaiseen kaareen. Seuraava lakikokoelma oli *Liber Extra*, joka laadittiin 1230-luvulla. Tätä täydentämään laadittiin kuudes kirja eli *Liber sextus* vuonna 1298. Liber sextustakin uudistettiin vielä 1300-luvulla ja se sai lisäosan Clementinaen. Kaikista edellisistä muodostui kanonisen oikeuden lakikokoelma *Corpus Iuris Canonici*, joka oli voimassa vuoteen 1917 asti. Näiden kaikkien kokoelmateosten lisäksi teoksista oli laadittu erilaisia kommentaareja, jotka selittivät oikeuskäytäntöä. Verrattuna roomalaiseen oikeuteen kirkollinen oikeus oli keskiajalla kehittyvää oikeutta, joka eli konsiileissa ja kirkolliskokouksissa säädettyjen uusien lakien mukaan.¹³¹

Suomalaiset opiskelivat myös kanonista oikeutta ulkomailla asti, mutta tutkintoa kanonisesta oikeudesta ei tiettävästi saavuttanut kukaan. Kanonisen oikeuden käsikirjoituksia opiskelijat eivät ilmeisesti tuoneet mukanaan, sillä Suomessa on vain harvoja lähteitä fragmentteina Kansalliskirjaston kokoelmissa. Fragmenttejen avulla on kuitenkin pääteltävissä, että kaikkia kanonisen oikeuden

¹³⁰ Salonen 2009, 72–76. Mäkinen 2003, 79–84.

¹³¹ Ibid.

perusteoksia on käytetty. Aina ei turvauduttu välttämättömiin kokoelmiin, vaan fragmenteista on löytynyt myös harvinaisempia kanonisen oikeuden lähteitä.¹³²

Keskiaikainen oikeuslaitos oli hierarkkinen järjestelmä, jonka ylintä valtaa piti käsissään paavi. Paavista seuraavana arvoasteikossa olivat arkkipiispat, jotka valvoivat piispojen hallitsemaa hiippakuntia. Hiippakunnat oli jaettu rovastikuntiin ja vielä pienempiä yksikköjä olivat seurakunnat. Seurakunnan alaisuudessa saattoi olla myös kappeliseurakuntia, joilla oli oma kirkko, mutta ei omaa kirkkoherraa. Suomessa oli keskiajalla noin sata seurakuntaa. Kirkkoherrat valvoivat seurakuntalaistensa kirkkokuria, mutta heillä ei ollut varsinaista tuomiovaltaa niin kuin rovasteilla ylemmän rovastikunnan päämiehillä oli. Rovastius oli yleensä kunniantunnustus virkansa hyvin hoitaneille kirkkoherroille. Rovastien ensimmäinen tehtävä oli valvoa piispojen puolesta rovastikunnan papistoa ja seurakuntaa. Rovastikunnat ovat usein olleet maantieteellisesti yhteneväisiä kihlakuntien kanssa. Suomen keskiaikaisista rovastinkäräjistä ei ole säilynyt lähteitä. Ainoastaan rovastintarkastussääntö 1400-luvun lopulta on säilynyt meidän päiviimme asti. Yksi rovastien tehtävistä oli valvoa seurakuntalaisten avioliittoa, mutta ohjeissa tutkittaviksi määrättiin myös mahdolliset aviorikokset, raiskaukset, sukurutsat ja muut irstaudet. Suomessa voi olettaa rovastinkäräjien toimineen kuten muuallakin kristikunnassa, koska poikkeavasta käytännöstä ei ole merkintöjä. Kanonisen oikeuden mukaan valitukset olisi pitänyt tehdä kirjallisesti rovastille. Yhtään tällaista lähettä ei Suomesta ole säilynyt, joten oletamus on, että käsittelyt olivat myös suullisia.¹³³

Mielenkiintoinen yksityiskohta rovastinkäräjien ohjeessa on raiskausten kuuluminen kirkollisen oikeuden alaisuuteen. Uplannin maakuntalaissa, joka oli Suomessa käytössä vielä 1600-luvulla, ei kirkkokaarella mainita raiskauksia. Eläimiinsekaantuminen on puolestaan saanut oman lukunsa myös kirkkokaarella.¹³⁴ Yksi syy eläimiinsekaantumisen paheellisena pitämiseen on tulkittu olleen sen ajan ihmisten käsitys biologiasta, joka sekoittui kansanperinteeseen ja uskomuksiin. Keskiajan ihmiset uskoivat mytologioiden pohjalta, että ihmisille ja eläimille saattaisi syntyä yhteisiä jälkeläisiä.¹³⁵

---

¹³² Salonen 2009, 77–79.

¹³³ Salonen 2009, 87–91. Lempiäinen 1967, 13–40.

¹³⁴ Uplannin maakuntalaki kirkkokaari XV., 59–70.

¹³⁵ Salonen 2009, 241.

Rovastinkäräjistä seuraava kirkollinen oikeusistuin oli piispankäräjät, jotka kanonisen oikeuden mukaan tuli järjestää joka kolmas vuosi. Käsiteltävät asiat olivat melko samankaltaisia kuin rovastinkäräjillä. Piispankaankäräjistä ei ole säilynyt Suomesta suoria lähteitä, mutta tietoja järjestyistä piispankäräjistä on tallentuneina muissa lähteissä. Ilmeisesti keskiaikaiset piispankäräjät käsiteltiin suullisesti, sillä niistä ei ole säilynyt kirjallisia lähteitä. muun muassa kirkon tileissä on mainintoja kolmen vuoden välein pidetyistä piispankäräjistä. Nykyisen Ruotsin alueelta on säilynyt piispa Hans Braskin kopiokirja, josta on mahdollisuus tutkia hänen käsittelemiensä asioita ja vetää johtopäätöksiä, että Suomenkin hiippakunnassa samankaltaiset asiat käsiteltiin piispankäräjillä. Kopiokirjassa on dokumentoituna Braskin kirjeenvaihtoa ja muita hallinnollisia asiakirjoja, mutta se sisältää myös hänen langettamat tuomiot.¹³⁶ Kopiokirjassa ei ole Mia Korpiolan mukaan mainintoja neidonpilaamisesta (mökränkning) eli neitsyyden riistämisestä ja siitä aiheutuvasta lapsen elätyksestä, sillä ne asiat käsiteltiin maallisessa oikeudessa KrML:n ja MEKL:n mukaisesti.¹³⁷

2.5. Reformaation jälkeinen kirkollinen oikeus – paavin vallasta valtiolliseen kuninkaan kirkkoon

1520-luvulla Kustaa Vaasan toimesta Ruotsiin syntyi luterilainen kirkko. Kuningas katkaisi yhteydet Rooman paaviin ja otti haltuunsa oikeuden nimittää piispat ja kirkon omaisuuden. Kanoninen oikeus oli painottanut kirkon vapautta riippumattomuutta valtiollisesta vallasta. Reformaation myötä kirkolta poistui vapaa piispan vaali, pappien naimattomuus, kirkon vapaus maallisissa tuomioistuimissa ja kirkon omaisuuden verovapaus.¹³⁸

Keskiajalla kirkollinen lainsäädäntö oli määräytynyt maakuntalakien kirkkokaaren ja kanonisen oikeuden lakikokoelman *Corpus Iuris Canonici*n mukaan. Uplannin maakuntalain kirkkokaaren tiedetään olleen käytössä vielä 1600-luvun loppuun asti. Suomessakin se oli ilmeisesti vielä käytössä, sillä Abraham Kollanius suomensi sen suomentaessaan maan- ja kaupunginlait 1600-luvulla liitteeksi kaupunginlakiin.¹³⁹ Uudet kirkolliset teoriat syntyivät. Saksassa noudatettiin Melanthonin ja Lutherin oppeja. Hengellinen ja maallinen hallitus erotettiin toisistaan. Ruhtinas ei saanut puuttua puhtaasti hengellisiin asioihin, mutta kirkon ulkoinen hallinto oli ruhtinaan vallan alla. Valtion hyvinvointi

---

¹³⁶ Salonen 2009, 91–100.

¹³⁷ Korpiola 2011, 221.

¹³⁸ Parvio 1986, 94–114.

¹³⁹ Rapola 1929, 012–013. Suomen kielen muistomerkkejä III, 1. Kristoffer kuninkaan maanlaki. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius. 1929. Martti Rapolan Johdatus,.

perustui kirkon velvollisuuteen hoitaa omat tehtävänsä. Ruhtinaan uskonto oli maan uskonto. Piispanjärjestelmä purettiin ja tilalle tuli aluejärjestelmä.

Ruotsissa Lutherin ja Melancthonin oppeja seurattiin, mutta piispanjärjestelmää ei poistettu. Yhteydet paaviin olivat katkenneet ja kuninkaan asema oli uudessa järjestelmässä merkittävä, vaikka arkkipiispan arvovaltaa kuningas ei saksalaiseen järjestelmään verrattuna koskaan saavuttanut. Kuningas astui paavin tilalle oikeus- ja hallintoasioissa, mutta hengellistä valtaa hänellä ei ollut. Ruotsissa mielenkiintoista tämän tutkielman kannalta oli, että avioliittoasioiden tuomitseminen jäi kirkolle uskonpuhdistuksen jälkeenkin. Perusteena oli, että piispat tiesivät parhaiten, ”Mikä oli Jumalan mukaan oikein”. Kyseessä oli pikemmin väliaikainen myönnytys, sillä kuninkaallinen hallintokoneisto ei ollut uskonpuhdistuksen aikaan riittävän voimakas toimimaan itsenäisesti, vaan se tarvitsi kirkon apua. Kirkko jatkoi siveellisyyden vartiointia, mutta suuri osa sakoista kuului kuninkaalle. Kirkon tuomarin oikeudet olivat kuninkaan antamat eivätkä Jumalan suomat.¹⁴⁰ Avioliitto ei ollut enää reformaation jälkeen sakramentti, vaan yhteiskunnallinen instituutio, jossa elettiin hyveellisesti yhtenä perheenä. Avioero oli mahdollinen niin kuin se oli Ruotsissa ollut tosin jo katolisella ajalla. Jos nainen oli tehnyt huorin, miehellä oli oikeus ajaa aviovaimo pois kotoa. Protestanttisen opin mukaan avioliiton saattoi purkaa ainoastaan kirkon päätöksellä. Aviopuolisot eivät voineet keskenään päättää erosta. Eron syy saattoi olla edelleen puolison uskottomuus tai hylkääminen. Avioesteitä vähennettiin reformaation myötä. Henkinen sukulaisuus eli kummissuhde ei ollut enää reformaation jälkeen este avioliitolle.¹⁴¹

Keskiajalla maalliset ja kirkolliset lait olivat eronneet toisistaan, mutta 1600-luvulle tultaessa kirkollinen ja maallinen lainsäädäntö alkoivat lähentyä toisiaan.¹⁴² Ruotsin protestanttiselle lainsäädännölle merkittävää oli Vanhan testamentin oikeudellisten ohjeiden nostaminen maallisen lain rinnalle. Luterilainen kirkko pyrittiin saamaan kuninkaan johtamaksi maakirkoksi, joka vahvistaisi kuninkaan valtaa. Puolestaan kirkko ensimmäisen evankelisen arkkipiispan Laurentius Petrin johdolla yritti saada uuden kirkkojärjestyksen (KO) voimaan. Kuningas ei kuitenkaan vahvistanut KO:ta ennen vuotta 1571. Tuolloin kuninkaana oli Juhana III. Päälähteenä Laurentiuksella olivat olleet saksalaiset 1500-luvun kirkkojärjestykset, mutta hän käytti myös kotimaisia synodaalistatuutteja ja Upplannin maakuntalain kirkkokaarta. Vuoden 1571 kirkkojärjestys ei ollut varsinainen kirkkolaki vaan järjestys.

---

¹⁴⁰ Aalto 1996, 34–35, 92–93.

¹⁴¹ Pylkkänen 1991, 88.

¹⁴² Aalto 1996, 92.

KO jakaantui 30 lukuun ja on lähes kokonaan liturginen. KO antaa ohjeita muun muassa saarnaan, kirkollisiin toimituksiin, messuun, kirkon julkiseen rukoukseen, kirkkolauluun, kalenteriin, kirkkorakennuksiin, piispan ja papin virkoihin ja sairasmajoihin. Tutkielmani kannalta on mielenkiintoista, että ohjeita annetaan myös avioliittoon. Vuoden 1571 KO oli käytössä 1600-luvun loppuun.¹⁴³

Vuonna 1602 Kaarle-herttua esitti KO:n tarkistamissa pitäen sitä liian paavillisena. Tästä alkoi uuden kirkkolain lähes satavuotinen valmistelu. Kuningas Kaarle IX painatti maanlait ja kiinnitti huomiota Uplannin maakuntalain kirkkokaareen ja vaati sen uudistamista vuonna 1608. Kirkkokaaren käytön voi tulkita päättyvän tähän. Maanlakiin liitettiin liite appendix, jonka merkitys liittyi edelleen avioliittoasioihin, sillä siveellisyysrikokset tuomittiin nyt appendixin mukaan. Se tarkoitti Mooseksen lain virallistamista maanlain rinnalle. Maallisen ja kirkollisen oikeuden raja hämärtyi entisestään. Sitä kautta kuningas sai itselleen lisää tuomiovaltaa kirkon oppeihin vedoten. Edellä mainittu Kollaniuksen kirkkokaaren suomennos on todiste, että kirkkokaarella oli merkitystä appendixin julkaisemisen jälkeenkin.¹⁴⁴

Piispat esittivät täydennystä kirkkolakiin vuonna 1619, mutta lakia ei vahvistettu. Seuraavaksi kiisteltiin kirkollisesta ylihallituksesta. Kuningas ja piispat olivat erimielisiä sen jäsenistöstä, jonka kuninkaan mukaan olisi pitänyt sisältää maallikkoja ja pappeja. Kiista esti 40 vuotta uuden kirkkolain laatimista. Vuoden 1634 hallitusmuodon mukaan luterilaisen uskonnon yhteyden ylläpitäminen oli kaikkien säätyjen perustuslaillinen velvollisuus. Oikeudellinen epämääräisyys poistui kuningatar Kristiinan myöntämien pappisprivilegioiden myötä. Privilegiot vahvistivat papiston virallisesti yhdeksi säädyksi ja papistosta koostuva kirkollinen ylihallitus oli mahdollinen. Kuningatar Kristiina perusti 1650 komitean laatimaan uutta KO: ia.¹⁴⁵

Kirkko-oikeudelliset katsomukset olivat muuttuneet Saksassa ja aiheuttivat keskustelua oikeudellisesta vallan jaosta kirkossa. Kyseessä oli David Paraeuksen esittämä vallan kaksijakoinen periaate. Kirkon valta jaettiin sisäiseen ja ulkoiseen valtaan. Sisäinen ja kirkon hallinnon hengellinen muoto kuului papistolle ja tarkoitti saarnaa, sakramentteja ja kirkkorakennusten hallintaa. Kirkon ulkoinen valta

---

¹⁴³ Parvio 1984, 94–114.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

kuului maalliselle esivallalle, jonka valta sisälsi oikeuden toimia kristinuskon turvaajana ja levittäjänä, papiston ohjaajana, kirkollisten asioiden oikaisijana ja huolenpitäjänä. Maallinen valta kannatti Parauksen periaatetta, mutta piispat pyrkivät rajoittamaan hallituksen ulkonaista valtaa kirkossa. Maallinen valta vei voiton ja Ruotsin kirkosta tuli valtionkirkko, jota se oli koko reformaation alkuajoista lähtien ajanutkin. Kuninkaan toiveella saada uusi kirkkolaki voimaan oli merkittävä voima. Vuoden 1686 kirkkolaissa näkyi yksinvaltaisen kuninkaan voitto kirkko-oikeudellisissa käsityksissä, sillä piispojen kirkkolakiuudistusehdotuksesta poistettiin kokonainen luku, joka olisi käsitellyt jonkinlaisen kirkollisen ylimmän tuomioistuimen ja ylihallituksen tehtäviä kirkossa. Vuoden 1686 kirkkolain periaatteena oli kansankasvatus ja vuoden 1571 KO. Vuoden 1686 kirkkolaki on puhtaasti valtionkirkollinen yhteiskunnan laki, jota kirkkoon kuulumattomatkin joutuivat noudattamaan. Kuningas ei toiminut milloinkaan ylipiispana kuten Saksassa, mutta yksinvaltainen ote oli vahva. Keskiaikana vakiintunut kirkollinen järjestelmä vakiintui. Kirkko ja yhteiskunta vaativat pakonomaisesti kansalta kirkon oppien tunnustamista. Opin ytimenä oli Lutherin Vähän katekismuksen osaaminen.¹⁴⁶

2.5.1. Kirkkolaki ja kirkkojärjestys lähteenä

Käytän lähdeaineina suomenkielisiä vuoden 1571 kirkkojärjestystä ja vuoden 1686 kirkkolakia. Raiskauksesta ja muista väkivaltarikoksista kirkkojärjestyksessä tai kirkkolaeissa ei ole ohjeita, mutta avioliitosta säädetään molemmissa. Vuoden 1571 kirkkojärjestyksestä käytän ruotsinkielistä vuoden 1932 versiota.¹⁴⁷ Vuoden 1686 kirkkolaista on käytössäni vuonna 1986 painettu näköispainos Paimion rovastin, maisteri Florinuksen suomennoksesta vuodelta 1688.¹⁴⁸ Suomennos on merkittävä suomenkielen kannalta, sillä se oli ensimmäinen painettu suomenkielinen lakikokoelma. Vuoden 1571 kirkkojärjestyksestä painettiin vain osia.

2.6. Päätelmät lähteistä

Raiskauksen rikoksena muuttumisen määrittelyn tutkiminen on haasteellista, sillä se oli Ruotsissa keskiajalla poikkeuksellisesti myös osa maallista lainsäädäntöä, vaikka muut siveellisyys- ja seksuaalirikokset olivat yleensä kirkon tuomiovallan alla. Käytäntö muuttui jo 1500-luvulta lähtien, kun seksuaalirikokset nousivat maallisenkin oikeuden tuomitsemisen keskiöön. Kirsi Salosen mukaan seksuaalirikoksista raiskaus oli keskiajalla maallisen tuomiovallan alla, koska se kohdistui yksilöön ja

---

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Laurentius Petris kyrkoordning av år 1571, Utgiven av Samfundet pro fide et christianismo. Med historisk inledning av lektor Emil Färnström. Uppsala 1932.

¹⁴⁸ Kircko-laki ja ordningi, Hellemaa, Lahja – Irene; Jussila Anja; Parvio, Martti. SKS, Helsinki 1986.

uhkasi henkilön koskemattomuutta. Seksuaalirikokset olivat yleensä kirkon tuomiovallan alaisia rikoksia, sillä ne olivat luokiteltu syntisiksi teoiksi. Kirkollisen ja maallisen oikeuden rajat olivat keskiajalla epäselviä.¹⁴⁹ Sjöholmin mukaan raiskaus oli maallisessa lainsäädännössä, sillä maakuntalait olivat suoraa reseptiota Mooseksen laista, jossa raiskaus oli luokiteltu vakavimmaksi rikokseksi. Maakuntalakien aikana kirkollinen oikeus oli sekoittunutta maalliseen oikeuteen. Raiskauksen lainsäädännön liittyminen maakuntalaeista lähtien avioliittolakiin on yksi merkittävä tekijä. Merkittävää seksuaalisuuden määrittelyssä oli 1600-luvulla alkanut tarkempi säätely maallisen oikeuden puolelta kirkon avustuksella, sillä lainsäädäntö määritteli avioliiton ulkopuoliset seksuaaliset suhteet rikoksiksi.¹⁵⁰ Tämän seurauksena myös raiskauksen uhri saattoi joutua syytetyksi, vaikka omaa tahtoa seksuaaliseen kanssakäymiseen ei olisi ollut.

Myös lainsäädännön kieli asettaa vaatimuksia historian tutkijalle. Esimerkki kielen käytöstä lakien tutkimisesta on Utriansen perustelu sanan *kvinna* avulla. Hänen mukaansa raiskaus ei voi olla suoraa Mooseksen lain reseptiota, koska maakuntalaeissa raiskauksen uhri voi olla nainen mistä yhteiskunnallisesta luokasta tahansa. Ruotsalainen keskiaikainen lainsäädäntö antoi avioituneelle naisellekin turvan. Mooseksen laki puolestaan painotti naisen neitsyyttä. Tärkeää on mielestäni yhdistää raiskauksen yhteydessä naisen oikeudellinen asema koko lain kontekstiin, joka saattaa maakuntalaeissa asettaa naiselle neitsyysvaatimuksen. Huomenlahjaa on verrattu korvaukseen neitsyydestä. Tosin Tiina Miettinenkin mainitsee tukeutuen Ylikankaaseen, että mikään lainsäädännön kohta ei tarkalleen vaatinut naisilta neitsyyttä ennen avioliittoa niin kuin Mooseksen laki vaati.¹⁵¹ Kielen lisäksi myös yhden ainoan oikeudellisen ilmiön tutkiminen on lopetettava, jos sille on jo entuudestaan annettu kehityksen luonne. Esimerkki edellä mainitusta on perintölainsäädännön kehittyminen naisten osalta. Lakien ajoittamiseen ei voi käyttää perintölain muutosta, sillä se itsessään sisältää valtapoliittisen tilanteen. Toisin sanoen lainsäädännön tutkimisessa on käytettävä jo muun historian tutkimuksen mukaista lähdekritiikkiä, eikä ennako-olettamukseksi aseteta tietynlaista yhteiskuntaa, joka olisi vallinnut Euroopassa ennen lakien kirjallistamisen aikaa. Lait ovat todiste ajasta, jolloin ne on laadittu kirjalliseen muotoonsa.

---

¹⁴⁹ Salonen 2009, 222.

¹⁵⁰ Aalto 1996, 213–218.

¹⁵¹ Ylikangas 1967, 184–185. Ylikangas 1988, 78–96. Carlsson 1965, 220–245. Hemmer 1954, 39–41. Miettinen 2012, 97.

Historiantutkijat eivät ole päässeet yksimielisyyteen, mitä lainsäädäntö tarkoitti keskiajan yhteiskunnassa. Keski- ja uuskeskiaikaisten lakien jaottelu oikeus- ja lakikirjoihin ja oikeuden synty yhteisöllisesti ovat näkökulmia keskiajan oikeudesta. Tutkielmassani lakien lähtökohta on niiden sisältö ja synty valtapoliittisesti. Lainsäädäntöä ja lain käytäntöä on mahdoton tutkia ilman säilynyttä oikeuden soveltamisen aineistoa. Lait edustavat sen ajan kulttuurista ihannetta. Vasta 1500-luvulta on säilynyt käytännön oikeuslähteitä. Ne ovat oikeudenkäynnistä syntyneitä tuomiokirjoja ja sakkoluetteloita, joita on verrattu lainsäädäntöön. Tutkielmassani on täysin eri lähtökohta. Tarkoituksena on tutkia lainsäädännön muutoksia ja tuoda esiin suuria muutoksia oikeuskulttuurissa eikä näyttää toteen lainsäädännön soveltamista. Oikeuskäytännön olen ottanut huomioon, jos siitä on ollut maininta käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa. Tapaukset ovat voineet tapahtua muuallakin Euroopassa kuin Ruotsissa. Raiskaus on ruotsalaisen rikoksen historiassa rikos, josta on jäljellä erittäin vähän oikeustapauksia, joten kaikki eurooppalaisetkin oikeustapaukset kertovat tuon ajan suhtautumisesta raiskaukseen.

3. Raiskatun laki

Naisrauhan tutkiminen Sjöholmin tulkinnan mukaisesti on hyvä tutkimisen kohde, sillä se sisältää useita entisen tutkimusperinteen argumentteja sukuyhteisön oikeustavoista eli niin sanotuista vanhoista maan tavoista, joista on jäänyt jotain lähteitä maakuntalakeihin. Tulkinnassa maakuntalakeja ei voi käyttää lähteenä löytääkseen ruotsalaisten aikaisempaa oikeusperinnettä, sillä ne on laadittu pikemmin kirkon tavoitteista käsin. Naisrauha oli maakuntalaeissa rauhanvalan alainen rikos. Perinteisen tutkimusperinteen mukaan rauhanvalan alaiset rikokset oli laadittu rajoittamaan aikaisempaa sukujen valtaa ja eritoten verikostoa ja lisäämään kuninkaan valtaa. Pyrin seuraavissa kokonaisuuksissa esittelemään, miten naisrauhaa voi tulkita Sjöholmin tulkinnan mukaisesti.

Etenkin prosessioikeuden lähtökohta tutkimukselle antaa erilaisen tulkinnan uhrin oikeudellisen aseman muutokseen keskiajalta uuden ajan alkuun. Maakuntalaeissakin oleva periaate, jonka mukaan syytetyn täytyi pystyä todistamaan syyttömyytensä, on peräisin Mooseksen laista eikä muinainen ruotsalainen maan tapa. Mooseksen lain vaikutuksesta syytetty joutui todistamaan syyttömyytensä valojen avulla. Valat vastaavat maakuntalaeissa jumaltuomioita. Helsinglannin maakuntalaeissakin todetaan, että raudankanto oli edelleen käytössä, mutta se tuli korvata 12 miehen toiminnalla... *ath iarnbyrfl skulde aldri optæra wæra. ok tox flær foræ fle samu {maal} rættar sum förræ war vm fle maal iarnbyrflæ maal waru. ok skal bötis for hwart maal. flæt nampd fæller swa sum föra {iæni} [iarni] vrfla fuul.*¹⁵² Useissa tapauksissa maakuntalaeissa syytetyllä oli mahdollisuus valita puolet lautakunnan jäsenistä. Syytetty oli syyllinen sen mukaan, kuinka syylliseksi laki hänet määritteli. Laki sääti erilaisia rikoksen asteita, joista verekseltään kiinnijääminen oli raskauttavain todiste ja syy varmempaan syyllisyyteen. Mitä enemmän helpotettiin kantajan asemaa, sitä suurempi osuus oli virkavallalla sakkoihin. Sjöholmin mukaan vasta kun valtiovallalla oli oikeus päättää lautakunnan jäsenet ja pitemmäksi ajaksi oli kyseessä virallinen lautakunta. Lautakunnan avulla virkavalta pystyi määrittelemään, mitä todisteita syyllisyyteen vaadittiin. 1500-luvun tuomiokirjoista on pääteltävissä, että käytännössä lautakunta valittiin jo tuolloin koko käräjien ajaksi eikä kuten maakuntalaeissa usein yhtä oikeusjuttua varten. Huomionarvoista on myös, että itsepuolustus eli hätävarjelu ja rikoksen yritys ovat osa naisrauhaa, vaikka ne perinteisen tutkimusperinteen mukaisesti eivät olleet germaanien oikeuskäytäntöjä. Germaanien uskottiin tuomitsevan rikokset vain seurauksen, ei rikoksen uhan mukaan. Naisrauhan rikkominen oli myös varhaisimmassa ruotsalaisessa oikeudessa rikos, josta

---

¹⁵² Helsinglannin maakuntalaki perintökaari XVI, 39.

ankarimmillaan tuomittiin kuolemaan, vaikka maakuntalakien yleisin rangaistuskäytäntö oli sakko. Perinteisessä tutkimusperinteessä kuolemanrangaistusten lisääntyminen merkitsi kuninkaan vallan nousua ja suvun oman sovittelun rajoittamista.¹⁵³

Käsittelen myös Utriaisien väitettä, ettei ruotsalainen maakuntaoikeus voinut olla Mooseksen lain vaikuttama siinä määrin kuin Sjöholm on esittänyt. Hänen mukaansa naisrauha suojeli kaikkia naisia eikä vain neitsyitä kuin Mooseksen laissa. Ikuinen kysymys on myös, missä määrin naisrauhassa oli kyse naiseen kohdistuneesta väkivallasta ja missä vaiheessa lainsäädäntö turvasi myös sitä, vai turvasiko lainkaan? Nykyaikana väkivallan määrä on yksi raiskauksen vakavuuden perusteista, mutta oliko se sitä millään tavoin keskiaikaisessa lain kirjaimessa? Kuinka naisen sanaa epäiltiin, vai epäiltiin sitä lainkaan?

Avioliiton kehittyminen ryöstöavioliitosta molempien niin sulhasen kuin morsiamen yhteiseksi sopimukseksi on tulkittu hegeliläsittäin kehittyneen kristinuskon myötä. Sjöholmin mukaan kristinusko ei ollut se merkittävä tekijä, joka olisi edistänyt naisen tasa-arvoa mieheen nähden muuttaen avioliiton ryöstöavioliitosta vähitellen molempien osapuolten yhteiseksi sopimukseksi, jossa lopulta naisen oma tahto olisi ollut yksi merkittävistä perusteista. Sjöholmin mukaan naisen oikeudellinen asema oli heikommillaan etenkin KrML:n aikoihin. Silloinhan perinteisen tutkimuksen mukaan kirkon asema oli voimakkain. Sjöholmin mukaan pohjoismainen avioliitto ei myöskään ollut missään vaiheessa ryöstöavioliiton kaltainen, vaan maakuntalakien rajoitus naisenryöstöön on peräisin Mooseksen laista eikä se kuvaile Ruotsin oikeudellisia oloja ennen maakuntalakien aikaa. Väkinimäisyys ja naisenryöstö olivat valtapoliittisia kysymyksiä lainsäädännössä. Niiden määrittelyssä lainsäädännössä kuvaillaan pikemmin osallisten valtasuhteita.

3.1. Raiskaus väkivaltaa ja neidon pilaamista

Suomen oikeushistoriassa ensimmäinen lähde, joka mainitsee naisiin kohdistuneen väkivallan, on Kuningas Maunu Birgerinpojan asiakirja naisrauhasta vuodelta 1316. Asiakirja on vanhin Suomessa säilytettävä Suomea koskeva asiakirja.

Kaikille niille, jotka tulevat näkemään tämän kirjeen, me Birger, **Jumalan armosta svealaisten ja gööttalaisten kuningas**, toivotamme ikuista pelastusta Herrassa. Tällä kirjeellä teemme tietäväksi niin hyvin jälkeen tuleville kuin nyt eläville, että me jalosukuisten miesten herrojen Knuut Jooninpojan, itägööttalaisten laamannin, Thor Kettilinpojan ja Johannes Brunkowin, meidän

---

¹⁵³ Myhrberg 1978, 1–24. Sjöholm 1988, 62, 152, 156–157, 178–179. Letto-Vanamo 1995, 226–236.

drotsimme ja muiden rakkaiden valtaneuvostemme neuvosta ja suostumuksella olemme lujasti säättäneet lakina noudatettavaksi, että kaikkien meidän alueellamme kuuluvien vaimojen ja naisten, jotka asuvat meidän linnamme Viipurin alaisuudessa eli Karjalan maassa, **olkoot aviossa eläviä, leskiä, nunnia tai neitseitä, tulee saada nauttia rauhaa ja turvallisuutta** niin kuin itse valtakunnassamme Ruotsissa, yhtä hyvin **omaisuuden kuin hengen puolesta**, niin että **rikkojia kohtaa meidän kuninkaallinen rangaistuksemme mitä ankarimpana**. Sen vuoksi päättävästi saatamme kaikille ja itsekullekin tiedoksi, että älköön kukaan rohjetko edellä mainittuja **vaimoja ja naisia millään vääryyksillä rasittaa ja vaivata tai heille tehdä ruumiillista väkivaltaa**, mikäli tahtoo välttää meidän kuninkaallisen rangaistuksemme, nimittäin sen, jota meidän edellä mainitussa valtakunnassamme Ruotsissa lakina noudatetaan. Annettu Yningessä Herran vuonna 1316 lokakuun 1 päivänä.¹⁵⁴

Rauhankirje Karjalan naisille on mielenkiintoinen asiakirja, kun sitä vertaa senhetkiseen Ruotsin lainsäädäntöön.¹⁵⁵ Asiakirjassa määritellään lainsäädännönkin käyttämä termi *kvinna*. Sen mukaan Karjalan naiset saattoivat olla avioituneita, leskiä, nunnia tai naimattomia naisia. Asiakirja painottaa naisiin kohdistuvaa ruumiillista väkivaltaa eikä asiakirjassa mainita neidon pilaamista eli neitsyyden viemistä tai naisenryöstöä millään tavalla. Tosin kirjeen kohta *millään vääryyksillä rasittaa* voisi viitata asiaan. Asiakirja on myös todiste kuninkaan saaneen lainsäätäjän valtuutuksen suoraan Jumalalta eli se on osa rauhanlakeja.

Heikki Ylikangas on tulkinut naisrauhan kuvaavan suvun oikeuksien heikentymistä. Hänen mukaansa kuninkaan rauhanlait vähensivät sukujen keskenään harjoittamaa riidanratkaisua. Kunigas antoi rauhan sillä ehdolla, että suvut luopuisivat omasta oikeudestaan. Ylikankaan mukaan naisrauhan tarkoitus ei ollut suojella naisia perheen sisällä, vaan suojelu koski pikemmin naisen rauhaa julkisuudessa.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Kuningas Birger Maununpojan suojelukirje Karjalan naisille. Teoksessa Juva, Mikko & Niitemaa, Vilho & Tommila, Päiviö. Suomen historian dokumentteja 1. Otava, Helsinki 1968. Korostus kirjoittajan oma. Tästä etenpäin kaikki korostukset lakiteksteissä on kirjoittajan tekemiä. Myös Osoitteessa <http://www.histdoc.net/historia/birger.html>. Alun perin asiakirja on laadittu latinankielellä. *Omnibus presentes litteras jnspecturis, Birgerus dei gracia Sueorum gothorumque rex Salutem jn Domino sempiternam Tenore presencium notum esse volumus tam posteris quam modernis, Nos de consilio et consensu Nobilium virorum Dominorum Kanuti Jonsson legiferi ostgotorum, Thorwi Kætilsson, et Johannis Brunckow dapiferi nostri, nec non et aliorum consiliariorum nostrorum dilectorum firmiter statuisse, quasi pro lege servandum, quod mulieres omnes seu femine nostre dicioni subjecte juxta castrum nostrum Wyborgh vel in terra Karelie habitantes, sint coniugate, vidue, continentes, aut virgines plena debent pace et securitate gaudere, sicut in ipso regno nostro Suecie jn rebus pariter et personis, acerbissima contra transgressores nostra vindicta regia procedente, Quare omnibus et singulis firmiter prohibemus, Ne quis mulieres seu feminas supra dictas, jniurijs aliquibus gravare vel molestare presumat, aut ipsis inferre violenciam aliquam corporalem, sicut regiam nostram evitare voluerit vlcionem, Eam videlicet, que in regno nostro suecie predicto pro lege servatur. Datum Yninge Anno Domini M.o CCC.o sextodecimo, prima die octobris.* Paavo Nummisen suomennos kirjassa "Suomen historian dokumentteja 1", Helsinki 1968. Kirjeen taakse on kirjoitettu: Privilegia för Quinfolch hustror Änkior Jungfrur i Wiborg och hele Carelen gifne af Konung Birger A:o 1316 och the samme stadfestede aff Konung Albrecht Anno 1360., eli kuninkaan kirje vahvistettiin vuonna 1360.

¹⁵⁵ Kuten edellä on todettu, koko Ruotsin valtakuntaa koskeva Kuningas Maunu Eerikinpojan maanlaki tuli voimaan aikaisintaan 1330-luvun alussa ja sen käyttöönotto vaihteli valtakunnan eri alueilla.

¹⁵⁶ Ylikangas 1983, 113.

Mielestäni ainoastaan naisrauha Karjalan naisille ei kerro itsessään, ettei suoja voisi tarkoittaa myös perheensisäisiä asioita.

Asiakirjan laatimisen aikoihin Ruotsin maakuntalaeista on Suomessa tulkittu eniten käytetyn Helsinglannin maakuntalakia.

Takr man kona mæfl wald annars {syni} [synis] asyn. æntwæggiæ a hænni æller a hanom. ær flæt swa nær wægh æller by. at höræ ma. op ok kallæn. witi flæt XII. mæn. hwat flær ær sant wm. Taker man kunu mæfl wald ok warflr han takin a færskö gæning. ok witnæ swa XII. mæn. fla a han wndir swærfl dömæs. §.1. Taker {ma} [man] konu mæfl wald ok dræper hon han i fly. ok witnæ swa XII. mæn ligiæ ogilder. §.2. **Taker man konu mæfl wald ok rymær aff landi mæfl hænnæ. ok warfler laghwinnæn till walz gærnunggær. fla a han aldri frifl fa. för æn konunnæ giftæman bifler fori hanom**¹⁵⁷

Sen mukaan molemmat niin nainen kuin mahdollinen raiskaajaksi epäilty täytyi tutkia. Jos raiskaus tapahtui lähellä tietä tai kylää, ja nainen huusi ja itki ja sen todistaa tapahtuneeksi 12 miestä, raiskaus on todistetusti tapahtunut. Jos puolestaan raiskaaja on saatu verekseltään kiinni, ja sen todistaa 12 miestä on se myös todistetusti tapahtunut ja rangaistuksena oli kuolemantuomio miekalla mestaamalla. Edellä mainittua tutkimista ei ole tarkoin määritelty lain kohdassa, mutta myöhemmässä lainsäädännössä se tarkoitti huudon ja itkun lisäksi vaatteiden repeytymistä. Koko Ruotsin valtakuntaa koskevassa MEML:ssa säädettiin raiskauksesta rauhanvalankaassa. Siinä todisteiksi vaadittiin sanatarkasti vaatteiden repeytyminen. Lain kohta painotti aluksi miehen tutkimista ja naisen mahdollisesti repimiä vaatteita. Miehen tutkimisen jälkeen tutkittiin nainen samoin tavoin.

Nu taker man kunu mefl vald, fla hauer han brutit eflzörit. **Synis a manne ællæ a klæflum hans flet kona ref, ællæ a kununne, ællæ höris op {ællæ} [ok] akallan,** flet ska hææznæmd vita huat fler ær sant vm. Nu bryz han vifler hona ok giter ei sin vilia fræmt, sliter klæfle henna, höris {rop} [op] ok akallan, fla hauer han brutit eflzörit. §. 1. Taker man kunu mefl vald, ok varfler takin fler til mefl ok fangin a færske gerning, ok vitna **han** tolf mæn fler til, fla ægher [han] vndi suærfl dömas ok halshuggin varflæ. §. 2. Taker man kunu mefl vald, dreæper hon han i fly, ok vitna sua tolf mæn, ligge ogilder. §. 3. **Taker man kunu mefl vald, rymir af lande mefl henne, varfler han laghlika wnnin til flera gerning, fla ægher han aldre frifl fa för æn kununna giftoman bifler for honum.**¹⁵⁸

Vaikka lainsäädäntö määritteli raiskauksen tunnusmerkistöksi fyysiset merkit, oli naisrauhassa kyse myös naisenryöstöstä. Sillä molemmissa Helsinglannin maakuntalaissa kuin MEML:ssa on lopuksi määritelmä, ettei naisenryöstäjä tule ikinä saamaan rauhaansa takaisin ennen kuin naisen naittomies rukoilee hänen puolestaan eli antaa anteeksi.

¹⁵⁷ Helsinglannin maakuntalaki kuninkaankaari III, 20.

¹⁵⁸ MEML rauhanvalankaari XIII, 249–250.

Kaikista selvin lainkohta naisen ryöstämisestä on KrML:n varkaudenkaareissa. Siinä aviovaimo luokitellaan talonpojan arvokkaimmaksi asiaksi, mitä hän voi omistaa. Avioitunut nainen sai turvan naisenryöstöä vastaan. Samalla hänkin saattoi joutua tuomituksi teostaan, sillä kohtalo oli aviomiehen päätettävissä, jos heidät oli yllätetty itse teossa. Jos mies ei tahtonut antaa anteeksi, naisen kohtalona oli elävältä hautaaminen. Jos mies ainoastaan epäili aviovaimoaan pettämisestä, hänellä oli mahdollisuus haastaa hänet oikeuteen. Joka tapauksessa molemmat niin pettänyt mies kuin nainen joutuivat kärsimään kirkon häpeärangaistuksen ja maksamaan kirkolle sakkoa 6 markan edestä.

B³/₄zsta tingh som bonde j boo sino hauer, thet ³/₄r lagh gipta hustru hans; huilken hona fraan bondanom stiel, han ³/₄r w³/₄rste oc st̄rste tiuffuer. Och thy ³/₄ hwa som bondans hustru lokkar fraa honom och l̄per meth henne bort, warder han ther meth faangin widh ferska gerningh, tha scal han til ting f̄sras oc d̄smas, oc wphengias offuer andra tiufua. Vil ey bonden hustru sinne liff wnna, tha f̄sris oc hon til ting, oc d̄smis qwik j iordh. ¶.1. Nw kan tolken sak witas nokrom, oc ³/₄r ey gripin widh oc ey ful tygh oc witne til, ligge tha thet til heredznempdh; w³/₄ria the han, wari warder; fella the han, b̄ste XL marc, halfft malsegendenom oc halfft konungenom; b̄ste huart thera biscope VI mark, oc gange wnder script. Hauir oc malsegenden fulla beuisning meth sik aff herade ther the bort lopu, tha ³/₄gher konungs fogate, ³/₄ huar han them finder, honom hielpa at gripa them baaden som bort lopu, oc r³/₄atta ouir them som f̄s̄r ³/₄r sagt. ¶.2. Taker nokor l̄sn fore them wtan malsegande bidhi fore them, gifui malsegendenom l̄sn, oc a XL marc konungs ensak. ¶.3. Vari lagh samu om l̄s kona bort l̄per meth giptom manne.¹⁵⁹

Vuoden 1734 laissa raiskauksesta ja naisenryöstöstä säädetään pahanteonkaareissa vaimoväen-rauhassa. Kolmas pykälä määrittelee naisen ryöstämisen, mutta erottelee sen nyt selkeästi väkisinmakaamisesta ja erottelee raiskatut naiset sosiaalisen aseman perusteella.

3.§. Jocainen cuin wäkisin otta ja poiswie **toisen miehen waimon eli morsiamen**, wastoin hänen tahtoans; olcon hengens rickonut, waicka hän ei olis händä maannut. Jos macaminen siihen tygö tule; olcon myös rickonut caiken irtaimen caluns.

4.§. Jos jocu poiswie wäkisin **kihlamattoman pijan eli leskiwaimon**; olcon rickonut waldoimen omaisudens, ja rangaistacon wielä päällisexi yhden cuucauden wangiudella, wedellä ja leiwällä. Jos hän sen macaa, wastoin hänen tahtoans; olcon hengens ja irtaimen caluns rickonut, cuin sanottu on.

5.§. **Josca haucuttele eli poiswie waimon miehädäns, eli tyttären isäns eli äitins tyköä, taicka nijden tyköä, jotca heidän siasans owat**; wetäkön sackoa sata talaria, eli enemmän, eli kärsikön ruumillans, sen jälkeen cuin ricos on.¹⁶⁰

Viides pykälä mainitsee myös naisen viettelyn, joka oli harvinaisempi rikos lainsäädännössä kuin fyysinen naisen raiskaaminen tai naisenryöstö. Se sisälsi naisen heikkouden, jota mies oli käyttänyt hyväkseen. Nainen oli osa luontoa ja hänen luontoon kuului himo. Sen perusteella nainen saattoi nauttia lopulta raiskauksestakin. Kyse oli myös aviottoman naisen kohdalla väärän avioliittolupauksen

¹⁵⁹ KrML varkaankaari I, 369 –370.

¹⁶⁰ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. luku vaimoväenrauha 3.–5. §, 102.

antamisesta.¹⁶¹ Ennen vuotta 1680 alioikeudet eivät vaatineet todistusta avioliittolupauksesta. Vähitellen 1700-luvulla avioliittolupaus vaadittiin legaalisen oikeusteorian mukaan olevan kirjallinen tai esitetty todistajien läsnä ollessa. Se vaikeutti naisten mahdollisuutta todistaa luvattu avioliittolupaus. Toisin sanoen vietelleylle asetettiin enemmän vastuuta.¹⁶²

Myös Mooseksen laissa säädeltiin neitsyen viettelystä. Siinä turvattiin naisen maine ja samalla hänen kauppahintansa avioliittoon. Naisen avioliittomahdollisuudet pilaantuivat, jos mies ei vienyt vieteltyä naista vihille. Korvaus naisen viettelystä oli 50 hopearahaa tai avioituminen. Jos mies ei suostunut avioitumaan makaamansa naisen kanssa, hänen täytyi maksaa kuitenkin sama korvaus kuin neitsyestä yleensäkin.¹⁶³ Vuoden 1734 laki erottelee tapaukset, joissa nainen on varastettu ja toisaalta, missä myös fyysisesti maattu. Myös naisen sosiaalinen asema määritteli raiskauksen vakavuuden. Naisen oikeudellinen asema peilaantui hänen suhteestaan mieheen. Sitä vakavampi rikos raiskaus oli, jos nainen oli kihlattu tai avioliitossa. Naimattoman naisen ja lesken raiskaaminen ei ollut niin rangaistava rikos kuin avioituneen naisen.

1500-luvulla ja 1600-luvun lopun Suomessa väkisinmakuu oli eritoten seksuaalirikos, vaikka ruotsalainen tutkimustraditio pitää sitä tuona aikana ensisijaisesti väkivaltarikoksena.¹⁶⁴ Karin Hassan Jansson aloittaa oman tutkimuksensa 1600-luvulta, jolloin hänen mukaansa raiskaus kohdistui jo naiseen itseensä eikä enää tämän sukuun ja raiskaus todistettiin usein fyysisillä merkeillä eli väkivallan määrällä.¹⁶⁵ Myös Utriaisien mukaan jo MEML, MEKL ja KrML määrittelivät rikoksen kohdistuneen naiseen itseensä eikä tämän sukuun.¹⁶⁶

Naisrauha muuttui ruotsalaisessa lainsäädännössä keskiajalta 1700-luvulle vähitellen naiseen itseensä kohdistuneeksi rikokseksi. Vielä vuoden 1734 laissakin naisenryöstö on esillä, mutta se erotellaan selkeästi naisenryöstöstä. Naisenryöstö oli vielä silloinkin oleellisesti osa naisen fyysistä väkisinmakaamista. Väkivalta oli todiste väkisinmakuusta keskiajalta 1700-luvulle. Mielestäni naisrauhaa ei pitäisi lähestyä ainoastaan aikaisemman tutkimusperinteen mukaisesti, joka määritteli

---

¹⁶¹ Lidman 2009, 170. Aalto 1996, 106 viite 49.

¹⁶² Välimäki 2013, 200.

¹⁶³ 2. Mooseksen kirja 22: 15.

¹⁶⁴ Aalto 1996, 13.

¹⁶⁵ Jansson 2002, 52.

¹⁶⁶ Utraiainen 2008, 438.

vanhimmaksi avioitumisen muodoksi naisenryöstön, joka sitten vähitellen muuttui kaupanteoksi ja vihdoinkin kirkon vaikutuksesta naisen oma tahto olisi saavutettu. Sjöholmin mukaan naisrauha kertoo pikemmin lain laatimisen ajan valtapolitiikasta kuin naisen oikeudellisesta asemasta. Avioliittoa on tutkittava lainsäädännön mukaisina osapuolten oikeuksina ja velvollisuuksina.¹⁶⁷ Samoin aion eritellä myös raiskausta sääteleviä lain kohtia. Ne ovat osittain yhteydessä avioliittosäädöksiin. Myös huoruussyytteillä on yhteneväsiyyttä väkisinmakuuseen ja naisenryöstöön.

3.2. Kuka saattoi olla uhri?

Naisen pilaaminen ja ryöstäminen avioliittoon olivat ruotsalaisen maakuntaoikeuden mukaan sukupuolittuneita rikoksia. Ainoastaan naisen saattoi pilata ja ryöstää, ja vain mies saattoi olla raiskaaja. Seuraavassa kokonaisuudessa avaan, miten naiseutta ja mieheyttä on määritelty hänen sosiaalisen asemansa kautta raiskauksen lainsäädännössä. Naisen sosiaalinen asema vaihteli lainsäädännössä neitsyestä eli naimattomasta naisesta, aviovaimoksi ja leskeksi. Naisen asemaa määritteli se, missä suhteessa hän oli muuhun yhteisöön eli perheeseensä, sukuunsa tai mieheensä nähden. Myös miehen sosiaalinen asema oli merkittävä tekijä rikoksia määriteltäessä. Jos mies oli naimisissa, syytettiin häntä myös huoruudesta. Raiskaajat ja naisenryöstäjät olivat joko naimattomia tai avioituneita miehiä. Tutkielmani näkökulma on, että naisten oikeudellinen asema oli alisteinen miehiin nähden, mutta tarkoituksena on purkaa naisen mahdollisuuksia vastustaa raiskausta ja naisenryöstöä. Marianna G. Muravyeva Raisa Maria Toivo ovatkin *kirjan Gender in Late Medieval and Early Modern Europe* johdannossa todenneet, että raiskaus on rikoksena itsessään sukupuolittunut, joten sen sukupuolittuneisuuden tutkiminen ei ole yhtä hedelmällistä kuin ei-sukupuolittuneiden rikosten tutkiminen.¹⁶⁸

Utriaisien mukaan Mooseksen laki ei voi olla pohja koko länsimaiseen oikeuteen niin kuin Sjöholm väittää, sillä Mooseksen laissa ei määritellä avioituneen naisen raiskausta, vaan se painottaa raiskauksen yhteydessä naisen koskemattomuutta ennen avioliittoa. Utriaisien mukaan ruotsalainen keskiaikainen lainsäädännössä ei ollut Raamatun tuntemaa neitsyysvaatimusta, vaan rauhanlait suojelivat kaikkia naisia siviilisäätynä katsomatta.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Sjöholm 1988, 119.

¹⁶⁸ Myravyeva & Toivo 2013, 4–5.

¹⁶⁹ Utrainen 2008, 438.

Mooseksen laki erottelee rikoksen tapahtumapaikan ja naisen vastarinnan mukaan sekä sen, miten kihlatun naisen raiskaamisen tapahtuessa tulee menetellä. Jos raiskaus tapahtui kaupungissa, oli selviö että jos nainen olisi huutanut apua, hän olisi pelastunut raiskaukselta. Nainen on myös itse syyllinen tapahtuneeseen. Jos kihlattu nainen raiskataan pellolla kaupungin ulkopuolella, nainen on syytön ja mies tuomittava kuolemaan. Mooseksen laki vertaa naisen raiskausta mieheen kohdistuneeseen henkirikokseen. Neitsyen raiskaaminen puolestaan hyvitetiin avioitumalla raiskatun naisen kanssa ja miehen täytyi maksaa tyttären isälle 50 hopearahaa ja palauttaa näin tyttären maine.¹⁷⁰

3.2.1. Nainen vai neitsyt?

Ensimmäinen historian tuntema ruotsalainen maakuntalaki on Götan maan laeista vanhempi eli Länsi-Götan maakuntalaki. Se on ajoitettu varhaisintaan 1250-luvulle. Länsi-Götan maakuntalaki eroaa muista Ruotsin maakuntalaeista, koska se ei sisällä varsinaisia rauhanlakeja. Se säätelee kuitenkin jollekin kihlatun naisen ryöstöavioliitto-asioita säätelevässä avioliittokaaressa.

Værflær fæsti konæ manss takin .a. IX. markær flæn skyldastæ ok sva fæstimaflær. ok sva konongær ok sva ællir. mæn. boe hæne aldrih. fler skulu friflær hans eghæ uald. kome aldrih i frifl. fyr. æn fler uiliæ ær sak sökia.¹⁷¹

Vapaasti suomennettuna säädös kuuluu: Jos kihlattu nainen otetaan väkisin, ryöstäjä maksaa naisen sukulaisille 9 markkaa samoin myös miehelle, jolle nainen oli luvattu, kuninkaalle ja oikeuden miehille. Mies ei saa milloinkaan elää yhdessä tämän naisen kanssa. Hän ei myöskään saa rauhaansa takaisin ennen kuin lähimmät niin haluavat. Erityistä säädöksessä on, ettei mies saa maksettuaan sakkoja mahdollisuutta hyvittää tekoaan avioitumalla raiskaamansa naisen kanssa. Sen kaltainen säädös oli Mooseksen kirjassa ja myöhemmin myös KrML:ssa ja MEKL:ssa. Länsi-Götan maakuntalaissa on erilainen lähtökohta kuin muissa maakuntalaeissa, sillä siinä nainen varastettiin myös mieheltä, jolle nainen oli luvattu eikä naisen suvulta. Kielto asua naisen kanssa saattoi tarkoittaa myös miestä, jolle nainen oli luvattu eikä miestä, joka vei naisen väkisin. Skoonen kaupunginlaki antoi raiskaajalle mahdollisuuden puhdistautua raiskaussyytteistä avioitumalla raiskaamansa naisen kanssa. Muuten raiskatun naisen isällä tai naisen isän puolen sukulaisilla oli oikeus tehdä hänelle ruumiillista väkivaltaa.¹⁷² Kirkko kielsi tällaiset avioliitot Gratianukseen aikoihin asti, mutta perinteisen tutkimusperinteen mukaisesti germaanisen tapaoikeuden vaikutuksesta otti lopulta sallivamman

¹⁷⁰ 5. Mooseksen kirja 22: 13–21. 2. Mooseksen kirja 22: 15–16.

¹⁷¹ Länsi-Götan maakuntalaki naimisenkaari 3., 33.

¹⁷² Skoonen kaupunginlaki 50., 421–422.

asenteen.¹⁷³ Vanhin ruotsalainen maakuntalaki saattoikin sisältää kanonisen opin mukaisen kiellon, ettei raiskattu nainen saanut avioitua rikokseen syyllistyneen miehen kanssa. Tosin ruotsalaisten tapaoikeus saattoi olla jotain ihan muuta kuin germaanien tapaoikeus. Uskon kuitenkin tässä yhteydessä, että kielto avioitua raiskaajan kanssa on kirkon vaikutuksen alaista eikä merkki vanhasta ruotsalaisesta oikeudesta, sillä kirkonkin kanta avioliittoasioihin muuttui vielä paljon etenkin 1200-luvulla. Maakuntalakien ristiriitaisuus naisenryöstössä ja väkisinmakaamisessa ilmentää kirkon oppien vähittäistä selkeentymistä. Lain kohta määrittelee ainoastaan avioliittoon luvattun naisen varastamista tai pilaamista. Se ei myöskään kerro millaisia todisteita uhrilla tai hänen lähimmillä täytyisi olla, jotta tapahtunut saataisiin todistettua. Myöskään syytetyltä ei vaadittu lain kohdassa tiettyä tapaa puhdistautua syytöksistä.

Vanhemman Länsi-Götan maakuntalain lopussa lääkärin oikeuksia määriteltäessä kohta, joka vaatii, että kaikissa rikoksissa syytetyn täytyi todistaa syyttömyytensä. *E. a variændi vit ok skyldæsti arf at takæ.*¹⁷⁴ Nuoremmassa 1340-luvulle ajoitetussa Länsi-Götan maakuntalaissa muutosta ei ole naimisenkaaren edellä mainittuun lain kohtaan, mutta lisäosassa on jo samankaltainen osuus kuin maakuntalakien rauhanlaeissa. Lisäosassakaan ei ole vaatimusta verekseltään kiinni jäämiseen, mutta raiskauksen yritys on tuomittava teko.

Nv taker man kono mefl wald. han hauer brutit ezöret. synis a kono a clæflom hennær. æller a manningom flem kono ref. æller op oc akallan. flet skal hæraznemp vitæ. huat flær er sant vm. Nv brytz han vifler hanæ oc giter eig sin wiliæ fræmt. sliter clæfli henner. höres op oc akallan. fla hauer han brutit ezöret.¹⁷⁵

Nuoremmassa Länsi-Götan maakuntalaissa on lueteltu ne rikokset, joita ei voinut korvata sakoilla (urbotamål). Lisäosassa todetaan, että raiskaaja oli rikkonut rauhan ja se rikos täytyi käsitellä sen mukaisesti. Urbotamål-kaari määräsi miten sellaisissa tapauksissa tuli menetellä.

All flæssi mal æru ezöre konongs. losæ sik huar af **skoghe vifl konong mefl firitighi markum. flaghær han bifler firi hanum sum han haur brutit vifl.** Firi all flessi mal skal boo skiptæ. taker husfru æ först sin flrifliung ok flre marker æn hun ær vbrutlik. ok siflan taki æn lot malseghan in. annan kononger ok flrifliæ hærafle.¹⁷⁶

¹⁷³ Brundage 1982, 146.

¹⁷⁴ Vanhempi Länsi-Götan maakuntalaki lääkärinkaari, 67.

¹⁷⁵ Nuorempi Länsi-Götan maakuntalaki lisäosa 12., 233.

¹⁷⁶ Nuorempi Länsi-Götan maakuntalaki urbotamål 1. § 13., 118.

Rauhan sai lunastettua ainoastaan se, jota vastaan rauhanrikkomus oli tehty. Hän sai lunastaa rauhan takaisin kuninkaalta 40 markalla.

Vanhimpaa pohjoismaista oikeutta ovat Skoonen maakuntalaki, kirkkolaki ja kaupunginlaki. Ne ovat osa Schlyterin toimittaa sarjaa, jota käytän lähteenä, vaikka ne ovatkin tanskalaiseen oikeusperinteeseen kuuluvia lakeja. Tanskalaisilla ja ruotsalaisilla maakuntalaeilla on selvä yhteys, sillä Sjöholmin mukaan ruotsalaiset maakuntalait laadittiin Lundin arkkipiispan vaikuttamina Ruotsin eri maakuntiin, tarkoituksena saada yhteinen lainsäädäntö juurrutettua koko Ruotsin valtakuntaan. Maakuntien eroavaisuudet lainsäädännössä olivat seurausta tuolloisten viranomaisten vallan määrästä.¹⁷⁷ Gotlannin maakuntalakeja pidettiin perinteisen tutkimuksen mukaan lakina, jossa olisi sen eristäytyneen aseman takia säilynyt eniten vanhaa tapaoikeutta. Sjöholm on ajoittanut sen myös lähemmäksi MEML:a.¹⁷⁸ Nykyinen keskiaikainen oikeuden tutkiminen on hedelmällisempää, jos lakeja vertaa muihin pohjoismaisiin lakeihin kuin toisiin kansallisiin lakeihin ja yrittää etsiä oikeuden kehittymistä, sillä vielä maakuntalakien kirjallistamisen aikoihin 1100-luvulta 1300-luvulle maakuntien oikeus saattoi vaihdella sen mukaan kuinka suuri vaikutus kirkolla ja kuninkaalla kyseisellä alueella oli.¹⁷⁹

Gotlannin maakuntalain erityisyys muihin ruotsalaisiin maakuntalakeihin on raiskauksesta säädetystä kohdassa, kuinka nainen pilataan. Siinä avioituneella gotlantilaisella ja ei-gotlantilaisella naisella on sama oikeudellinen turva. Ainoastaan rahallinen korvaus oli erisuuruinen heidän välillään. Myös orjien erityisasema on esitetty naisen pilaamisen yhteydessä. Lain kohta mainitsee miesorjan suorittaman raiskauksen. Siinä määriteltiin, ettei orjan isäntä voinut korvaukseksi valita miessakkoa (mansbot), ilman että pilatun naisen edusmies valitsisi sen korvausmenetelmän kuolemantuomion sijaan.¹⁸⁰ Muissa maakuntalaeissa ei ole määritelty orjan oikeuksia tai velvollisuuksia raiskauksen yhteydessä.

Naisen neitsyyttä ei mainita maakuntalakien naisrauhan yhteydessä eikä avioliittosäädöksissä, mutta Helsinglannin ja Uplannin maakuntalaeissa määritellään neitsyen viettelyn hinta perintökaareissa.

---

¹⁷⁷ Sjöholm 1988, 75–77.

¹⁷⁸ Sjöholm 1988, 241.

¹⁷⁹ Sjöholm 1988, 50–51. Thomas Lindkvist on kritisoinut Elsa Sjöholmin tutkimusta sen perusteella, että maakuntalakien valtopoliittikkaa ei voi käyttää lakien ajoittamiseen, sillä eri maakunnissa piispan ja kuninkaan valtasuhteet saattoivat samana aikana vaihdella. Lindkvist 1989. Sjöholm on esittänyt, että Itä-Götan maakuntalaki olisi ajallisesti lähempänä KMML:a.

¹⁸⁰ Gotlannin maakuntalaki 22., 55–56.

Uplannin maakuntalaissa naisen viettelyn hinta on 4 ½ markkaa. Hinta pienenee sen mukaan, monesko naisen viettely on ollut kyseessä. Jos nainen antaa maata itsensä toisen kerran, mutta toisen miehen kanssa, sakko on 3 markkaa. Jos tämä tapahtuu vielä kolmannen kerran, sakko on enää 12 äyriä. Neljännellä kerralla ja siitä eteenpäin ei sakkoja tarvitse enää maksaa. Toisin sanoen naisen maine oli pilalla. Sakot täytyi maksaa ainoastaan siinä tapauksessa, että makaamisen seurauksena oli syntynyt lapsi. Myös lesken kohdalla maksettiin sakkoja. Ensimmäisestä kerrasta sakko oli 2 markkaa ja seuraavasta 12 äyriä.¹⁸¹ Maakuntalait määrittivät neitsyydelle hinnan ja korkeamman arvon kuin jo aikaisemmin avioliitossa eläneelle naiselle. Neitsyysvaatimus ei kuitenkaan ollut verrattavissa Mooseksen lain ankarampaan säätelyyn naisen neitsyysvaatimuksesta ennen avioitumista.

Jos jocu nai emännän/ ja sijttecuin hän hänen maannut on rupe wihaman händä.

Ja soima händä johongun häpiän wicapääxi/ ja saatta hänen päällens jongun pahan sanoman/ sanoden: minä otin tämän emännäxeni/ ja menin hänen tygöns/ ja löysin ettei hän ollut neidzy.

Nijn ottacan waimon Isä ja äiti hänen/ ja tuocan waimon **neidzyden merkit edes/** ja näyttäkän wanhimmille cuin Caupungin portis istuwat.

Ja waimon Isä sanocan Caupungin wanhimmille: minä annoin tälle miehelle minun tyttäreni emännäxi/ ja nyt hän wiha händä.

Ja cadzo/ hän soima händä häpiälisijn asioin wicapääxi/ ja sano: en minä löytänyt sinun tytärtäs neidzexi. Ja cadzo/ tämä on minun **tyttäreni neidzyden mercki.** Ja heidän pitä lewittämän waatten Caupungin wanhemmitten eteen.

Nijn Caupungin wanhimmat ottacan sen miehen ja rangaiscan händä.

Ja saccoittacan hänen sataan hopia Siclijn/ ja andacan ne sen nuoren waimon Isälle/ että hän häwäis neidzen Israelis/

ja hänen pitä pitämän hänen emändänäns/ eikä saa händä hyljätä caickena elinaicanans.

Ja jos se tosi on/ ettei waimo löytty neidzexi.

Nijn wietäkän waimo hänen Isäns huonen owen eteen/ ja Caupungin Canssa kiwittäkän hänen cuoliaxi/ että hän teki tyhmyden Israelis/ ja että hän salawuoteudes macais hänen Isäns huones: ja nijn sinä otat pahan pois tykös.¹⁸²

Helsinglannin maakuntakaaren perintökaaressa vietellyn neitsyen korvaushinta on tyttären isälle 16 äyriä, veljille 8 äyriä ja siskonlapsille 4 äyriä. Jos vietelty nainen vei jotain omaisuutta mukanaan, sakot kaksinkertaistuvat. Laki määritteli myös avioituneen naisen, tyttären ja äidin viettelystä sakoista osan menevän kuninkaalle, asianosaiselle ja kaikille miehille. Jälkimmäinen ilmeisestikin tarkoitti jonkinlaista lautakuntaa, joka päätti asiasta.¹⁸³ Uplannin maakuntalaissa oli tarkoitus turvata viettelystä syntyneiden lasten taloudellinen turva, mutta Helsinglannin maakuntalaissa naisen pilaaminen oli enemmän säätelyn kohteena. Molemmissa maakuntalaeissa naista ei ollut vietelty väkisin vaan nainen oli lähtenyt omasta tahdostaan ja vielä suunnitellumpi teko oli ollut kyseessä, jos hän oli vienyt jotain

¹⁸¹ Uplannin maakuntalaki perintökaari XXII, 125.

¹⁸² 2. Mooseksen kirja 22: 13–21.

¹⁸³ Helsinglannin maakuntalaki perintökaari XIV., 37–38.

omaisuutta mukanaan turvaksi. Englannissa ja Italiassa tunnetaan oikeustapauksia, joissa nainen on vienyt mukanaan koruja ja arvokkaita vaatteita, ehkä turvatakseen tulevaisuutensa, sillä hän tuli menettämään huomenlahjansa. Saksalainen oikeus määritteli, että aviomiestään pettäneen vaimon vaatteetkaan eivät olleet enää hänen omaa omaisuuttaan.¹⁸⁴ Omaisuuksien mukanaan vieminen liittyy kiinteästi lain kohtaan, jossa määritellään naisen menettävän osansa perintöön. Ehto perinnön menetykseen oli karkaaminen miehen mukaan ilman vanhempien suostumusta. Keskiaikaisen lainsäädännön mukaan aviomiehensä pettänyt nainen menetti aina huomenlahjansa.¹⁸⁵

Useimmiten keskiaikainen lainsäädäntö mainitsee ryöstetyksi ja väkisinmaatuksi naisen, määrittelemättä sitä sen tarkemmin. Joissain tapauksissa mainitaan sanapari *kvinna* ja *mö eli* nainen tai naimaton nainen.¹⁸⁶ Skoonen kaupunginlaissa naisen oikeudellinen asema on määritelty suhteessaan hänen edusmieheen, sillä siinä raiskatun naisen määritelmä on tytär tai naispuolinen sukulainen. Skoonen kaupunginlaissa rangaistuksena ei myöskään ollut kuolemantuomio, vaan verekseltään kiinnijäänyt maksoi naiselle 4 markkaa, mutta jos hän kieltäytyi, sai hänelle tehdä ruumiillista väkivaltaa eli rangaistuksena oli silpominen. Helsinglannin maakuntalaissa sukulaisuus on myös voimakkaasti esillä, sillä se määritteli jopa äidin viettelyn, josta poika sai korvauksen. Mielestäni missään tapauksessa keskiaikainen lainsäädäntö ei antanut täysin samoja oikeuksia eri sosiaalisessa asemassa oleville naisille. Vanhempi Länsi-Götan maakuntalaki määritteli raiskatun naisen jollekin jo luvatuksi eli se määritteli kihlatun naisen oikeudellista asemaa, eikä maininnut mitään naimisissa olevasta naisesta, mutta ei myöskään painota naisen neitsyyttä. Näin ollen se olisikin lähellä Mooseksen lakia, joka määritteli kihlatun naisen raiskaamisen, muttei avioituneen. Toisaalta kuningas Maunu Birgerinpojan naisrauha aukaisi ruotsalaisen lainsäädännön sisältöä määritellen naisen saavan oikeudellisten turvan, oli hän aviossa elävä, leski, nunna tai neitsyt. Tärkeä on myös Tiina Miettisen huomio, joka perustuu Ylikankaan päätelmiin neitsyysvaatimuksesta. Sen mukaan keskiaikainen lainsäädäntö ei milloinkaan rinnasta huomenlahjaa naisen koskemattomuuteen.¹⁸⁷ Kaikkia sen ajan yhteisölle itsestäänselvyyksiä ei tosin kirjattu lainsäädäntöön, joten täysin varmaa ei ole, oliko naisella neitsyysvaatimusta ennen avioliittoa.

---

¹⁸⁴ Dunn 2011, 179–181.

¹⁸⁵ Tarkemmin naisen perintöoikeuden menettämisestä myöhemmin kappaleissa 3.4.1. Naisen oma tahto ja 3.4.2. Huoruussyytteiden yhteys vaimonryöstöön.

¹⁸⁶ Svean laeissa ja molemmissa maanlaeissa (MEML ja KrML) käytetään naisrauhassa sanaa *kvinna*. MEKL erottelee väkisinmaatuksi naiseksi naisen tai neitsyen, *mö* eller *kvinna*.

¹⁸⁷ Miettinen 2012, 97. Ylikangas 1967, 184–185.

Uuden ajan alkuun tultaessa naisen oikeudellinen asemaa määritti naisen siviilisääty. Nainen oli arvokkaimmillaan, kun hän oli avioitunut. Vuoden 1734 lainsäädännössä avioituneen naisen ryöstäminen oli vakavin kaikista vaimoväen rauhan mainitsemista rikoksista, sillä siitä rangaistiin kuoleamalla. Jos joku vielä makasi naisen väkisin, rangaistuksena oli irtaimen omaisuuden menetys. Lesken ja naimattoman naisen pois vieminen väkisin ei ollut korvattavissa kuoleamalla, vaan asiasta tuomittu kärsi rangaistuksena omaisuuden menetyksen ja kuukauden vesileipävankeuden. Jos hän vielä oli maannut naisen väkisin, menetti hän myös henkensä. Lainsäädäntö eritteli näin ollen naisen fyysisen makaamisen naisen ryöstämisestä. Vuoden 1734 laki määräsi ankaran rangaistuksen raskaana olevan naisen tappamisesta ja väkivaltaisesta kohtelusta.

Jos jocu tappa sen waimon, cuin hän tietä rascasna olewan; sildä otettacon oikia käsi ja hengi pois. Jos hän lyö händä nijn että sikiä sijtä huckandu; tehkön täyden miehen hengen sacon. Jos ei hän sijtä tietänyt, että hän silloin rascasna oli, cuin hän händä löi; lisättäkön hänen haawa sackons wijdelläkymmenellä talarilla.¹⁸⁸

Ruotsalaisen keskiaikaisen ja uuden ajan alun lainsäädännön tarkoitus oli suojella naisen reproduktiokykyä ja sitä, että lapsen oikeudellinen asema olisi mahdollista määritellä. Ruotsalaisella keskiajan ja uuden ajan alun naisella ei ollut suoranaista Mooseksen lain vaatimaa neitsyysvaatimusta. Naisen oikeudellinen asema ei ollut myöskään täysin tasavertainen, vaan 1700-luvulle tultaessa naisen siviilisääty määritteli hänen oikeudellista asemaansa enemmän kuin hänen seksuaalisuutensa.

3.2.2. Lapsuus, mielenvikaisuus ja maine

Lapsen kohdistunut raiskaus määriteltiin ruotsalaisessa lainsäädännössä vasta vuoden 1734 laissa pahanteonkaareissa vaimoväenrauhassa.

Jos jocu wäkisin otta waimo-ihmisen, ja wastoin hänen tahtoans täyttä pahan himons, ja laillisesti siihen sidotan; olcon hän hengeens päitzi, ja waimo syytöin. Ei mahda myös yxikän waimo-ihmiselle sitä soimata, neljänkymmenen talarin sacon haastolla. Jos ei hän woï paha tahtoans täyttä; tehkөөn cuitengin sackoa wäkiwallasta sata talaria. Jos hän sijnä tapetaan; maatcon costamata. **Jos jocu pitä lihallista secannusta hourun waimo-ihmisen canssa, eli sen, joca ei ole täyttänyt cahtatoistakymmendä ajastaica; olcon sama laki.**¹⁸⁹

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja raiskauksesta on historian valossa vaikea löytää lähteitä. Keskiajalla ja uuden ajan alussa raiskatun ikä ei ollut keskiössä määriteltäessä raiskausta, vaan tärkeimpiä asioita olivat naisen kunniallisuus neitseenä, aktiivinen vastustaminen raiskauksen uhatessa, mahdollinen raskaus ja oliko raiskattu nainen avioitunut. Lapsen raiskaaminen on nykyajan

¹⁸⁸ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. luku vaimoväenrauha, 7. §, 102.

¹⁸⁹ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. luku vaimoväenrauha, 1. §, 102.

oikeusnormien mukainen käsite, mutta Satu Lidman uskoo, että tutkimalla naisiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa on myös mahdollista nykyajan tuntemuksen valossa saada tietoon jotain menneenkin ajan lapsiin kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta. Saksalaiseen lainsäädäntöön inesti kirjattiin vasta 1400-luvulla. Rajoittavampi tekijä seksuaaliseen kanssakäymiseen olikin sukulaisuus kuin ikä. Lidman on löytänyt tutkiessaan satoja seksuaalirikosten pöytäkirjoja 1500- ja 1600-lukujen vaihteen Baijerista ainoastaan yhden lapseen kohdistuneen seksuaalisen hyväksikäytöksi määriteltävän oikeusjutun. Siinä 9-vuotiaan pikkutytön opettaja käytti lasta seksuaalisesti hyväksi. Opettaja perusteli tekoaan lapselle tämän iällä. Hän sanoi lapsen todistuksen mukaisesti lapsen olleen jo 12-vuotias, ja että nyt olisi jo aika. Lapsi ei osannut kertoa äidille tarkkaan, mitä opettaja hänelle teki. Usein lapsiin kohdistuneessa seksuaalisessa väkivallassa vaikeus onkin, ettei lapsilla ole oikeita termejä kertoa tapahtuneesta. Merkillepantavaa on tytön myöhempien todisteiden käyttämä kieli, sillä se muuttui sen ajan seksuaalista käyttäytymistä ilmaisevaksi. Hassan Janssonin mukaan lapset saattoivat kertoa tilanteesta selväsanaistemmin kuin aikuiset, sillä heiltä usein puuttui häveliäisyssyyt, jotka leimasivat aikuisten todistuksia. Opettaja tuomittiin lopulta syylliseksi, mutta tunnustus saatiin aikaan kiduttamalla. Tytön kertomusta puolsivat myös hänen ystäviensä, äidin ja kättilön todistukset.¹⁹⁰

Joissain historian tuntemissa lapsiin kohdistuneissa raiskausjutuissa raiskaajat ovat vedonneet lasten viettelään heidät seksuaaliseen tekoon. He vähättelevät teon väkivaltaisuutta ja vertaavat lapsen käyttäytymistä aikuisten naisten viettelyyn. He kokevat tekonsa olleen puhdas hellyydenosoitus.¹⁹¹ Naisen raiskauksen ikäraja keskusteltiin vuoden 1734 lain valmistelussa. Ensimmäinen mainittu ehdotettu ikäraja oli 7 vuotta. Sen jälkeen ehdotettiin 9 vuotta ja lopulta päädyttiin kirjaamaan lakiin ikärajaksi 12 vuotta. 15-vuotiaan uskottiin jo pystyvän jollakin lailla suojelemaan itseään. Täysi-ikäisyys merkitsi eri kohdissa lainsäädäntöä kasuistisuuden vuoksi eri velvollisuuksia ja oikeuksia. Esimerkiksi jo koko valtakuntaa koskevassa KrML:ssä rauhanvalankaareissa määriteltiin, että lapsi oli vielä alle 15-vuotiaana mahdoton tuomita rauhattomaksi ja hänen rangaistuksensa määritteli haavottamista säätelevät kaaret.

Nu ¾gha the biltoge wara ther til then bidher fore them som the brutu wider eller hans arfua; tha the bidia for them som the brutu wider, tha ¾gher konunger them fridh gifua, eller then tolkit konungs wald hauer, ath han them frid maa giwa; tha sculu the lssas widh konungh meth XL marc, thet wari

¹⁹⁰ Lidman 2009, 153–157, 165–168. Jansson 2002, 279–282.

¹⁹¹ Vigarello 2001, 25–27.

konnungs eensak. ౧.1. Dšr then som biltoger ¾r fšr ¾n han friidh faar, gelden tha arfua hans aff godzse hans lagha bšter, hwat thet ¾r helder drap eller saar, malsegendenom, konunge oc herade.¹⁹²

Lapsen oikeudellinen asema oli naisen oikeudellisen aseman kaltainen. Lainvalmistelussa lasten väkisinmakuusta ei käytetty termiä väkisinmakuu vaan sitä kutsuttiin epäsiiveellisyydeksi lapsen kanssa. Valmistelijat pohtivatkin, täytyisikö lapseen kohdistunutta siiveettömyyttä lainkaan mainita naisrauhan yhteydessä. 1700-luvun alussa raiskaukseen suhtauduttiin fyysisenä rikoksena naista kohtaan ja lapseen penetroitumista pidettiin mahdottoman tekona. Ruotsalaista oikeuskäytäntöä tutkinut Karin Hassan Jansson on sitä mieltä, että jotkut alaikäisiin kohdistuneet raiskaukset tuomittiin yrityksiä, vaikka molemmat niin uhri kuin syytetty tunnustivat teon. Näissä tapauksissa uhri katsottiin kelvottomaksi raiskattavaksi, koska hän oli niin nuori. Silti Hassan Janssonin yksi oikeusjuttu kertoi 7-vuotiaan tytön raiskauksesta, jonka rangaistusta lievennettiin, sillä lapsi ei ollut enää neitsyt. Raiskauksen pahin anti oli siitä syntynyt lapsi, usein vasta sitten raiskauksista tuli julkisia.¹⁹³

Seppo Aallon tutkimusaineistossa siiveellisyyserikoksista 1500- ja 1600-luvuilla ei ollut yhtään tapausta, joka olisi käsitelty lapseen kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä. Seksuaalirikoksia käsiteltiin enemmän kuin aikaisemmin, mutta se oli osa kirkon ja kruunun kontrollin seurausta. Ne määrittivät seksuaalinormit eri tavoin kuin tavalliset talonpojat, jotka puolestaan eivät suostuneet muuttamaan omia tapojaan.¹⁹⁴ Mahdolliset pedofiliassyitteet olisi käsitelty neidon pilaamisena tai raiskauksina.

Lapsuuden lisäksi vuoden 1734 lakiin lisättiin mielenvikaisen naisen raiskaaminen ja se luokiteltiin yhtä vakavaksi rikokseksi kuin täysi-ikäisen naisen tai lapsen raiskaaminen. Lain valmistelijat määrittivät myös nukkuvan naisen raiskaamisen rikokseksi. Nukkuvan huoran raiskaamista ei pidetty niin tuomittavana, sillä lakikomission mukaan hän olisi hereillä ollessaankin ollut suostuvainen tekoon. Raiskaus kohdistui vuoden 1734 lain myötä myös naiseen itseensä eikä ainoastaan hänen edusmieheensä tai sukuun, mutta silti naisen maine määritteli vieläkin raiskauksen vakavuutta oikeudessa. Lainsäädäntö ei kuitenkaan mainitse millään tavoin pahamaineisen naisen tai nukkuvan naisen raiskaamista, mutta käytännön oikeustapauksissa tuomioiden perusteina edellä mainittuja asioita pohdittiin.¹⁹⁵

¹⁹² KrML rauhanvalankaari XXXVI. 291.

¹⁹³ Utriainen 2010, 60–63. Jansson 2002, 82–87, 154–159, 253, 279–282, 313. Lidman 2009, 169.

¹⁹⁴ Aalto 1996, 58–59, 99–103, 174–175, 217–218.

¹⁹⁵ Utriainen 2010, 53–54, 62–63.

Antiikin ja keskiajan lapsuuden arjen kokemuksia on vertailtu kirjassa *Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla* ja osoitettu, ettei lapsuuden eroavaisuus suinkaan ollut riippuvainen aatehistoriallisista tai poliittisista muutoksista. Merkittävämpää oli lapsen sukupuoli, sosiaalinen tausta ja ikä. Lapsuutta ei myöskään kumpanakaan aikakautena kielletty vaan siihen suhtauduttiin erityisenä aikana.¹⁹⁶ Syy lapsen raiskauksen lisääminen vaimoväenrauhaan ei edellämainitun mukaan voinut johtua lapsuuden ymmärtämisestä eritavoin. Syy saattoi olla pikemminkin väksinmakuun fyysistymisen eli väksinmakuu koettiin myös väkivaltaisena rikoksena naista tai lasta kohtaan eikä niinkään rikoksena uhrin sukua kohtaan.

3. 3. Todisteiden ja todistajien valossa

Sjöholmin mukaan suurimpia erehdyksiä tulkittaessa maakuntalakeja on ollut niiden prosessilainsäädännön perusta. Aikaisempi tutkimusperinne olettaa, että germaanista tapaoikeutta ja pakanallista perinnettä maakuntalaeissa on ollut todistaminen valalla ja jumaltuomiot. Sjöholmin mukaan nämä molemmat ovat osa Mooseksen lain prosessioikeutta ja näin ollen kirkonkin aikaisemmin käyttämä oikeuskäytäntö. Vanhimmissa pohjoismaisissa maakuntalaeissa prosessioikeudessa, joka tosin on sekoittuneena muuhun oikeuteen, on vanhimmissa mainittuna jumaltuomio. Sen avulla syytetty pystyi vapautumaan syytteistä.¹⁹⁷

Seuraavassa kokonaisuudessa käsittelen raiskauksen uhrin oikeudellisen aseman muutosta maakuntalaeista vuoden 1734 lakiin. Maakuntalaeista käytän lähteenä etenkin Uplannin ja Helsinglannin maakuntalakeja. Ensimmäistä sen vuoksi, että se oli maakuntalaeista kuninkaan vahvistama ja käytössä pisimpään kirkkokaarensa ansiosta ja Helsinglannin maakuntalakeja siksi, että se oli tiedettävästi käytössä Suomen alueella. Myös Itä-Götan maakuntalaki on merkittävä maakuntalaki, sillä se sisältää erittäin paljon prosessioikeudellisia säädöksiä. Hyvä lähtökohta tulkita laki on Marie Johanssonin artikkeli Itä-Götan maakuntalain prosessioikeudesta. Hän on siinä tilastollisin menetelmin erotellut vastaajan ja kantajan todistustaakkaa eri kaarissa ja tutkinut niiden suhdetta lautakuntaan. Johanssonin mukaan lautakunta ei myöskään ollut niin kuin perinteinen tutkimus on tulkinnut, uusi oikeudenmukaisempi järjestelmä, jonka päätökset perustuisivat täysin totuuteen. Perinteinen tutkimus on olettanut, että valojen käytön rinnalle ja lopulta poistamiseksi perustettiin lautakunnat selvittämään

---

¹⁹⁶ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 238 ja 243.

¹⁹⁷ Sjöholm 1988, 43–44.

materiaalista totuutta, sillä aikaisemmin valat puhdistivat syytetyn helposti vain hänen sukunsa tai maineensa avulla.¹⁹⁸ Johanssonin tutkimus tukee Sjöholmin oletusta, jossa uhrin todistustaakkaa oli helpotettu rauhanvalanrikoksissa ja syytetyn puolestaan vaikeutettu, jotta lautakunta saattoi päästä osalliseksi oikeudelliseen prosessiin, ja sitä kautta sen jäsenistö sai osan sakoista.¹⁹⁹ Seuraavaksi käsittelen maan- ja kaupunginlakeja ja viimeiseksi päädyn vuoden 1734 lakiin, jossa legaalinen oikeustodistelu on virallisesti otettu käyttöön. Prosessioikeuden tutkiminen on haasteellista kaikissa edellä mainituissa lähteissä, sillä se on yleensä sekoittuneena muuhun oikeuteen, vaikka lakikokoelmassa usein olikin oma käräjäkaarensa.

3.3.2. Jumaltuomiot, todisteet ja silminnäkiäjät

Sjöholmin mukaan jumaltuomiot on mainittu vanhemmassa pohjoismaisessa lainsäädännössä, sillä se oli kirkonkin hyväksymä prosessioikeuden muoto. Jumaltuomio perustui siihen, että lopulta totuuden näytti Jumala. Jumaltuomioita olivat vesikoe ja raudankanto. Ruotsalaisessa maakuntaoikeudessa mainitaan todistelu raudankannolla, mutta vesikoetta ei varhainen maakuntaoikeus mainitse. Vesikokeessa testattiin, sallisiko Jumala pitää syytetyn veden pinnalla. Jos syytetty hukkui, hän oli todistanut syyttömyytensä. Raudankannossa syytetty kantoi palavaa rautaa, ja jos vammat parantuivat tietyn ajan kuluessa, syytetty oli todistanut syyttömyytensä Jumalan ihmeteen kautta. Vähitellen kirkko pyrki muuttamaan todistelun samanlaiseksi kuin roomalaisen oikeuden periaate. Syyllinen on syytön, ennen kuin toisin todistetaan. Todistustaakka oli vanhimmassa ruotsalaisessakin oikeudessa syytetyllä, mutta vähitellen kirkko muutti sen kantajan vastuulle, eli syyttäjä tai rikoksen uhri oli vastuullinen esittämään todisteet tapahtuneesta. Jumaltuomiot eivät olisi jätäneet vanhoista maan tavoista, vaan se oli ollut myös kirkollinen keino todistaa syyttömyys. Kirkko alkoi 1100-luvulla korostaa inkvisitorista todistelua saadakseen oman papistonsa kuriin. Siitä se levisi koko kristikunnan alueelle ja periaatetta käytettiin myös harhaoppisuuden selvittämiseen. Legaalinen oikeusteoria syntyi 1200-luvulla ja syrjäytti jumaltuomiot vähitellen. Sitä käytettiin aluksi etenkin törkeimpien rikosten selvittämiseen. Maakuntalakien kirjallistamisen aikaan edellä mainittua käytäntöä korostettiin oikeana menetelmänä ja viittaukset vanhoihin tapoihin raudankannosta todistelukeinona liittyvät pikemmin kirkon sisäisiin oikeudellisiin muutoksiin kuin Ruotsin vanhoihin maan tapoihin. Kanonistit vetosivat myös siihen, että Raamattu kielsi kaikenlaiset valatodistelut. Raamattu on hyvin ristiriitainen valojen käytöstä, sillä se sisältää argumentteja niin puolesta kuin vastaan. Kanonistien mukaan syytetty ei voinut todistaa enää

---

¹⁹⁸ Johansson 1998.

¹⁹⁹ Johansson 1998, 171, 185.

syyttömyyttään, sillä se oli negatiivista todistelua Corpus Juris Civiliksenkin mukaan. Roomalainen oikeus pohjautuikin siihen, että syyttäjän täytyi pystyä esittämään todisteet. Kanonistit tahtoivat muuttaa keskiaikaisen oikeuden roomalaisen oikeuden kaltaiseksi. Sen mukaan todistustaakka siirtyi syyttäjälle. Syyttäjä määritteli minkälaisia todistajien ja todisteiden täytyi olla. Kirkon ja kruunun hyväksi oli todistustaakan muuttaminen syytetyltä kantajalle, sillä näin ollen ne pystyivät hallitsemaan tarvittavia todisteita ja oikeudenkäyntiä ja sitä kautta vahvistivat asemiaan. Jumaltuomioiden aikaan tuomio oli myös lopullinen Jumalan antama eikä siitä voinut enää myöhemmin valittaa. Tuomiosta valittamisen mahdollisuus mahdollistui inkvisitorisen oikeuskäytännön myötä, sillä siinä päätös perustui todisteisiin ja oli ihmisen antama.²⁰⁰

Skoonen maakuntalain kirkkokaarella mainitaan mahdollisuus todistaa syyttömyys kirkkorauhan rikkomisesta 12 miehen todistusvalalla. Jos syytetty ei luota miehiin, hän voi valita myös raudan. Kun kirkon mies joutui pahoinpidellyksi, saattoi syytetty valita raudankannon todistuskeinoksi, jos ei silminnäkijöitä tapahtuneeseen ollut. Raudalla todistaminen kiellettiin Itä-Götan maakuntalaissa ja yleensäkin Pohjoismaissa 1200-luvun puolivälissä. Myös raiskauksen todistelussa vanhin pohjoismainen maakuntalaki Skoonen maakuntalaki määritteli, että syytetyn täytyi todistaa syyttömyytensä raudankannolla, jos uhri pystyi esittämään todisteita tapahtuneesta. Jos todisteita ei ollut, hänen täytyi vahvistaa syyttömyytensä 36 valanvannojan avulla. Jos syytetty poltettiin tai hän tunnusti, asianosaiselle maksettiin 40 markkaa ja samoin myös kuninkaalle.

En man ma oc hærwirki göræ. um han takær kunu ællær mö nöfloghæ a marco uti ællær j husum hema. **dyl han oc ær [ey] witni til. skæræ sic mæfl flrim tyltum. ær witni til skæræ sic mæfl iarne.** brændær han ællær han gar wiflær. böte sac sökiæræ firitiughu marc oc konungi firitiughu marc.²⁰¹

Skoonen maakuntalain toisen käsikirjoituksen mukaan säädös on edellisen kaltainen, mutta raudankanto on muutettu lautakunnan päätökseen. Myös polttamista rangaistukseksi ei enää mainita, vaan sanamuoto on *fäldar han* eli hänet tuomittiin sylliseksi. Anders Sunesonin latinankielisessä versiossa Skoonen maakuntalaista mainitaan myös todistelukeinona raudankanto.²⁰² Sjöholmin mukaan edellämainittu on todiste, että jumaltuomio muutettiin vähitellen lautakunnan ratkaisuksi. Hänen mukaansa myös Skoonen maakuntalain varhaisella versiolla saattoi olla suurempi merkitys myös

²⁰⁰ Sjöholm 1988, 52–64. Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007, 226–252.

²⁰¹ Skoonen maakuntalaki I 207., 191.

²⁰² Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessen. Osat I–V. Hugo Gebers Förlag, Stocholm 1933–1946. Osa IV viitteet 9. ja 10., 128.

nykyisen Ruotsin alueella. Anders Sunesonin versiossa ei otsikkonakaan ole Skoonen maakuntalaki, vaan laissa mainitaan lain koskeneen *totius terre* eli koko maata.²⁰³

Germaaninen oikeuskäytäntö ei perustanut oikeuttaan todisteisiin vaan valaan ja sen vahvistamiseksi käytettyyn myötävalaan. Myötävannoja-instituutio on jääne ajasta, jolloin suvun asema oli ilmeinen ja yksilö oli osa yhteisöä. Varhaisempi tutkimusperinne uskoo myös, että lautakunta korvasi vähitellen myötävannojat. Aikaisempi tutkimus onkin pohtinut, missä määrin lautakunnalla on tuomitseva ja missä määrin todistava asema. Sjöholmin mukaan valtiovalta puuttui vähitellen oikeudenkäyttöön lautakunnan kautta. Lautamiesten eli nimettyjen miesten tarkoitus oli joko olla asianosaisen myötävannoja-instituutio eli puolustaa häntä tai tuomita syylliseksi. Sjöholmin mukaan alun perin ero myötävannoja-instituution ja lautakunnan välillä oli hyvin pieni. Heidän tuli vannon vala oikein mahdollisten todisteiden avulla. Myös myötävannoja-instituution piti vannon asiasta totuus, oli kyseessä sitten syyttäjän eli uhrin asettamat todistajat tai syytetyn valitsevat todistajat. Verrattuna maakuntalakien aikaan nykyajan tuomioistuimien joutuu kertomaan lähteet ja todisteet, mihinkä tuomio perustuu, mutta keskiajan lautakunnalla ei ollut samanlaista vaatetta. Maakuntaoikeus tuomitsi väärät valat.²⁰⁴ Myöskään syyllisyys ei ollut niin absoluuttinen tosi kuin nykyään, vaan keskiajalla rangaistus oli suhteessa siihen, kuinka syyttömäksi epäilty saattoi todistaa itsensä, tai päinvastoin syyttäjä saattoi todistaa hänen olevan syyllinen. Jos syytettyä vastaan ei pystytty esittämään todisteita eikä syytetty pystynyt myöskään todistamaan syyttömyyttään, hän oli silti syyllinen ennen kuin todisti toisin.²⁰⁵

Raiskauksesta säätelevä lainsäädäntö rauhanlakina on maakuntalaeissa mielenkiintoinen ja hedelmällinen kohde siksi, että siinä on määritelty rikoksen eri asteita, jotka ovat verrannollisia siihen, miten tapahtuneesta todisteltiin ja sitä myötä rangaistiin. Sjöholmin mukaan niissä näkyy Svean lakien ja Götan maan lakien eroavaisuus. Itä-Götan maakuntalaki on lähempänä maanlakeja ja norjalaisia maakuntalakeja. Niissä kuningas ja piispa taistelevat vallasta. Svean laeissa puolestaan rikoksen uhrilla ja syytetyllä on enemmän valtaa kuin maanlaissa tai Itä-Götan maakuntalaeissa. Maanlaeissa ja Itä-Götan maakuntalaeissa lautakunnan valinta ei ole uhrin ja syytetyn välinen asia, vaan lautakunta valitaan

---

²⁰³ Sjöholm 1988, 77.

²⁰⁴ Itä-Götan maakuntalaki käräjäkaari XVI. 178. Uplannin maakuntalaki käräjäkaari VI, 264. Helsinglannin maakuntalain käräjäkaareissa ei määritellä värienvärien rangaistusta, mutta käräjäkaari VIII. määritteli millainen valan piti olla ja milloin se oli kelvoton, 89.

²⁰⁵ Ibid. Letto-Vanamo 1995, 90–104. Letto-Vanamo uskoo, että lautakunta 'nämnd' tai 12 miehen joukko olisi täysin erilainen instituutio kuin myötävannoja-instituutio.

pysyvämmäksi instituutioksi. Lautakunnalla oli myös myöhemmässä vaiheessa valta päättää, oliko syytetty syyllinen vai syytön rauhattomuuteen ennen kuin uhri tai syytetty esitti mitään todisteita tapahtuneesta.²⁰⁶

flættæ ær flæt fiærflæ. taker man kono mz vald synis a syn antwiggiaæ a hænni ællær a hanum. fle han giørfli hænni ællr hvn hanum. ællr ær swa nær by at høræ ma op ok a kallæn ællr swa nær vægh. **værfler flæt laghlikæ skiærskotæt.** fla a flæt **hundæris næmpd witæ. hwat fler ær sant um.** takær man kono mz wald. wærfler bar ok a takin. ællr **fangin** . a færski giærning ok witnæ **han. xii. mæn flær til.** fla a han undir swærfl dømæs. takær man kono mz wald dræper konæ han. j. fly liggi o gilder. taker man kono mz wald ok rymir aff land mæfl hænni werfler laghlikæ wnin til valz giærning. fla a han aldrigh fyrr frifl fa æn kononnæ giptæ man bifler fore hanum.²⁰⁷

Uplannin maakuntalain naisrauha on melkein samankaltainen kuin jo edellä esitelty Helsinglannin maakuntalaki. Myös siinä pitävin ja paras todiste oli raiskaajan kiinnijääminen itse teossa eli verekseltään ja hänen vangitseminen. Silloin rangaistuksena oli kuolemantuomio ja se tapahtui miekalla mestaamalla. Teon todisti tapahtuneeksi 12 miestä, jotka hän eli raiskatun naisen edusmies oli velvoitettu hankkimaan. Helsinglannin maakuntalaissa ei mainita itse teossa vangitsemista²⁰⁸ vaan ainoastaan verekseltään kiinnijääminen. Vastuu syyllisen kiinniottamiseen ja säilyttämiseen ennen oikeudenkäyntiä oli Uplannin maakuntalaissa asianosaisella itsellään eli uhrilla tai hänen läheisillään. Jos raiskaajaa ei ollut yllätetty itse teossa, asian tuomitsi niin sanottu hundare²⁰⁹, joka oli Uplannin oikeuden lautakunta. Ero Helsinglannin maakuntalakiin on lain seuraava kohta, jossa vaaditaan silminnäkijätodisteita²¹⁰. Ne saattoivat edellä mainitussa olla revityt vaatteet tai naisen itku ja huuto. Itku ja huuto vaaditaan myös Helsinglannin maakuntalaissa, mutta siinä ei ole käytetty lain termiä *skiærskotæt*. Se tarkoitti koko Pohjolassa keskiajan oikeudessa, jonkun muun todistetta oikeudessa kuin syytetyn tai syyttäjän.²¹¹ Pia Letto-Vanamon tulkinnan mukaan Uplannin maakuntalaissa ainoastaan naisrauhassa kuulutettiin mahdollisia silminnäkijöitä todistamaan tapahtuneesta. Sen perusteella hundare teki päätöksen, oliko syytetty syyllinen vai ei. Uplannin maakuntalaissa todistajajutuille käytäntö oli, että syyttävä osapuoli oli velvollinen todistamaan syytteet toteen.²¹² Silminnäkijätodisteiden lisäksi molemmat niin mies kuin nainen tutkittiin. Jos mies todettiin syylliseksi, hän menetti rauhansa. Naisrauhaa ei voi tulkita ilman, että tutkii myös, mitä rauhanvalan

²⁰⁶ Sjöholm 1988, 150–152, 159–160, 187–192.

²⁰⁷ Uplannin maakuntalaki kuninkaankaari VI, 91.

²⁰⁸ Korostettuna lain kohta fangin.

²⁰⁹ Tarkoitti satakunnassa vakituisesti asuvia vapaita miehiä. Riidat ratkaistiin Uplannissa paikallisessa käräjäpiirissä, joka on määritelty Uplannin oikeudenkäymisenkaaren 1. luvussa satakunnaksi. Letto-Vanamo 1995, 29–31.

²¹⁰ Maininta Uplannin maakuntain silminnäkijätodisteista yleensä Letto-Vanamo 1995, 62 ja viite 4.

²¹¹ Holmbäck-Wessen 1933, Första Serien, 51 viite 39.

²¹² Letto-Vanamo 1995, 62. Hänen mukaansa naisrauha oli ainut rikos, johonka selkeästi kuulutettiin silminnäkijöitä todistamaan tapahtunutta.

alaisista rikoksista säädettiin kokonaisuudessaan kuninkaankaareissa. Kuninkaankaareissa määriteltiin millainen lautakunnan piti olla rauhanvalan alaisia rikoksia käsiteltäessä.

...fla flæssi næmpd skal næmpnæs. fla skulu fler bafir wifl wæræ ok ia wifl sighiæ sum saman delæ. hwilikin sum fler tolff wæriæ mæfl sinum eflæ han ær warfler. hwilikin sum fler fællæ han ær fallin. sum fyr ær ok saght...²¹³

Uplannin maakuntalaissa todetaan, että niin syytetyn kuin syyttäjän on valittava yhdessä 12 miehen lautakunta. Se tarkoitti, että molemmat valitsivat kuusi jäsentä lautakuntaan, mutta myös hyväksyntää vastapuolen asettamista henkilöistä. Jos syytetty kieltäytyi nimeämistä lautamiehiä, jo sekin oli syy tuomita syylliseksi ilman oikeudenkäyntiä.²¹⁴ Uplannin maakuntalain käräjäkaari määrittelee myös, kuinka jutuissa, joihin liittyi silminnäkijätodisteita, piti suhtautua. Kuin edellä on jo mainittu, Uplannin maakuntalain naisrauha määritteli silminnäkijätodisteiden mahdollisuuden. Tämä antaa käräjäkaaren mukaan uhrille eli syyttäjälle vielä enemmän mahdollisuuksia saada syytetty tuomitukseksi ilman hänen puolustustaan. Jos oikeudessa käsiteltävään asiaan liittyi silminnäkijöitä, syyttäjä sai valita silminnäkijätodisteiden tai uhrin valan välillä. Todistajien täytyi olla vapaita miehiä. Jos uhrilla oli tarpeeksi silminnäkijöitä, ei syytetty enää voinut vastata valalla. Jos uhri valitsi ottaa vastaan syytetyn valan ja syytetty sai todistettua syyttömyytensä, syyttäjän täytyi maksaa kolme markkaa sakkoa.²¹⁵ Myös Helsinglannin maakuntalain käräjäkaari määritteli, että ainoastaan tapon, haavoittamisen ja ryöstön sai todistaa tapahtuneeksi silminnäkijätodisteilla, mutta ne täytyi vahvistaa valalla. Kuitenkaan isä, poika tai veli ei voinut taata valalla toisiaan.²¹⁶ Uplannin maakuntalaki määritteli myös, että nainen sai olla todistajana ja valanvannojana vain jutuissa, joissa käsiteltiin, oliko lapsi syntynyt elävänä vai kuolleena, lapsenmurhaa, kotieläimen aiheuttamaa tai siihen aiheutuvaa vahinkoa ja aviomiehen syytöksiä huoruudesta.²¹⁷ Helsinglannin maakuntalaissa nainen saattoi olla todistajana niissä tapauksissa, joissa pohdittiin, oliko lapsi syntynyt kuolleena vai elävänä ja kuka oli synnyttäneen naisen mukaan lapsen isä. Nainen sai olla todistajana myös niissä tapauksissa, jos kotieläin oli vahingoittanut toisen kotieläintä tai kotieläin vahingoitti miestä tai mies kotieläintä.²¹⁸ Raiskaus ei ollut rikos, jota naisen itse olisi täytynyt millään tavalla todistaa. Todistajat eivät myöskään raiskauksen yhteydessä voineet olla naisia.

²¹³ Uplannin maakuntalaki kuninkaankaari IX §.1., 93.

²¹⁴ Lisäys vastapuolen hyväksynnästä on oikeudenkäymisenkaareissa. Letto-Vanamo 1995, 105–106.

²¹⁵ Uplannin maaakuntalaki käräjäkaari IX, 269–270.

²¹⁶ Helsinglannin maakuntalaki käräjäkaari X, 90–91.

²¹⁷ Uplannin maaakuntalaki käräjäkaari IX §. 5., 271.

²¹⁸ Helsinglannin maakuntalaki käräjäkaari XII, 91.

Gotlannin maakuntalaissa eroavaisuus Svean lakeihin on siinä määritelty aika, jolloin naisen piti ilmiantaa raiskaus. Jos kukaan ei ollut kuullut raiskauksen aikana naisen huutoa, eikä näin ollen raiskaukselle ollut silminnäkiä, naisen täytyi nimetä raiskauksesta syytetty vuorokauden sisällä tapahtuneesta. Jos hän ei ilmiantanut raiskaajaa vuorokauden aikana, oli parempi olla syyttämättä raiskaajaa. Raiskaus saattoi tapahtua niin metsässä kuin jossain muualla. Raiskaus ei ollut sidottu tapahtuneeksi mihinkään paikkaan kuin Mooseksen laissa. Gotlannin maakuntalaissa ilmiselvä raiskaus todistetaan uhrin todistajilla, mutta jos naisella ei ole esittää todisteita, miehen täytyy todistaa syyttömyytensä 12 miehen valalla. Jos miehen teosta ei ollut epäilyä, hänet tuomittiin kuolemaan ja maksamaan rahallinen korvaus naiselle. Jos hän pystyi maksamaan naisesta hänen henkisakkonsa (mansbot), hän vapautui kuolemantuomiosta. Perinteisessä tutkimusperinteen tulkinnassa Gotlannin maakuntalaissakin naisen lähimmällä edusmiehellä oli oikeus valita kuolemantuomion ja henkisakon välillä, mutta mielestäni laki ei määrittele tarkasti, kuka valitsi henkisakon ja kuolemantuomion välillä. Joten sen voi tulkita myös raiskauksesta tuomitun valinnaksi, tai toisin sanoen raiskaajan varallisuuden mukaan, joutuiko hän korvaamaan rikoksen rahalla vai hengellään. Tosin lain lopussa määritellään niin kuin edellä on todettu, ettei orjan isäntä voinut valita, maksaako hän orjan raiskauksesta henkisakon vai joutuuko orja korvaamaan rikoksen hengellään, sillä se oli uhrin edusmiehen tehtävä. Lain kohdan lopussa määritellään myös muista maakuntalaeista poikkeava käytäntö, jossa naisen mahdollinen raskaus määritteli sen, kummalla todistustaakka oli, uhrilla vai syytetyllä. Jos uhri tuli raskaaksi raiskauksesta ja raiskaus oli todistettu tapahtuneeksi, nainen sai kerätä todisteet ja todistajat. Näin ollen todistustaakka oli uhrilla. Teko tulkittiin ilmeiseksi eikä naisen sanaa epäilty, jos hänellä vain oli todistajat takanaan. Jos nainen ei ollut tullut raskaaksi, mutta hän oli todistanut raiskauksen tapahtuneen yhden vuorokauden sisällä, muttei ollut nimennyt raiskaajaa vielä tuossa vaiheessa, syytetyllä oli mahdollisuus todistaa syyttömyytensä. Todistelu tapahtui ilmiselvästi sen ajan jälkeen kun nainen olisi synnyttänyt tai merkkejä naisen raskaudesta olisi havaittavissa. Edellä mainittu käytäntö antoi naiselle mahdollisuuden odottaa mahdollista raskautta, ennen kuin hän syytti ketään tiettyä miestä raiskauksesta. Se ei kuitenkaan sallinut naisen syyttää vasta raskauden huomattuaan, sillä hänen oli täytynyt todistaa tapahtunut, vaikkei hän ollut nimennyt raiskaajaa.

Verflr cuna schiend .j. scogi oc til symnjs noyd efla annan staf. fla laifli mann mjfl opi. en han ai {ai} vil scam flula. oc fari flengat eptir sum hann far firir. ¶ fla en nequar hoyrir op hennar fla ma flän biera hennj ful schiel oc all so sum hann viflr vari oc augum a sagi ¶ fla en engin hoyrir op hennar. fla schirscuti han sic flegar vm fyrsta dygir flar sum han til byar cumbr oc segi namn manz. flaira njautr han oc schiela at en flaun duga vilia ¶ fla en han lengr suelir oc kerir ai fla ir fligia best ifir flän far fla witorfl sum vers ¶ fla en mandr verflr at slicu sandr oc fylgia schiel cunu. fla bytir hann gutniscr cunu XII marcr silfs. en ogutnjscr cunu fem marcr silfs oc ofrelsi VI oyra penninga ¶ Uerflr firi laggjpt

cuna gutnisc efla ogutnjsc. fla hafr hann firi gart lifi sinu. efla loysi sic mifl so miclu vereldi sum cuna ir dyr ¶ fla en cuna kennjr ai mann. oc schirscutar flau sic vm fyrsta dygr siflan hann til byar cumbur oc latz siflan hafa kient mann siflan lengra ir fran gangit. fla vers hann mifl XII. manna aifli. fla en han ier hauandi oc biers a flaim tima sum han scam sina scriscutaflj fla aigi han vitorfl mifl tolf manna aifli oc vitnum flaim sum han sic schirscutafli firir ¶ fla en flrel manz gierir {ski} slict viflr gutniscu cunu fla vindir ai drotin mifl vereldi vert hann vtan fli at ains at han heldr vili hafa vereldi flan lif hans²¹⁹

Gotlannin maakuntalaissa on myös määritelty tarkemmin naisen ottaminen väkivalloin tai varastaminen.

Tacr mandr cunv efla moy **ranj efla valdi**. vtan faflurs rafl efla frenda. **fla raflin flair sum hennar mal rycta** halsi efla {efla} vereldi hans en cuna ir gutnjsc **flar hafi land tolf marcr af ¶ fla en cuna ir o gutnisc fla raflin flair sum hennar mal rycta**. halsi hans efla .X. marcum silfs. flar **hafj land. XII marcr af**²²⁰

Edellinen säädös määrittelee pikemmin naisen pilaamista. Gotlannin laissa ei määritellä naisen vastarintaa huutamista, itkua tai revenneiden vaatteiden tutkimista. Naisen pilaamisen yhteydessä naisen oletettiin huutavan ja ilmoittavan näin kieltäytymisen ja samalla hän mahdollisti silminnäkijät tilanteeseen. Rangaistuksena oli miehen kaulan katkaisu tai miehelle annettiin mahdollisuus maksaa henkisakko korvaukseksi maatusta naisesta. Gotlantilaisen naisen arvo oli enemmän kuin ei-gotlantilaisen. Eroavaisuus Svean lakeihin on siinä, että myös maan omistaja sai korvaukseksi molemmissa tapauksissa 12 markkaa. Päätöksen sakoista tai kuolemasta tekivät ne, jotka puhuivat naisen puolesta. Eroavaisuus naisen pilaamiseen oli, että naisen pilaamisessa määriteltiin tulevan lapsen oikeuksia, mutta jälkimmäisessä esimerkissä kyse oli naisen varastamisesta hänen sukulaisiltaan. Kummassakaan lain kohdassa ei mainita verekseltään kiinnijäämistä. Naisen pilaamisen yhteydessä asia selvitettiin todisteisiin nojaten ja korvattava summa oli ilmeisestikin tarkoitettu korvaamaan tulevan lapsen elätystä. Avioituneen naisen pilaaminen olikin ainoastaan korvattavissa hengellä tai rahallisella korvauksella, joka vastasi naisen henkeä. Raiskaus yhdistettiin samanarvoiseksi teoksi kuin miehen tappaminen olisi ollut. Näinhän asian arvotti myös Mooseksen laki.

MEML, KrML ja MEKL pitivät verekseltään kiinnijäämistä raskauttavimpana todisteena. Tämän lisäksi 12 miehen piti todistaa rikos tapahtuneeksi. Kaupunkioloissa 12 miehen sijasta todistajiksi riitti 6 miestä. Ankarimpana rangaistuksena oli edelleen kuolema. MEKL:n mukaan mies menetti päänsä. Siinä ei määritelty enää sanatarkasti miekalla mestaamista. MEML:n ja KrML:n mukaan syyllinen menetti päänsä miekalla mestaamalla.

²¹⁹ Gotlannin maakuntalaki 22., 55–56

²²⁰ Gotlannin maakuntalaki 21 § 2., 55.

Uardher kona ella mö wald takin, ok wardher then man takin a **faerske gaerningh, miste howut sit**, aen til aeru **siaex manna witne**. Wardher han eig fangin a faerske gaerningd, vtan synis tho hans klaedhe elle haenna riffwin, ella höris roop ok a kallan, ok witis homun ok witnw aeru eig til, ligge thet til tolff manna naempd, radhe halffwa naempd kaeranden ok halffwa swarandin; waeria the han, wari wardher; faella the han, ligge thet til malsaeghanden hwat han wil haleher bötir taka aff honum epter thy han widher kombir, eller liiff hans, tho swa, aen bötir takas at konungin ok stadhin faa sin raet. Wil eig han fore koma som brutit haffwer, radhe tha halffwe naempd malsaeghanden ok halffwe foghotin ok stadhin; wardher han tha wardherh ella fielder, wari ther vm lagh som för aer sakt. §. 1. Takir man konu maed wald, ok draepir kona han I thy, ok witna swa siaex maen, wari ogilder. §. 2. Takir man konu maedh wald ok rymer aff landh maedh haenne, ok wardher han laghlika wnnin til the gaerning, tha agher han aldrigh fridh faa för aen konunna giffroman bidher fore honum.²²¹

MEKL määritteli prosessioikeuden erittäin tarkasti naisrauhassa itsessään. Sillä sen mukaan, jos todistajia ei löytynyt, ratkaistiin asia 12 miehen lautakunnan avulla kuin jo Svean maakuntalaeissa. Puolet lautakunnasta valitsi syytetty ja puolet syyttäjä eli uhri. Jos syytetty ei nimennyt lautakunnan jäseniä, kaupunki nimesi ne hänen puolestaan. Raiskauksen uhri oli edusmiehen alaisuudessa, joten hänen todistajansa valikoituivat ilmeisestikin hänen edusmiehensä päätöksellä. Jos lautakunta totesi syytetyn syylliseksi, uhri sai valita ottiko hän vastaan sakot vai menettikö syytetty henkensä. Myös KrML:n mukaan syytetyn saattoi vapauttaa 40 markan sakoilla, joista puolen otti kuningas ja toisen puolen uhri. Kaupunginlaissa kaupunkikin sai osansa sakoista. Maakuntalaeissa lautakunta eli 12 miestä oli kolmas osapuoli kenelle sakot menivät kuninkaan ja uhrin lisäksi. Sakoilla tarkoitetaan rauhattomaksi julistetun omaisuuden menetystä. Rauhaton menetti tuolloin myös oikeutensa asua maakunnassa.²²² Edellä on myös esitelty vanhempi Länsi-Götan maakuntalaki, jossa pilatun naisen edusmies, sukulaiset ja kuningas jakoivat sakot keskenään. Ero kaupunginlakiin on molemmissa maanlaeissa puolestaan se, että yritys on molemmissa maanlaeissa yhtä vakava rikos kuin tapahtunut raiskauskin.

Taker man quinno meth waaldh, warder gripen a ferske gerningh, witna swa XII men, **tha scal heredzhšfdinge genast budkafla vpsk³/₄ra oc tingh stempna, oc dšma han wnder swerd, oc ey thet l³/₄nger framskiuta. Taker oc nokor lšsn for han, bšte XL marc konungs eensak oc aater lšsn, halfua taki quinnan oc halua konungen**. Nu ³/₄r han ey baar oc atakin, witer quinna honom ath **han hauer meth wald sin onda wilia fr³/₄mt, eller sigher ath han brštz meth henne oc gath ey wilia sin framkomith**, synis tha cl³/₄de rifuen a honom eller henne, oc ther meth blanadher eller bloduite, eller hšris roop oc aakallan, thet scal heredz nempd wita oc ranzaka; fella the han, haui brutet edzšret. ¶.1. Taker man quinno meth wald, dr³/₄per hon han j thy, oc witna swa XII men, tha ligge ogilder. ¶.2. Taker man kono meth waald oc rymer aff lande meth henne, oc warder han

²²¹ MEKL rauhanvalankaari XII, 299–300. MEKL ei ole kokonaisuudessaan fornsvenskatexbankenissa, joten teksti on kopioitu Schlyterin mukaisesti ilman merkintöjä eri versioista.

²²² Uplannin maakuntalaki kuninkaankaari IX., 92–94. Helsinglannin maakuntalaki kuninkaankaari VI., 21–23.

laghlica ther til wnnen, tha ¾ghir han aldre friidh faa f5r ¼n quinnone laghgipte bonde bider for honom om hon gipt ¾r, eller neste frendher henna om hon ogipt ¾r.²²³

Vielä MEML:ssa verekseltään kiinnijäänyt mainittiin myös vangittavan. KrML:ssa ja MEKL:ssa ei enää vaadittu verekseltään kiinnijääneen vangitsemista. KrML tosin painotti, että käräjät täytyisi kutsua kokoon heti, kun tuomari oli kuullut tapahtuneesta. KrML käräjäkaaressa oli myös määräys haasteen antamisesta. Siinä syyttäjäsapuolena olevan täytyi haastaa epäilty todistajien läsnä ollessa. Jos haastettu asui kaukana, kantajalla oli oltava mukanaan kaksi ilmeisestikin paikkakunnalla vakinaisesti asuvaa miestä. Haasteen saattoi esittää syytetyn kotona tai missä tahansa haastaja hänet todistajien läsnäollessa tapasi.²²⁴ KrML:n käräjäkaaressa määriteltiin myös tilanne, jossa nimismies on kuullut rikoksen tapahtuneen, mutta asianomainen ei ole nostanut siitä kannetta. Nimismiehen vastuulla oli katkaista niin sanotut huhupuheet ja selvittää totuus. Nimismiehen syyte saatiin esittää, jos asiassa epäiltiin asianosaisten sopineen keskenään rikoksesta ilman virallisia käräjiä. Jos nimismies nosti syytteen, asianosainen oli menettänyt kaikki oikeutensa sakkoihin. Sakot menivät kihlakunnalle ja kuninkaalle.²²⁵

1600-luvulla Ljungo Tuomaanpoika suomensi KrML:n ja tallensi siihen osan suomalaista oikeuskäytäntöä. *Otta mies Waimon wäkiuaallalla ja fangitan tuorelta työltä ia todistuat sen 12 miestä, nin pitä kihlakunnan domarin cohta arpa capula yles leickaman ia ey sitä edemmä sijrtämän.*²²⁶ KrML:n nykysuomennoksen mukaan *on kihlakunnantuomarin heti pyällettävä arpapakula ja kutsuttava kokoon käräjät ja tuomittava mies miekalla mestattavaksi; älköön lykätköön sitä tuonemmaksi.*²²⁷ Martti Ulkuniemen mukaan KrML:n käräjäkaari poikkesikin eniten aikaisemmasta maanlaista kuin mikään muu lakikokoelman kaari.²²⁸ Jo MEML määritteli poiketen Svean lakeihin, ettei todisteita tapahtuneesta saanut esittää ennen kuin lautakunta oli päättänyt, oliko syytetty rauhaton vai ei.

Nu ma ei flen skaflan fik, vitna ællæ stæmpna vp a flen skaflan giorfle f5r æn næmdin hauer han fælt ællæ vart, vtan skal fara til flings ok vppinbara fler malit; siflan skal malit quart standa {æfter} [til] kunungs ræfst. Nu æn næmpdin felle han fore eflzöreno, fla ma hin ei han f5r sökia, fly æt han

²²³ KrML valasyidenkaari XII., 275–276.

²²⁴ KrML käräjäkaari XII., 252.

²²⁵ KrML käräjäkaari XVII., 248.

²²⁶ Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset. Maanlain ja kaupunginlain teksti. Toim. Ulkuniemi, Martti. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 319, Vaasa 1975. 98.

²²⁷ Kuningas Kristofferin maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 340, Vaasa 1978, 123.

²²⁸ Ulkuniemi 1978, 20.

ær biltogher. Nu æn næmpdin vær han, fla ma han siflan sökia, huat flet ær hælder saar, drap ællæ blofluite ællæ skena. Sua ma ok flen gerningena giorfle, siflan næmpdin hauer han vart for eflzöreno, mefl eflæ dylia æfter landzlaghum; ok all flesse maal sum kunungs edzöre æru, skulu slitas a kunungs ræfst.²²⁹

Myös KrML määritteli samoin rauhanvalankaaressa.

Nu ¾gher heredznemd a sama tinge, eller a nesta ther epter, antiggia w¾aria eller fella then sakin giffs, fßrst om edzßrit; w¾aria the han om edzßrit, wari ther om saklßs, oc malsegenden laghsßke han tha epter thy bruten ¾aro huart om sik j laghbook waare.²³⁰

Sjöholmin mukaan entiset rauhanvalanrikokset ratkaistiin maanlaissa ja Itä-Götan maakuntalaissa samoin kuin muutkin rikokset eli lautakunnan avulla. Svean laeissa käytössä oli vain yksi prosessi, mutta Itä-götan maakuntalaissa ja maanlaissa lautakunta päätti ensin, oliko syytetty syyllistynyt rauhanvalanrikokseen ja vasta sen jälkeen esitettiin todisteita tapahtuneesta.²³¹

Vuoden 1734 lakia pidetään yleensä legaalisen oikeusteorian lopullisena laillistamisena. Käytännössä jo 1500-luvulla tiedetään periaatetta joissain tapauksissa sovelletun. Eniten viitattiin 31. pykälään, jossa kehoitetaan hämärässä asiassa mieluummin vapauttamaan kuin langettamaan.²³² Legaalinen oikeusteoria perustui vakaasti syytetyn omaan tunnustukseen, aihetodisteisiin, asiakirjoihin ja silminnäkijöiden todistuksiin. Keskiaikaisessa naisrauhassa silminnäkijätodistukset olivat merkittävä lainsäädännön mainitsema todistuskeino tapahtuneesta. Myös lautakunnan tehtävä oli todeta, mikä oli totuus asiassa: ... *hwat fler ær sant um...* Legaalinen oikeusteoria vaati täyteen näyttöön kaksi esteetöntä silminnäkijäläusuntoa tai syytetyn tunnustuksen. Täydestä näytöstä seurasi varma tieto ja puoli näyttöä todisti mielipiteen. Jos asiasta oli esitetty vain aihetodisteita, tuomiona oli vain epäily. Todistajalausunnot eivät saaneet perustua kuulopuheisiin. Tuomarin piti arvioida todistajien luotettavuus. Jos todistajien luotettavuutta ei voinut laskea kummankaan osapuolen hyväksi, se kummalla oli esittää enemmän todistajia puolelleen, päättyi voittajaksi.²³³

Merkittävä muutos prosessioikeudessa keskiajalta uuden ajan alkuun oli se, että syytetyn oikeusturva kasvoi suhteessa raiskauksen uhriin. Myös viranomaiset, päätöksen tekevä lautakunta ja kuningas

²²⁹ MEML rauhanvalankaari XXX., 258–259. Samanlainen säädös oli myös Itä-Götan maakuntalaissa rauhanvalankaari XII., 36.

²³⁰ KrML rauhanvalankaari XXIII., 283.

²³¹ Sjöholm 1988, 188–192.

²³² Ylikangas 1988b, 65–66.

²³³ Pihlajamäki, Mäkinen & Varkemaa 2007, 245–250.

saivat lisää valtaa rikoksen ratkaisussa. Verekseltään kiinnijääminen oli Svean lakien ja maan- ja kaupunginlakien aikaan ratkaisevin todiste. Se myös määritteli raiskauksen rangaistavuuden ja täytyikö sen lisäksi olla muita todisteita. KrML:ssa raiskaus oli ensimmäisen kerran rikos, josta viranomaisen saattoi olla kiinnostunut, vaikkei uhri olisi tahtonut nostaa asiaa julkiseksi. Uhri jopa menetti sakot, jollei hän nostanut asiaa esiin. Viranomaisen sai silloin kaikki korvaukset. Myös kaupunki sai osan korvauksista itselleen. Uudelle ajalle tullessa myös paikka, jossa rikos oli tapahtunut, menetti merkitystään. Maakuntalakien aikaan raiskauksen oli täytynyt tapahtua lähellä kylää tai tietä. Siitä voi tulkita, että nainen, joka kulki jossain muualla, oli ilmeisesti lain suojelun ulkopuolella. Samalla tavalla naisen asemasta määritteli myös Mooseksen laki. Maan omistajallakin oli joissain tapauksissa oikeus korvauksiin, jos hänen maallaan tapahtui jotain niin vakavaa kuin raiskaus. Keskiaikainen oikeus painotti silminnäköiden todistusta. Todisteet olivat useimmiten naisen vastarintaa kuvaavia. Naisen huuto ja itku ja revityt vaatteet olivat lainsäädännön mainitsemia näkyviä todisteita. Samat aihetodisteet mainitsee myös Mooseksen laki. Vaikka vasta vuoden 1734 laki määritteli tarkkaan, minkälainen rikos oli todistetusti tapahtunut, niin teki myös keskiaikainen maakuntaoikeuskin. Maakuntaoikeus ei perinteisen tutkimusperinteen mukaisesti vain ratkaissut asiaa, vaan sekin asetti rikokselle tunnusmerkistön, vaikka piti verekseltään kiinnijäämistä selvimpänä todisteena asiasta.

3.3.3. Raiskauksen yritys eli uhka

Rikoksen yrityksestä ei aikaisemman tutkimukseen mukaan rangaistu germaanisen tapaoikeuden mukaan. Ruotsalaisessa maakuntaoikeudessa naisrauhassa on joissakin laeissa kohta, jossa raiskauksen yritys on yhtä vakava rikos kuin raiskauskin. Edellä on jo mainittu nuorempi Länsi-Götan maakuntalaki, jossa yritys on tuomittava. Myös Itä-Götan maakuntalaissa ja koko valtakuntaa koskevassa MEML:ssa, MEKL:ssa ja KrML:ssa raiskauksen yritys on rangaistava.

Nu takær man kunu mæþ wald. þa hauær han brutit eþzssörit. synis a mannum. ælla a klæþum hans þæt sum konan ref. ælla kununne. ællas op ok akallan. þa skal hæraþzs næmd uita huat þær ær sant um. **Nu bryzs han wiþær hana ok gitær egh sin uilia framt slitær klæþe hæna. höris op ok akallan. þa hauær han brutit eþzssörit**²³⁴

Itä-Götan maakuntalain mukaan, jos kyseessä oli raiskauksen yritys, se oli yhtä tuomittavaa kuin tapahtunut raiskauskin olisi ollut. Naisen täytyi pystyä todistamaan tapahtunut huudolla ja itkulla. Myös MEML:ssa raiskauksen yritys oli syy rauhattomuuteen.

Nu taker man kunu mefl vald, fla hauer han brutit eflzörit. Synis a manne ællæ a klæflum hans flet kona ref, ællæ a kununne, ællæ höris op {ællæ} [ok] akallan, flet ska hæraæznæmd vita huat fler ær sant vm. **Nu bryz han vifler hona ok giter ei sin vilia fræmt, sliter klæfle henna, höris {rop}**

²³⁴ Itä-Götan maakuntalaki valasyidenkaari III., 31–32.

[op] ok akallan, fla hauer han brutit eflzörit. §. 1. Taker man kunu mefl vald, ok varfler takin fler til mefl ok fangin a færse gerning, ok vitna han tolf mæn fler til, fla ægher [han] vndi suærfl dömas ok halshuggin varflæ. §. 2. Taker man kunu mefl vald, dreæper hon han i fly, ok vitna sua tolf mæn, ligge ogilder. §. 3. Taker man kunu mefl vald, rymir af lande mefl henne, varfler han laghlika wnnin til flera gerning, fla ægher han aldre frifl fa för æn kununna giftoman bifler for honum.²³⁵

Sjöholmin mukaan rikoksen yrityksenkin tuomittavuus rauhanalaisena rikoksena lisäsi viranomaisten mahdollisuutta saada osuutensa sakkorahoista. Svean laissa yksityisellä ihmisellä syytettynä tai uhrina oli enemmän oikeuksia verrattuna Itä-Götan maakuntalakiin tai MEML:n ja MEKL:n.²³⁶

Vuoden 1734 laki määrittelee raiskauksen yrityksen rangaistavaksi, mutta yritys ei ole yhtä vakava rikos kuin raiskaus olisi ollut. Raiskauksen yrityksestä joutui maksamaan 100 taalaria. *Jos ei hän voi paha tahtoans täyttä; tehkөөn cuitengin sackoa väkiwallasta sata talaria.*²³⁷ Rikoksen saattaa tulkita kohdistuneen pikemmin naiseen ja korvaus väkivallasta meni naiselle itselleen.

3.3.4. Rahat tai henki

Ennen vuoden 1734 lain voimaan tuloa raiskauksen uhrin asemaa määritteli epäillyn rauhattomaksi julistaminen. Epäilty oli syyllinen niin kauan kuin hän pystyi toisin todistamaan. Sveanlaeissa verekseltään kiinnijäänyt saatettiin lainmukaisesti vangita ja tuoda käräjille, jossa uhri esitti todisteet tapahtuneesta, sillä tapaus oli ollut ilmiselvä. Verekseltään kiinnijäänyt tuotiin oikeuden eteen Uplannin maakuntalain mukaan asianomistajan vangitsemana. Se oli todiste verekseltään kiinnijäämisessä. Myös Skoonen kaupunginlaissa mainitaan raiskaajan vangitseminen kahleisiin. KrML määrittelee naisrauhassa, että raiskaus oli rikos, jonka käsittelyä ei pitäisi missään nimessä siirtää myöhemmäksi, vaan se täytyisi käsitellä mitä pikimmiten käräjillä. Kihlakunnan tuomari ei saanut siirtää sitä myöhemmäksi. Tässä se tarkoitti, että raiskaus oli rikos, jonka jälkeen oli heti pidettävä käräjät. KrML määritteli, että viikon sisällä ei saanut pitää kuin yhden käräjät, joten mahdollisuus käräjäintiin saattoi tulla hyvinkin pian rikoksen tapahduttua. KrML määritteli, että kihlakunnankäräjiä ylempi oikeus maakunnankäräjät piti puolestaan pitää vähintään kolme kertaa vuodessa.²³⁸ Vuoden 1734 laki määritteli, että raiskaus piti käsitellä heti seuraavilla mahdollisilla käräjillä.²³⁹ Sen lisäksi vuoden 1734 laki määräsi, että pahantekoon syyllistyneiden kohdalla saatettiin

²³⁵ MEML valasyidenkaari XIII., 249–250.

²³⁶ Sjöholm 1988, 151–152.

²³⁷ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. Luku vaimoväenrauha 5. §., 102.

²³⁸ KrML käräjäkaari VI. ja VIII., 240–242.

²³⁹ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. Luku vaimoväenrauha 2. §., 102.

pitää ylimääräiset käräjät. Kihlakunnantuomari oli myös tuolloin vastuussa järjestää käräjät, jos huhupuheet antoivat ymmärtää, että jotain lainvastaista oli tapahtunut.

Jos jotacuta syytetän rascaan pahatecoon, ja laillinen Käräjä ei cohta sisälle lange; pangon Kihlacunnan Tuomari Eri-käräjän, ja ilmoittacon sen Cuningan Käskynhaldialle: tygösanoccon myös Cruunun-woudia, että hän cutzu Lautacunnan cocoon, nijn myös ne, jotca sijnä tarwitan. Jos yhteinen huuto nouse rascasta rioxesta, ja epäluuloon sijtä syy löytän; nijn asettacon myös Kihlacunnan Tuomari Eri-käräjän, ehkä cucas sen päälle ei cannais.²⁴⁰

Vuoden 1734 lain mukaan haastaminen käräjille oli viranomaisen tehtävä asianomaisen puolesta.

Haasteen täytyi olla kirjallisessa muodossa. Se vastasi legaalisen oikeusteorian vaateita.

Kirjallinen haasto pitää wastajan käteen laitettaman cahdelda uscottawalda miehettä, eli yhdellä, jos hän wastajan kirjallisen todistuxen sen päälle saada taita. Cutzumisen suusanalla pitää maalla tapahtuman Nimitysmiehen cautta, eli jongun Lautamiehistä, toisen uscottawan miehen canssa, joca Kihlacunnasa asu: ja Caupungisa Oikeuden palveljoilda. Jos se jota haastettaman pitää, ei ole cotona huonesans; nijn mahta hän haastetta cusa hän löytän. Kircosa ei pidä ketään haastettaman, mutta kyllä kirckomäellä. Jos jocu pitää itzens salasa, sentähden että hän odotta haastoa, ja se on tiettäwä, että hän kihlacunnasa eli Caupungisa oleskele; nijn naulittacon haasto-kirja hänen huonens owen päälle.²⁴¹

KrML antoi kuninkaanlautakunnalle oikeuden määrittellä, oliko syytetty syyllinen rauhanrikkomiseen. Uplannin ja Helsinglannin maakuntalaissa asianomainen sai päättää, antoiko syytetylle rauhan, joka piti lunastaa kuninkaalta 40 markalla.²⁴² Myös MEKL antoi asianomaiselle oikeuden valita sakkojen tai kuolemantuomion välillä.

Keskiaikainen laki määritteli myös, että rauhattoman omaisuus jaettiin uhrin, kuninkaan ja maanomistajan kesken. Myös paikka, jossa rikos oli tapahtunut, oli lainsäädännössä merkittävä. Myös roomalaisen oikeuden mukaan maanomistaja sai kaikki korvaukset, jos hänen tai hänen perheenjäsenen kotirauhaa rikottiin jollain tavoin. Vanhimmissa jo edellä esitetyssä vanhemmassa Länsi-Götan maakuntalaissa ainoastaan naisen sukulaisilla oli valta antaa teko anteeksi ja poistaa syytetyn rauhattomuus. Näin määräsi myös vanhin ruotsalainen maakuntaoikeus: *...kome aldrigh i frifl. fyr. æn fler uiliæ ær sak sökia...*²⁴³ Joka tapauksessa raiskauksesta epäilty joutui rauhattomaksi. Se tarkoitti, että hän menetti omaisuutensa ja hänet oli mahdollista tappaa maakunnan ja myöhemmin maan- ja

²⁴⁰ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari IV. Luku. Cuinga erinomainen Kihlacunnan ja Lalmannin-Käräjä pitää pidettämän / joca Wäli-käräjäxi cutzutun 1. §., 140.

²⁴¹ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari XI. Luku. Cuinga haasto pitää otettaman / ja sille toimitettaman joca haastetan 7. §., 148.

²⁴² Uplannin maakuntalaki kuninkankaari IX, 92–94. Helsinglannin maakuntalaki kuninkankaari VI, 21–23.

²⁴³ Länsi-Götan maakuntalaki naimisenkaari 3., 33.

kaupunginlakien aikaan koko valtakunnassa. Lait määrittivät epäillylle kuukauden aikaa saada sovinto uhrin lähimpien sukulaisten kanssa, sillä vain heillä oli oikeus palauttaa epäillylle rauha. Niin kuin edellä on mainittu, naisella oli Gotlannin maakuntalaissa yksi vuorokausi aikaa ilmiantaa raiskaaja ja kerätä todisteet ja todistajat tapahtuneelle. Gotlannissa ei raiskaajaa tuomittu rauhattomaksi, sillä maakuntalaissa ei ollut rauhanvalan alaisia rikoksia. Käytäntö naisen pilaamisen säätämässä lain kohdassa on kuitenkin melko samankaltainen kuin myöhemmissä Svean laeissa. Ilmeisessä teossa uhri esitti todisteet, mutta jos raiskaus ei ollut tapahtunut esimerkiksi verekseltään tai Gotlannin maakuntalaissa raiskaus ei aiheuttanut raskautta, oli todistustaakka syytetyllä.

MEML, KrML ja Itä-Götanmaan maakuntalaki määrittivät puolestaan, että lautakunta päätti kuinka asiaa tuli käsitellä käräjillä. KrML:n kuninkaankaareissa määritellään millainen kuninkaanlautakunnan täytyi olla. Jokaisessa laamannikunnassa oli määriteltynä 12 miestä, jotka ovat kuninkaan ja maakunnan miesten valitsemat. Sukulaisuus, lankous, pelko, ystävyys tai puolueellisuus eivät saaneet olla 12 miehen vaikuttimena, kun he jakoivat oikeutta.

Nu kan nokot brytas mot konunge aff thy som j konungs balkenom staar, tha ¾gha wara XII men tilskipade j hwarie laghsaghu, samtykte oc walde oc til nempde aff konunge och landzmannom ... wy bidiom oss swa gudh hielpa oc the helgadoma wy ahaldom, ath wy sculum engen then sakan gšra som saklšs ¾r, engen oc then saklšsan gšra som saker ¾r, epter thy samwiti och sk¾lom som gudh hauer oss l¾nt, oc thet ey lata fore fir¾ns¾mio sculdh, maags¾mio, R¾dde, weenscap eller nokra wild;...²⁴⁴

Kuninkaankaareissa määriteltiin myös, että jos syytetty epäilee jonkun lautakunnan jäsenen puolueellisuutta ja voi sen selvästi näyttää ja todistaa kahden tai kolmen kohdalla, heidät täytyy poistaa lautakunnasta, mutta ei useampaa eikä pysyvästi. Heidät siirrettiin syrjään ainoastaan siksi kerraksi, kun syytetyn asiaa käsiteltiin.

... Nu ¾n then som saken gifs, r¾dis nokon aff them tolff wr¾tta wild hua mot sik, antiggia for skyldscap, maags¾mio, weenscap, feygd, awnd eller owilia, oc gither thet m¾rkelica pršfuat oc fulkompnat jn till eens, tueggia eller triggia, tha ¾gher man them aff s¾tia, oc ey flere, oc adra swa manga j thera stadh s¾thia j thy sinne oc ey lenger.²⁴⁵

Rauha piti lunastaa takaisin kuninkaalta, joka sai siitä rahallisen korvauksen. Päätös rauhattomuudesta oli lautakunnan tehtävä eikä uhrin niin kuin käytäntö oli ollut vielä Svean laeissa. Kaupunkioikeus oli poikkeus maanlakeihin ja Itä-Götan maakuntalakiin verrattuna, sillä MEKL:n naisrauhassa määritellään

²⁴⁴ KrML kuninkaankaari XXXV., 41.

²⁴⁵ KrML kuninkaankaari XXXVI., 42–43.

tarkasti, millainen lautakunnan piti olla ratkaistaessa raiskausrikoksia. Uhrin edusmies sai edelleen valita lautakunnasta puolet ja toisen puolen valitsi syytetty. Uhrin edsumiehellä oli myös mahdollisuus valita, ottiko hän vastaan sakot, vai tuomitsiko raiskaajan menettämään henkensä. ...*ligge thet til malsaeghanden hwat han wil haleher bötir taka aff homum epter thy han widher kombir, eller liiff hans, tho swa, aen bötir takas at konungin ok stadhin faa sin raet...*²⁴⁶

Enää vuoden 1734 laissa uhrilla ei ollut ainoastaan mahdollisuutta esittää todisteita ja saada raiskaaja tuomituksi, sillä uudessa laissa ei ollut mainittuna verekseltään kiinnijäämistä tai rauhattomaksi julistamista. Ennen kaikkea laki antoi syytetylle paremman aseman puolustautumiseen, tai oikeastaan hänen ei täytynyt enää todistaa syyttömyyttään. *Jos jocu wäkisin otta waimo-ihmisen, ja wastoin hänen tahtoans täyttä pahan himons, ja laillisesti sijhen sidotan; olcon hän hengeens paitzi, ja waimo syytöin.*²⁴⁷ Oikeudenkäynnin perustana oli nyt legaalinen oikeusteoria. Vala säilyi yhtenä todistuskeinona, mutta lautakunta sai enemmän vastuuta tuomarin rinnalla. Myötävannojen käyttö oli kielletty jo vuoden 1695 oikeudenkäyntijärjestyksessä. Syytetty ei enää voinut todistaa syyttömyyttään myötävannoilla. Todistustaakka oli nyt syyttäjällä ja uhrilla itsellään. Syytetty saattoi myös saada asianajajan avukseen, sillä tuomarin harkintavalta määräsi, tarvitsiko syytetty asianajajaa vai ei.

Ricoxen asioisa wastacon se itze, jonga päälle cannetan: Jos Tuomari coettele, että hän Oikeudenkäymisessä apua tarwitze, nijn sallitan hänen pitä asianajajan canssans. Mies mahta myös waimollens, ja edeswastaja wallanalaiselle, sencaldaisesa tilasa, awullinen olla. Muisa asioisa mahta, laillisten asianajajain cautta, cannettaa ja wastattaa; ja pitä sittengin päämiehen Oikeuden eteen tuleman, cosca Tuomari sitä waati.²⁴⁸

Laki määritteli todisteiden todistusarvon. Todistusteoria määritteli täyden ja puolen näytön. Kaksi todistajaa oli täysi näyttöä ja yksi todistaja vastasi puolesta näytöstä.²⁴⁹

Caxi todistajaa owat täysi todistus, sijnä cuin he yhtä pitäwät. Yxi todistaja itze asiasta, ei mahda käydä enämmästä cuin puolesta todistuxesta: ja silloin pitä sen, jonga päälle cannetan, walalla itzens puhdistaman. Ellei hän ole sen laitainen, että se hänelle myöden annettaa taitan; nijn ei mahda händä asiaan langettettaa.²⁵⁰

Syytetyn tunnustus oli legaalisen oikeusteorian mukaan täysi näyttö, mutta vuoden 1734 laissa tunnustuksen lisäksi täytyi olla myös muita todistuksia, jos kyseessä oli rikos, josta ankarin tuomio oli kuolema. Tunnustusta ei saanut hankkia kiduttamalla.

²⁴⁶ MEKL rauhanvalankaari XII., 299–300.

²⁴⁷ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. luku vaimoväenrauha 1.§, 102.

²⁴⁸ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari: XV. Luku Laillisesta edeswastajasta eli asianajajasta 1. §., 153.

²⁴⁹ Inger 2011, 64, 193–194. Letto-Vanamo 1991, 41–42.

²⁵⁰ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari XVII. luku 29. §, 159.

Tunnustettu asia on niijn hywä kuin todistettu: cosca se, jonga päälle cannetan, ja lailliseen ikään tullut on, eikä ole mielipuoli, wapamielisesti tunnusta asian Oikeuden edesä, ja ei ole sijhen kidutettu, peljätetty, eli petollisesti wieteldy. Mutta ei pidä ketän ricoxisa, jotca hengen päälle käywät, langetettaman oman tunnustuxen päälle, ellei nijtä asian-haaroja löyttä, jotca tunnustuxen wahwistawat.²⁵¹

Legaalisen oikeuskäytännön tultua voimaan ei uhrilla tai hänen suvullaan ollut mahdollisuutta todistaa verekseltään kiinnijäänyttä omilla todisteillaan tai myötävannojillaan syylliseksi. Heillä oli vielä aikaisemmin ollut mahdollisuus valita korvaukseksi sakot tai kuolemantuomio. Vuoden 1734 laissa säädettiin, ettei kuolemantuomiota voinut korvata rahalla.

Tappajat, ja muut suuret pahantekiät, pitä cohta tuoren työn päälle kijnni-otettaman, wangiuteen <212> pandaman, ja ilman wijwytystä Oikeuden eteen asetettaman. Ei mahda tacausta otettaa, cusa asia käy hengen eli ruumin päälle, cosca ei rahalla mahda sackoa maxettaa²⁵²

Oikeudenkäymisenkaaressa määriteltiin, että todistajien todistuksia eivät saaneet ohjailta ystävyys, lankous, heimolaisuus, lahjonta, pelko, viha tai vaino, hyöty tai vahinko, ja mistään ei saanut vaieta. Vaatimukset olivat lähes samankaltaiset kuin KrML:n 12 miehen kuninkaanlautakunnalle. Vuoden 1734 lain mukaan syytetyn todistusten ja kantajan ollessa tasa-arvoisia, todettiin syytetty syyttömäksi. Syytetyn todistajilla oli oikeus esittää todistuksensa ennen kantajan todisteita.

Päällecandajan todistajat pitä ensisti cuuldaman, jos he läsnä owat, ja sitten wastajan: Jos jombicumbi rijta-weljistä pois on, ja ei osota laillista estettä; niijn mahta se, kuin läsnä on, andaa cuuldaa hänen todistajans, jos hän tahto, ja Tuomari ei löydä heitä estettäwäxi. Jos todistajain puhet owat pimiät eli toinen toistans wastan; niijn mahta Tuomari asettaa todistajat cuulleldawixi suutasuxin, totuutta sen cautta edessaadaxens: ja olcon sitten sillä rijta-weljellä todenpuoli, jolla parhat todistajat owat, jotca caickein-selkiämmät perustuxet ja asian-haarat edestuwat. Jos molemmin puolin owat yhtähywät todistuxet ja todistajat; niijn seisocon ne, jotca wastajan warjelewat: sillä **Tuomarin tule pikemmin wapahtaa kuin langettaa.**²⁵³

Todistajien täytyi myös ehdottomasti puhua totta, eivätkä todistukset saaneet perustua huhupuheisiin. Tuomarin tehtävä oli punnita, olivatko todistajien todistukset ristiriidassa keskenään.

Todistajain pitä todistaman sijtä, kuin he itze nähnet, eli asiasa cuullet owat, ja ei sijtä kuin he muiden puhen jälkeen tietäwät; paitzi nijsä tiloisa, cosca walistusta etzitän signä, kuin ennen pitkä aicaa tapahtunut on: coetelcon myös silloin Tuomari cuinga uscottawa se on tainut olla, jolda todistaja sano sen cuullens.²⁵⁴

²⁵¹ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari XVII. luku Laillisista todistuxista caickinaisissa asioissa 36. §., 160.

²⁵² Vuoden 1734 laki rangaistustenkaari 1. luku 2. §, 123.

²⁵³ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari XVII. luku Laillisista todistuxista caickinaisissa asioissa 20. §., 158.

²⁵⁴ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari XVII. luku Laillisista todistuxista caickinaisissa asioissa 24. §., 159.

Jos semmoiset todistajat edestulewat, jotca erittäin cukin itze edestäns ja ei yhtähaawa jotain nähnet ja cuullet owat; nijn tutkicon Tuomari, misä he yhtä pitäwät, taicka asian-haaroista toinentoisestans eriäwät: ja coetelcon sitten, mikä waicutus heidän todistuxillans olla taita.²⁵⁵

Erona aikaisempiin lakeihin oli, että oikeuden päätöksen täytyi perustua tarkasti johonkin lain kohtaan. Tuomari ei saanut perustaa päätöstään omaan mielipiteeseen. Päätöksen täytyi olla myös kirjallinen. Päätös ei saanut nojautua myöskään muuhun oikeuteen kuin Ruotsin valtakunnan lakiin. 1600-luvullahan oikeus saattoi saada oikeutuksensa roomalaisesta oikeudesta.

Caicki tuomiot pitä perustusten ja lain päälle kijnnitettämän, ja ei oman mielen päälle: ja pitä itze asia ja satu josa rijta seiso, sen tarpellisten asian-haarain canssa, selkiästi sijnä ulospandaman, nijn myös ne pääperustuxet, ja se laki, jonga päälle päätös nojatan: mutta ulcomaan lakia, ei mahda sijnä perustuxexi nimitettää, eli wierasta kieldä sisälle wedettää.²⁵⁶

Myös vuoden 1734 laissa tuomarin ohella päätökset teki 12 miehen lautakunta. Alin oikeuste oli kihlakunnanoikeus, jossa päätöksiä tekivät kihlakunnan päätuomari 12 talonpojan kanssa. Talonpoikien täytyi olla samassa kihlakunnassa asuvia ja valittuja tehtäviinsä. Laki ei määrittele, miten miehet tähän lautakuntaan valittiin. Seuraava oikeuste oli laamanninoikeus, jossa tuomiot teki laamanii 12 lautamiehen kanssa. Kaupungissa alinta oikeutta tekivät yksi raatimies ja muut kaupungin kämnäärät. Seuraava tuomioistuin oli raastuvanoikeus, jossa kaupungin pormestari ja raatimiehet tekivät päätökset tuomioista. Kaikkein ylin oikeus oli hovioikeus, joka oli perustettu tarkkailemaan alioikeuksia. Jos syytetty koki vieläkin kohdelluksi kaltoin tai asiasta saatiin myöhemmin lisää todisteita, oli mahdollisuus vedota itse kuninkaaseen.²⁵⁷

Erytystä raiskaajan kuolemantuomion toteutuksessa on hänen tappamisensa miekalla mestaamalla. Se tapahtui tosin vain, jos teko oli ollut ilmeinen ja raiskaaja oli saatu kiinni verekseltään. Miekalla mestaaminen mainitaan jo Helsinglannin ja Uplannin Kuninkaankaarissa: *...a færski giærning ok witnæ han. xii. mæn flær til. fla a han undir swærfl dómæs...*²⁵⁸ Sama käytäntö oli vielä KrML:n ja KMKL:n mukaan. Miekalla mestaaminen oli kunniakas kuolemantuomio, sillä Euroopassa keskiajan lopulla yleensä aatelisten kuolemantuomiot toteutettiin mestaamalla. Miekka oli keskiajan aseista jaloin. Etuoikeus kantaa asetta oli tuolloin rajattu vain aatelisille. Miekkaan liittyi myös uskonnollista symboliikkaa. Raamatussa kerrotaan Kristuksen sanan miekasta, joka hurskaille tarkoitti pelastusta,

²⁵⁵ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari XVII. luku Laillisista todistuxista caickinaisissa asioissa 25. §., 159.

²⁵⁶ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari XXIV. luku Oikeuden päätöxestä ja tuomiosta 3. §., 165.

²⁵⁷ Vuoden 1734 laki oikeudenkäymisenkaari luvut I. –VIII. ja XXX.–XXXI., 135–143 ; 175–179.

²⁵⁸ Uplannin maakuntalaki kuninkaan kaari VI, 91–92. Helsinglannin maakuntalaki kuninkaankaari III, 20.

mutta harhaoppisille tuomiota. Kuolemantuomiota ei keskiajalla ymmärrettykään lopulliseksi tuomioksi, sillä sen avulla syytetty saattoi puhdistautua synneistään. Keskiajan ihmistä kuolemassa pelotti tuonpuoleisen tuskan kokeminen. Miekalla mestaaminen raiskauksen yhteydessä saattoi merkitä myös raiskaajan puhdistautumista yhdestä pahimmasta synnistä. Se ei välttämättä ollut se kivuttomin keino kuolla, sillä joissain tapauksissa pyöveli joutui lyömään useamman kuin yhden kerran onnistuakseen. Keskiajalla tuli koettiin puhdistavaksi elementiksi ja usein Euroopassa seksuaalirikollisten rangaistus oli roviolla polttaminen.²⁵⁹ Edellä mainitussa lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä Baijerissa opettaja tuomittiin kuolemaan. Se toteutettiin myös miekalla mestaamalla. Oikeuden pöytäkirjoissa ei kuolemantuomion tapaa perusteltu millään tavoin, mutta se oli käytäntö muissakin oikeusjutuissa.²⁶⁰

Vuoden 1734 laki määräsi kuolemantuomion automaattisesti, jos varasti toiselle miehelle avioituneen naisen, vaikkei häntä olisikaan maattu. Jos leskinainen tai kihlaamaton nainen varastettiin vastoin heidän omaa tahtoaan ja vielä maattiin, tuomitulle vaadittiin sama rangaistus. Molemmissa tapauksissa tuomittu menetti myös omaisuutensa kuninkaalle ja uhrille samansuuruisesti jaettuna. *Sijtā calusta cuin caikisa näisä tiloisa ricotan; ottacon Cuningas puolen, ja sen toisen puolen asianomainen.*²⁶¹ Uhri ei enää voinut valita sakkojen tai kuolemantuomion välillä. 1600-luvulla rikosoikeudesta tuli vallan käytön muoto, joka kohdistui ylhäältä alaispäin eli kuninkaasta hovioikeuksineen tavalliseen talonpoikaan. Jo vuonna 1563 Eerik XIV:n nimissä laadittiin patentti törkeistä rikoksista, jossa valtakunnan laki ja Jumalan käskyt samaistettiin toisiinsa. Maallisen lainsäädännönkin takana oli Jumala ja rikos eli synti piti sovittaa kuolemalla. Jos rikos jäi rankaisematta, koko valtakuntaa uhkasi Jumalan viha ja kosto. Kuolemantuomiot saivat vielä suuremman oikeutuksensa, kun vuonna 1608 Mooseksen laista tuli välitön oikeuslähde. Kuolemanrangaistus oli tuomiona yli 70 eri rikoksesta. Käytännössä kuolemantuomio ei ollut usein rangaistusmuoto, vaikka lainsäädäntö sitä olisi vaatinut. Sen tarkoitus oli pikemminkin toimia pelotteena. Rikoslakia lievennettiinkin 1600-luvulla joko kuninkaan armahduksella tai hovioikeuksien myöntämällä leuteraatiolla. Raiskaus oli rikos, jota ei voinut vuoden 1614 oikeudenkäyntijärjestyksen mukaan lieventää eli siitä langetettu kuolemantuomio täytyi panna heti käytäntöön. Kuolemantuomio vaadittiin vielä vuoden 1734 laissakin 68 rikoksesta. Päärangaistusmuoto oli tuolloin ensimmäisen kerran vankeusrangaistus. Vielä kuitenkin raiskauksesta

---

²⁵⁹ Klemetilä 2004, 48. Klemetilä 2008, 29–32, 79–83, 86–89.

²⁶⁰ Lidman 2009, 178.

²⁶¹ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. luku naisväenrauha 6. §, 102.

syytetyt, niin kuin edellä on esitetty, korvasivat tekonsa hengellään. Vasta vuonna 1779 rangaistuksena oli vankeus. Vankeusrangaistuksen korvaamista kuolemantuomiolla on selitetty valistuksen aatteilla.²⁶² Myös 1600-luvulla Ruotsissa alkanut linnojen rakennus vaati työvoimaa ja osa kuolemanrangaistuksista muutettiin jo tuolloin rangaistustyöksi. Pitkä vankeusaika ja pakkotyö toimivat pelotteena paremmin kuin kuolemantuomio.²⁶³

Vasta vuoden 1734 laissa ei määritellä naisrauhan kohdalla kuolemantuomion suorittamisen tapaa. Ainoastaan se, että rangaistuksena oli kuolema: ... *olcon hän hengeens paitzi, ja waimo syytöin...*²⁶⁴ Se kenenkä toimesta miekalla mestaaminen tapahtui maakuntaoikeudessa, ei ole lainsäädännön mukaan määritelty. Mestaaja eli julkinen teloittaja mainitaan ensimmäisen kerran vasta KrML:ssa. Kaupunkioikeudessa mestaaja mainitaan jo Björkörättenissä. Perinteisen historiantutkimuksen mukaan on oletettu, että asianomaisen täytyi itse maakuntaoikeuden aikaan panna käytäntöön kuolemantuomio.²⁶⁵

Jo Svean laeissa lautakunta päätti oliko raiskaus todistetusti tapahtunut. Lautakunnan kokoonpano oli tosin uhrin ja syytetyin valitsema. KrML:n aikaan lautakunta oli pysyvämpi ja uhrilla ei ollut enää mahdollisuutta vaikuttaa sen kokoonpanoon. Niin ei ollut myöskään syytetyillä. Uhri saattoi vielä Svean lakien mukaan esittää silminnäkijätodisteet ennen kuin epäilty oli todettu syylliseksi lautakunnan avulla. Silminnäkijä todisteet olivat tuolloin arvokkaampia. Silloin syytetty ei pystynyt enää millään tavoin todistamaan syyttömyyttään. Se kuinka todenperäisiä keskiajalla silminnäkijätodisteet olivat, ei ole lainsäädännön avulla mahdollista selvittää. Perinteisen tulkinnan mukaan maakuntaoikeus perusti oikeuden päätöksensä nimenomaan suvun vaikutusvaltaan, Mitä suurempi tai parempi maineisempi suku, sitä helpompi oli uhrin tai syytetyin saada todistajat puolelleen. Maineen ja suvun merkitys saattoi olla siinä tapauksessa hyvinkin merkittävä tekijä. Sjöholm on painottanut, että lainsäädäntö vaati myös rauhanvalan alaisissa rikoksissa lautakunnan puolueettomuutta asiaan, sillä rankaisemattoman rikoksen rangaistus kohdistui koko yhteisöön eivain rikoksen tekijään. Lautakunta sai myös osan sakoista, joten sekin vaikutti varmasti päätöksen tekoon.

---

²⁶² Pajuoja 1991, 16–25.

²⁶³ Myhrberg 1978, 43, 52.

²⁶⁴ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. Vaimoväenrauha 1. §, 102.

²⁶⁵ Hemmer 1949, 19.

3.4. Edusmiehen loukkaus

Naisen oikeudellista asemaa määritteli keskiajalla ja uuden ajan alussa edusmiehen alaisuus. Naisella ei ollut oikeudellista toimintakykyä, vaan hänen isänsä, lähimmät miespuoliset sukulaiset ja lopulta aviomies vastasivat hänen puolestaan oikeudessa. Näin oli jo määritelty Skoonen maakuntalaissa. Lainsäädännön mukaan nainen ei voinut toimia todistajana, jos hänet oli raiskattu tai maattu salassa hänen omasta tahdostaan eikä myöskään väkivaltarikoksissa tai muissa naisiin kohdistuneissa vääryyksissä.

Uarflær kunu j lönd takin mæfl wiliæ sinum. böte hin ær tok frændum siax marc. oc kunan fa ængin pænning af ællær dyli mæfl twigiaæ tyltær efl. kunæ fle swa warflær takin. ma ey giuæ sac sinæ hwæm hun wil. utan hin scal sac sökiaæ næst a kynni wiflær hanæ. oc gift hænnæ waldær. swa ær oc um en {lop} (löp) kunæ warflær barfl ællær andræ lund mislekin. fla ma hun ey andrum manni giuæ sinæ wærn utan flem ær næst a byrth wiflær hanæ oc hænnæ gift waldær.²⁶⁶

Edusmiehisyytys määräytyi osittain isännän vallasta ja aviomiehen oikeudesta hallita yhteistä omaisuutta. Laissa ei mainittu ikärajaa, milloin naisen edusmiehisyyden alaisuus olisi päättynyt. Vaimolla oli kuitenkin myös omat oikeudet ja velvollisuudet hoitaa taloutta, mitä isäntä ei voinut häneltä riistää. Anu Pylkkäsen mukaan vasta 1600-luvulla naisen edusmiehisyyden alaisuus alkoi samaistua nykykäsitteen mukaiseen holhoukseen. Hänen mukaansa on myös huomioitava, että oikeuskäytäntö ja lain kirjain eivät aina vastanneet toisiaan. Missään laissa ei täysin määritelty, että nainen olisi ollut lapseen verrattavassa oikeudellisessa asemassa, vaan laki määritteli aviomiehen velvollisuuksia ja holhoojien tehtäviä. Keskiaikaisessa oikeusjärjestelmässä edusmiehisyytys tarkoitti, että miehet puhuivat naisten puolesta oikeudessa. Aviomies hallitsi myös naisen omaisuutta, mutta naisten sakot maksettiin hänen omasta osuudestaan. Svean laeissa osa sakoista otettiin vielä aviomiehen varoista. Uhrin asemaa tutkittaessa ei ole oikein lähestyä rikosta asianomaisen eli uhrin näkökulmasta käsin. Nainen oli osa yhteisöä, jossa hän eli. Uhrin oikeudellinen asema määrittyi sen mukaan mihinkä yhteisöön hän kuului. Uhrin oikeudellinen asema on suhteessa edellä mainittuun sukulaistamisen käsitteeseen. Yksilö kuului sukuun niin menneisyyden kuin tulevaisuudenkin kautta. Nainen oli arvokas etenkin lisääntymisiässä. Nainen ei voinut olla lainsuojaton. Jos nainen teki rikoksen, josta yleensä seurasi lainsuojattomuus, edusmiehen täytyi vastata hänen puolestaan. Törkeimmissä rikoksissa nainen joutui sovittamaan tekonsa kuolemalla, vaikka häntä ei voinut tuomita lainsuojattomaksi. Nainen ei myöskään ollut oikeutettu vannomaan valaa. Götan laeissa nainen saattoi valita edusmiehensä, jos ei ollut naimisissa ja

---

²⁶⁶ Skoonen maakuntalaki I 208., 192. Myös latinankielinen versio II 129, 342.

kyseessä oleva velvollisuus oli automaattisesti hänen aviomiehellään.²⁶⁷ Uplannin maakuntalaisia ei ole määritelty avioliittosäädösten kohdalla naisen edusmiehisyyden alaisuutta. Se määriteltiin ainoastaan rauhanvalan alaisissa rikoksissa ja rikoskaareissa. KrML määritteli miehen velvollisuudeksi vaimoonsa nähden edusmiehisyyden ja se pysyi lainsäädännössä vuoteen 1930 asti.²⁶⁸ Vuoden 1734 lain naimiskaaren mukaan vaimo seurasi miehensä säätyä ja tila. *Sitten cuin mies ja waimo yhteen wihityt owat, nijn on mies waimons oikia edeswastaja, ja mahta etziä ja wastata hänen puolestans: Waimo seura myös miehens säätyä ja tilaa.*²⁶⁹

Raiskauksen ja naisenryöstön kohdalla on tärkeää huomioida, että rikos ei kohdistunut naiseen itseensä niin kuin nykypäivänä, vaan nainen oli osa yhteisöään eli sukua. Naisen suhde aviomieheen ja ennen sitä isäänsä ja veljiinsä nähden määritteli hänen oikeudellisen asemansa. Raiskaus ja naisenryöstö loukkasivat aina naisen perhettä ja hänen sukulaisiaan. Nainen ei voinut itse nostaa syytettä raiskauksesta, vaan se oli hänen edusmiehen tehtävä. Korvaukset eli sakot raiskauksesta menivät lainsäädännön mukaan naiselle tai tarkemmin määriteltynä hänen edusmiehelleen, sillä nainen ei hallinnut omaa omaisuuttaan, mutta se oli lain mukaan jaettu hänen naimaosakseen. Nainen ei saanut itse hallita omaisuuttaan. Naisen omaisuus oli joko hänen aviomiehesä tai hänen isän puoleisen suvun hallinnon alla. Se täytyi avioliiton aikana pitää erillään aviomiehen omaisuudesta. Vähitellen avioparin omaisuuden pitäminen erillään hälventui ja avioliiton yksi tarkoitus oli kerätä sitä lisää tai säilyttää omaisuuden arvo. Raiskauksen ja naisenryöstön kohdalla edusmiehen voi tulkita toimineen naisen puolestapuhujana oikeudessa. Poikkeus edellä mainittuun on Gotlannin maakuntalaki, joka nimenomaan vaati naisen sanomaan raiskaajan nimen julkisesti. Myös vuoden 1734 määritteli, että naisen piti itse ilmoittaa raiskauksesta.

Jos waimo-ihminen on wäkisin maattu, ja hän ei cohta sitä tiettäwäxi tee, eikä canna sen päällä lähimmäisesä Kihlacunnan Käräjäsä, eli yhden cuucauden sisällä Oikeuden edesä Caupungisa; nijn älkön hänellä sitten olco walda, wäkiwallan ylitze walitta, jos ei hän laillista estettä osota.²⁷⁰

Naisen syyttömyyden korostaminen vuoden 1734 laissa liittyy 1500-luvun lopulla tapahtuneeseen oikeudelliseen käänteeseen, jolloin nainen vastasi itse seksuaalisesta käyttäytymisestään. Se oli seurausta miehen huoruussyytteiden selventämisestä. Juhana III:n ordinantia kanonisen oikeuden mukaisesti vuonna 1577 sääti, että myös yksinkertainen huoruus eli avioliitossa eläneen miehen

²⁶⁷ Itägotan maakuntalaki oikeudenkäymisekaari XII. 1. §., 175.

²⁶⁸ Pylkkänen 1990, 66–120. Mäkelä 1989, 31.

²⁶⁹ Vuoden 1734 laki naimisenkaari Miehen oikeudesta olla waimons edeswastaja; ja huomen-lahjasta. IX. Luku § 1. §, s.

²⁷⁰ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari vaimoväenrauha XXII. Luku. 2. §, 102.

seksuaalinen suhde aviottomaan naiseen oli rikollista myös maallisen oikeuden mukaan. Aikaisemmin vain avioitunutta naista oli rangaistu hänen pettäessään avioitumattoman miehen kanssa. Neidonloukkaus ja salavuoteus säädettiin rangaistavaksi myös naiselle. Aikaisemmin nainen oli ollut itse syytön rikoksen kohdistuessa hänen edusmieheensä. Naisia ei rangaistu maallisessa tuomioistuimessa, vaan he saivat tuomionsa kirkollisen oikeuden edessä. Rangaistus oli yleensä häpeärangaistus, joka useimmiten toteutettiin seisomalla kirkon edessä koko kansan katseltavana yhdestä kolmeen kertaan ennen jumalanpalvelusta. Säädös oli vastoin sen aikaista KrML:n maanlakia ja Mooseksen lakia. Lain kirjaimen ja asetuksen välinen ristiriita aiheutti käytäntöön erilaisia tulkintoja.²⁷¹ Samaan aikaan naisen oikeudelliset mahdollisuudet kaventuivat. Etenkin avioituneiden naisten osalta heidän edusmiehisyytensä alaisuus lainsäädännössä korostui.²⁷²

Naiset edustivat itseään 1600-luvun tuomiokirjojen perusteella ilman edusmiestään uuden ajan alussa etenkin seksuaalirikoksissa ja lapsenmurhasyytteissä. Tiina Miettisen mukaan syy edellä mainittuun käsitykseen saattaa olla myös renovoitujen tuomiokirjojen valikoivuus. Miettinen on tutkimuksessaan huomoinut, että renovoituihin tuomiokirjoihin valittiin konseptikirjoista nimenomaan oikeustapauksia, joissa naista syytettiin seksuaalirikoksesta tai lapsensurmasta. Naiset olivat konseptikirjojen perusteella osallisina ilman edusmiestä muitakin asioita käsittelevissä oikeustapauksissa. Oikeusjutut eivät käsitelleet ainoastaan perintöä tai luvattomia suhteita, vaan naiset olivat muun muassa perimässä velkoja tai olivat osallisina muun kaltaisissa riidoissa ja edustivat itse itseään.²⁷³

Naisen alistainen asema mieheen nähden keskiajalta 1700-luvulle on selviö, sillä nainen oli koko tutkielman aikarajauksen ajan edusmiehen alainen. Toisaalta naisen edusmiehisyyden alaisuuden on tulkittu syntyneen turvaamaan naisen oikeudellista asemaa. Keskusvallan ote lisätä yksittäisen ihmisen vastuuta teoistaan poisti naiseltakin suvun tuoman turvan.²⁷⁴ Nainen oli edusmiehen alainen, mutta myös sukunsa turvaama. Hän oli riippuvainen sukunsa miesten turvasta, sillä ainoastaan he tai hänen aviomiehensä saattoivat nostaa syytteen naiseen kohdistuneesta väkivallasta. Naisen vastuu todistaa raiskaus tapahtuneeksi kasvoi sitä mukaan, kun raiskaus rikoksena fyysistyi.

---

²⁷¹ Aalto 1996, 98, 104–105, 113.

²⁷² Pylkkänen 1990, 66–120.

²⁷³ Miettinen 2012, 71–72.

²⁷⁴ Pylkkänen 1990, 77–78.

3.5. Raiskaus aseena

Joskus lainsäädäntöä käytetään muuhun tarkoitukseen kuin se on alun perin laadittu. Keskiajan ja uuden ajan alun naisella saattoi olla mahdollisuus avioitua oman tahtonsa mukaan, jos hän oli valmis menettämään perintönsä. Historiantutkimus on myös tulkinnut oikeuden pöytäkirjojen perusteella, että aviomiehet saattoivat puolestaan syyttää vaimonsa kanssa pettänyttä miestä vaimonryöstöstä, vaikka nykykäsityksen mukaisesti kyseessä olisi ollut vaimon oman tahdon mukainen pettäminen. Huoruusyytteet, väkisinmakuu ja naisenryöstö on joissakin keskiaikaisissa lakikokoelmissa rinnastettu toisiinsa.

3.5.1. Naisen oma tahto

Perinteisen käsityksen mukaan avioliitto muuttui tasa-arvoisemmaksi, mitä enemmän kirkko vaikutti aatteillaan sen sisältöön. Naisen oma tahto avioitumiseen sai painoarvoa. Jo maakuntalait määrittelivät naisen oikeudellisen aseman, jos hän avioitui ilman vanhempiensa suostumusta oman tahtonsa mukaan. Usein rangaistuksena omasta valinnasta ilman perheenjäsenten hyväksyntää oli perinnön menetys.

Hwilikin mö man takur **mot faflurs wiliæ. æller moflurs** hwat hun taker han till
aflulz manz. æller lözkiælæghis. wara miskunna kona faflurs æller moflurs. ok ængæ annaræ
frændæ. wil faflur æller moflur hænnæ forlatæ sak sinæ. göræ flæt foræ flingæ.
æller kyrkiu sokn. ok siflæn taki hun fullæn ærffla lut. delæs flær wm. hwat flæt war hænnæ forlatit
æller æy. fla witi flæt XII mæn²⁷⁵

Laki määritteli myös, että raiskaaja saattoi puhdistautua rikoksestaan, jos hän maksoi naisen edusmiehelle rahallisen korvauksen. Se jaettiin kolmeen osaan. ...*ok hetæ flæn kona laghtakin ok æy raantakin. hwar hona röwar af hanom siflan bötæ .XL. marker till flræskiftis...*²⁷⁶ Lain kohdassa ei määritellä raiskausta fyysisesti tapahtuneeksi, vaan rikos kohdistui naisen edusmiestä kohtaan sillä lain kohta määritteli naisenryöstöä eikä naisen fyysistä raiskausta. Mia Korpiolan mukaan ruotsalaisissa maakuntalaeissa miehellä ei ollut mahdollisuutta sovittaa tekoaan avioitumalla raiskatun naisen kanssa.²⁷⁷ Venetsialainen 1500-luvun kaupunkioikeus määritteli jopa suutelun aiheuttavan naisen maineen pilaantumisen. Miehet, jotka julkisesti suutelivat kadulla neitsyitä tai leskiä eivätkä lopulta avioituneet heidän kanssaan, olivat velvoitettuja maksamaan puolet omaisuudestaan naisten myötäjäisiksi.²⁷⁸ Edellä onkin mainittu, että vanhempi Länsi-Götan maakuntalaki kielsi sanatarkasti, ettei raiskattu nainen saanut koskaan avioitua raiskaajan kanssa. Skoonen kaupunginlaissa mies

²⁷⁵ Helsinglannin maakuntalaki perintökaari I §. 2., 28.

²⁷⁶ Helsinglannin maakuntalaki perintökaari II, 29.

²⁷⁷ Korpiola 2009, 36.

²⁷⁸ Dean 2011, 149.

puhdistui raiskaussyytteistä, jos hän avioitui naisen kanssa. Kaupunginlaki ei määrännyt mitään rahallista korvausta. Naisen kanssa avioitumien kumosi miehen kohdistuneet syytteet. Mooseksen laissa puolestaan mies saattoi puhdistautua rikoksesta kihlaamalla raiskatun naisen ja maksamalla tämän isälle 50 hopearahaa. Edellinen tapa oli, niin kuin edellä on mainittu, perinteisen historiantutkimuksen mukaan kirkon oppien vastainen, mutta germaaninen oikeusperinne tunsikin edellä mainitun käytännön ja vähitellen kirkonkin kanta muuttui sallivammaksi. KrML:n mukaan raiskaajalla oli mahdollisuus avioitua raiskatun naisen kanssa. Jos nainen oli avioton lapsi tai piika, avioituminen hänen kanssaan poisti kaikki rangaistukset. Jos mies ei avioitunut naisen kanssa, hän joutui maksamaan sakkoja 20 markkaa. Jos mies raiskasi neitsyen tai avioituneen naisen, korvaussumma oli 40 markkaa. Jos hän avioitui naisen kanssa, sakot olivat puolta pienemmät eli 20 markkaa.²⁷⁹ Edellinen tarkoitti ilmeisesti vain avioitumatonta naista, sillä KrML määräsi avioituneen naisen ryöstämisestä kuolemantuomion varkaankaareissa, niin kuin edellä on mainittu. James Brundagen mukaan yksi syy raiskaussyytteiden vähäisyyteen keskiajalla saattoikin olla, että ennen oikeudenkäyntiä raiskaus sovittiin osapuolten kesken sovitetuksi avioliitolla.²⁸⁰

Skoonen maakuntalaki on ainoa laki, joka määräsi naisen todistamaan haluttomuutensa valalla, mutta sekin oikeus oli vain hänen lähimmillä sukulaisillaan. Lähtökohta laissa on, että nainen on salassa suostunut makaamaan miehen kanssa eli omasta tahdostaan. Syyttömyytensä hän saattoi todistaa sukulaistensa todistamalla valalla. Laki määräsi samassa kohdassa, että myös muissa naiseen kohdistuneissa väkivallan teoissa ja vääryyksissä lähimmät sukulaiset todistivat hänen puolestaan. Muuten nainen ei voinut saada sakkoja, jotka edellä mainitussa tapauksessa olivat 6 markkaa tai sama summa hopeaa.²⁸¹ Laki painotti naisen oman tahdon merkitystä enemmän kuin muut maakuntalait, sillä ainoastaan Helsinglannin ja Uplannin maakuntalakien perintökaareissa määriteltiin naisen omasta tahdosta tapahtunut makaaminen. Uplannin maakuntalakihan painotti, että naisen oli täytynyt tulla raskaaksi. Helsinglannin maakuntalaissa puolestaan naisen maine oli huolen aiheena. Toisaalta laki vaati myös naisen todistamaan syyttömyytensä. Näin vaati myös Mooseksen laki. Syytetty oli syyllinen niin kauan kun hän pystyi todistamaan syyttömyytensä. Skoonen maakuntalain raiskausaädöksissä oli myös toinen yhteneväisyys Mooseksen lakiin. Se oli edelläkin mainittu syyttömyyden todistaminen raudankannolla.

---

²⁷⁹ KrMLnaimisenkaari III, 53.

²⁸⁰ Brundage 1982, 143.

²⁸¹ Skoonen maakuntalaki I 208., 192. Myös latinankielinen versio II 129, 342.

Lainsäädäntöä voi tulkita myös niin, että naisella oli mahdollisuus avioitua oman tahtonsa mukaan. Yksi mahdollisuus oli, että nainen esitti suhteen alkaneen raiskauksella ja hänen vanhempansa antoivat teon miehelle anteeksi. Jos nainen luotti vanhempiinsa tai sai taakseen muita sukulaisia, jotka olivat hänen puolellaan asiassa, hänellä oli mahdollisuus saada perintöosuutensa takaisin. Uplannin maakuntalaki kieltää, ettei kukaan muu kuin naisen isä tai äiti voinut antaa hänelle anteeksi. Avioitunutkin nainen saattoi valita elinkumppanikseen toisen miehen, mutta lain mukaan miehestä tuli lainsuojaton. He saattoivat kuitenkin muuttaa toiseen maakuntaan ja aloittaa siellä uuden elämän. Toisaalta myös naisen vanhemmilla oli oikeus antaa anteeksi naisen omavalintainen suhde. Anteeksianto vaati taakseen 12 miehen todistuksen.

Hwilikin mō man taker mot faflurs wiliæ ællr moflor æn fle liwæ hwat hun taker han til aflalmanz ællr løskæ læghis fla wæri miskunnæ konæ faflurs oc moflor **oc ænxi annærs frændæ ællr gips manz**. vill faflir ællr mofler hænni forlata sak sinæ fla taki hun fullæn ærfflæ lot up. Nu deles flær um hwat hænni varfler forlatit ællr æi. fla skulu flet tolff mæn witæ.²⁸²

Koko Ruotsin valtakuntaa koskevissa maan- ja kaupunginlaissa nainen menetti edelleen osuutensa perintöön, jos avioitui oman tahtonsa mukaisesti.

Huilikin mö man taker mote faflors vilia ællæ moflors, huat hon taker han til laghgiftan man ællæ löskælæghe, haui forgiort {faflrine} [fæflrine] oc möflrine ok ængo aflro arue. Vil fafler ok mofler henne forlata sak sina, fla taki hon fullan arf lut. Nu {dela tue fler} [delis fler vm], huat henne var flet forlatit ællær ei, fla skulu flet {mlf} [tolf] mæn vita.²⁸³

MEKL:n mukaan nainen menetti perintönsä, jos hän otti miehen ilman vanhempien suostumusta aviomieheksi, mutta myös salavuoteus tarkoitti naisen kohdalla mahdollista perinnön menetystä.²⁸⁴ Näin määriteltiin myös vuoden 1734 laissa. *Jos pijca anda itzens naimiseen, wastoin isän eli äitin tahtoa; olcon isällä, eli äitillä, walda tehdä hänen perinnöttömäxi.*²⁸⁵

Vuoden 1734 lainsäädäntö määräsi myös epätäydellisen avioliiton. Siihen pakotettiin, jos kumpikaan mies tai nainen ei suostunut avioitumaan sen kanssa, jonka kanssa oli maannut.

Jos mies yhteyttä pitää morsiammens kanssa; niin on se awioskäsky, joca pitää wihkimisellä päätettämän, joco kihlaus on ehdollinen, eli ehdotoin, ja ehkä samat ehdot ei olis täytetyt. Jos ei mies tahdo wihille, ja täsä wastahacoisudesans ppsy; nijn selitettäkön nainen hänen

²⁸² Uplannin maakuntalaki perintökaari I §. 2., 104–105.

²⁸³ MEML naimisenkaari III., 52–53.

²⁸⁴ MEKL naimisenkaari III, 59–60.

²⁸⁵ Vuoden 1734 laki naimisenkaari VI. Luku Naimisesta / vanhembain / eli oikian naittajan tahtoa watan; ja jos naittaja estä naimista 1. §., 5.

awiowaimoxens, ja nautitcon täyden awio-oikeuden miehen omaisudesä, nijncuin 10. Lugusa täsä Caaresä sanotan. Teke nainen sen; olcon sama Laki.²⁸⁶

Epätäydellinen avioliitto pakotti myös joissain tapauksissa naisen avioitumaan miehen kanssa, joka oli maannut hänet väkisin tai vietelty hänet avioliittolupauksen avulla.

Jos mies yhteyttä pitä naisen canssa awioskäskyn lupauxella; nijn pitä hänen sen ottaman awioxens, jos hän sen päälle seiso, ja naisen isä ja äiti siihen suostuwat. On mies wastahacoinen; olcon laki, cuin ennen sanottu on. Jos hän lupauxen kieldä, tuomitcon Oikeus sijtä. Jos lupaus tule wahwaxi selitetyxi, eli mies on andanut hänen Kirckoon otettaa, nijncuin hänen kihlatun morsiamens; ei pidä hänellä sitten oleman woima sitä lupausta rickoa, ehkä waimo hänen oikeudens awioskäskyyn jättää tahdois.²⁸⁷

Epätäydellinen avioliitto määrättiin maallisessa tuomioistuimessa ilman kirkollista vihkimistä ja se antoi naiselle oikeuden miehen naimaosaan ja parin yhteisille lapsille samat oikeudet kuin perinteisessä avioliitossa eläville pariskunnilla. Vasta vuoden 1734 laissa kirkollinen vihkiminen oli pakollinen toimenpide avioitumiseen. Siitä oli tosin säädetty jo Uplannin maakuntalaissa ja 1500-luvulta lähtien vihkimisestä säädettiin erillisiä ohjeita. Vanhempien suostumus avioliittoon painottui vielä vuoden 1686 kirkkolaissakin. Siinä vaadittiin jopa miehen vanhempien suostumus avioliittoon, jos he olivat vielä elossa. Maallisessa lainsäädännössä se ei ollut vaatimuksena. Naisen vanhempien suostumus avioliittoon oli yhä merkitsevä vuoden 1686 kirkkolaissa.²⁸⁸ Vuoden 1571 kirkkojärjestys oli vaatinut ainoastaan vanhempien kunnioitusta avioliittoasioita päätettäessä.²⁸⁹ Vuoden 1686 KL: ssa ei ole säädöksiä naisen ryöstämisestä luvatta avioliittoon, mutta siinä säädetään naimattoman naisen viettelystä avioliittolupauksen nojalla. Jos mies rikkoi lupauksensa avioitua maatun naisen kanssa, hänet tuomittiin maallisen oikeuden mukaan. Kirkko oli näin ollen menettänyt oikeutensa tuomita siveellisyysrikoksissa. Vielä Uplannin maakuntalaissa piispalla oli ollut oikeus toimia tuomarina siveellisyysasioissa. Ruotsin kuningas Kaarle IX lisäsi vuonna 1608 maanlakiin appendixin, joka korvasi Uplannin maakuntalain kirkkokaareen. Siveellisyysrikoksissa vedottiin Mooseksen lakiin. Raja maallisen ja kirkollisen oikeuden välillä hämärtyi.²⁹⁰

²⁸⁶ Vuoden 1734 laki naimisenkaari III. Luku Kihlauksesta 9.§., 3–4.

²⁸⁷ Ibid. 10.§, 3–4.

²⁸⁸ KL XV. Luku. Kihlamisest ja Awioikäskystä. §VI, 22. Pylkkänen 1991, 90–91.

²⁸⁹ 1571 Kyrkioordning (KO). Teoksessa Kyrko-ordningar och föreslag dertill före 1686, första afdelning. Nordstedt, Stockholm 1872, ordning om echtenskap.

²⁹⁰ Parvio 1986, 98–99.

Jo Gratianus määritteli, että on täysin eri asia vietellä nainen lupauksilla kuin ottaa hänet väkisin. roomalainen oikeus ja Mooseksen laki eivät erotelleet naisen omaa tahtoa.²⁹¹ Ruotsalainen maakuntaoikeus määrittelee Helsinglannin ja Uplannin maakuntalakien perintökaassa naisen antaneen itse maata itsensä. Uplannin maakuntalaki turvaa lain kohdassa enemmän suhteesta syntyneen lapsen oikeuksia, mutta Helsinglannin maakuntalaissa nainen on omasta tahdostaan mukana ja sakot määrittelevät hänen mainettaan. Vasta vuoden 1734 laissa naisen viettely on tarkemmin määritelty. *Josca haucuttele eli poiswie waimon miehheldäns, eli tyttären isäns eli äitins tyköä, taicka nijden tyköä, jotca heidän siasans owat; wetäkön sackoa sata talaria, eli enemmän, eli kärsikön ruumillans, sen jälkeen cuin ricos on.*²⁹² Vuoden 1734 vaimoväenrauha alkaa sanoilla, jotka painottavat naisen omaa seksuaalista päätäntävaltaa. *Jos jocu wäkisin otta waimo-ihmisen, ja wastoin hänen tahtoans täyttä pahan himons, ja laillisesti siihen sidotan; olcon hän hengeens paitzi, ja waimo syytöin.*²⁹³ Myös vuoden 1779 säädös raiskauksesta alkaa: *Tager man Kwinno med wåld, och emot hennes wilja...*²⁹⁴

Sjöholmin mukaan naisen oikeudellisen aseman tasa-arvoistamien ei ollut kirkon tavoite keskiajalla, vaan avioliittoa kohdeltiin sakramentin omaisesti. Kirkko sai valtuudet määrittellä, minkälainen oli laillinen kirkon hyväksymä avioliitto.²⁹⁵ Naisen oma tahto avioliittoon ja sitä kautta omaan seksuaalisuuteen vaihteli paljonkin keskiajan lainsäädännöstä 1700-luvulle, mutta mitään selkeätä kirkon linjaa naisen oman tahdon korostamiseen ei ole löydettävissä. Varhaisimassa Skoonen maakuntalaissa naisen jopa määrättiin todistavan, ettei hän ollut itse ollut halukas. Laki painotti naisen oman tahdon merkitystä enemmän kuin muut maakuntalait, sillä ainoastaan Helsinglannin ja Uplannin maakuntalakien perintökaassa määriteltiin naisen omasta tahdosta tapahtuneesta makaamisesta. Lain kehitys saattoi kulkea täysin päinvastaiseen suuntaan kuin perinteinen tulkinta on olettanut.

3.5.2. Huoruussyytteiden yhteys vaimonryöstöön

Huruussyytöksistä säädettiin jo Uplannin maakuntalaissa. Säädöksiä oli niin kirkkokaassa kuin perintökaassa. Kirkkokaassa todettiin, että huoruustapaukset, jotka saatiin kiinni itse teossa, tuomittiin naimisenkaaren mukaan. *...wærflær man bar ok a takin mz slikum witnum sum sighiæes skal.*

²⁹¹ Brundage 1981, 143.

²⁹² Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXII. luku vaimoväenrauha 3.–5. §, 102.

²⁹³ Ibid. 1. §., 102.

²⁹⁴ Utdrag utur alle ifrån 1729 års slut utkomme publique handlingar, plakater, förordningar, resolutioner och publikationer, del 11. Modeé, R. G., Stockholm 1742–1829.

²⁹⁵ Sjöholm 1988, 11–112.

*i. giptæ malum. ...*²⁹⁶ Kirkkokaarella epäilyksenalaisuuteen joutuneet joutuivat todistamaan syyttömyytensä valalla. Jos aviomies epäili jonkun pettäneen häntä hänen vaimonsa kanssa, huoruudesta syytetyn täytyi todistaa syyttömyytensä kymmenen miehen valalla. Jos syytetty pystyi todistamaan syyttömyytensä, ei vaimon enää täytynyt puhdistautua valalla. Jos epäilty ei pystynyt todistamaan syyttömyyttään, naisenkin täytyi todistaa syyttömyytensä valalla. Samoin oli laita, jos mies petti vaimoaan. Sakko huoruudesta oli kirkkokaaren mukaan 3 markkaa. Kukaan muu kuin vaimo tai aviomies ei voinut syyttää huoruudesta, paitsi jos joku jäi kiinni itse teossa eli verekseltään. Perintökaarella aviovaimonsa hylännyt mies kuin verekseltään huoruudesta kiinnijäänyt nainen joutuivat maksamaan sakkoa 40 markkaa. Jos nainen ei pystynyt maksamaan sakkojaan, hänen korvansa ja nenänsä silvottiin ja häntä kutsuttiin siitä lähtien silvotuksi huoraksi. Kirkkokaari määräsi, että piispan kuului saada osuus edellä mainitusta sakkosummasta, joka oli suuressaan 3 markkaa. Uplannin maakuntalaki määräsi myös, että huorin tehnyt vaimo menetti huomenlahjansa ja muun avioliiton mukana tulleen omaisuutensa. Perintökaaren mukaan aviomies tai aviovaimo saattoi tappaa huoruudesta itse teossa kiinni jääneen, ja huoruussyyte jäi näin ollen nostamatta. Aviomiehellä oli lupa tappaa jopa vaimonsakin, mutta tätä oikeutta ei vaimolla ollut mieheensä nähden.²⁹⁷ Tappo poisti huoruussyytteet niin aviomiehen kuin aviovaimon kanssa pettäneeltä. Usein historiantutkimuksessa on oletettu, että teko oli itsepuolustusta eikä tappajalle koitunut mitään rangaistusta.²⁹⁸ Laki kuitenkin toteaa, että *ligga ogil ja ligge de ogilla*. Syytteet olivat poistuneet ainoastaan huorin tekijöiltä, ei tappajalta. Aviomies, joka oli tappanut vaimonsa ja hänen kanssaan pettäneen miehen, saattoi joutua 12 miehen päätöksellä myös syytteeseen miehen taposta. Se tuomittiin rikoskaaren (Manhelgdsbalken) mukaan.

MEKL:n mukaan aviomiehellä oli myös oikeus valita, surmaako hän vaimonsa ja tämän kumppanin vai ottaako hän rahallisen korvauksen. MEML ja KrML säätivät edelleen, että huorintehty vaimo menetti huomenlahjansa ja muun avioliiton mukana tulleen omaisuutensa, niin kuin jo maakuntaoikeuskin Uplannin maakuntalain mukaan määräsi.²⁹⁹ Maanlakien mukaan miehelle ei ollut määritelty mitään rangaistusta uskottomuudesta, mutta kuten edellä on todettu, käytäntö oli lopulta 1500-luvun lopulla toinen. Vuoden 1734 laissa nainen menetti edelleen huomenlahjansa ja osan naimaosuudestaan, jos hän

²⁹⁶ Uplannin maakuntalaki kirkkokaari XV., 63.

²⁹⁷ Uplannin maakuntalaki kirkkokaari XV., 59–70. Uplannin maakuntalaki perintökaari V ja VI., 108–109.

²⁹⁸ Raiskauksen kohdalla mainitaan myös samanlainen tappo, jota Terttu Utrainen pitää uhrin hätävarjeluna. Utrainen 2010, 50.

²⁹⁹ Aalto 1996, 91.

petti aviomiestänsä. Myös mies menetti puolet naimaosastaan, jos vaimo ei antanut hänelle anteeksi. Naisella oli myös oikeus erota aviomiehestään ja oikeus päättää antaako anteeksi miehelleen. Ehtona edellä mainittuun on kuitenkin, että heillä ei ollut ollut yhteistä avioelämää eli seksuaalista suhdetta. Aviopuolisoilla ei ollut enää oikeutta tappaa huorintekijää kostoksi. Myöskään aviomies ei saanut enää surmata verekseltään kiinni jäänyttä vaimoaan.

Jos mies teke huorin, ja vaimo ei tahdo hänelle ricostans andexi andaa, ja ei ole hänen canssans yhtä wuodetta pitänyt, sitte cuin se hänelle tietyxi tuli; nijn mahta awioskäskyn ero tapahtua, ja olcon mies hänelle rickonut puolen naimisen-oikeudestans omaisudesta. Jos waimo huorin teke; olcon sama laki, ja cadottacon sijnä siwusa huomen-lahjans. Jos he molemmin owat huorin tehnet, ja jombicumbi heistä ei ole sijtä ennen toisen canssa sowitetuxi tullut; nijn ei mahda heidän awioskäskyäns eroitettaa.³⁰⁰

Huoruussyytökset ja naisenryöstö on englantilaisessa historiantutkimuksessa yhdistetty kiinteästi toisiinsa. Caroline Dunn on tutkinut oikeustapauksia Englannissa 1200-luvun lopulta 1400-luvulle ja huomoinut, että vaimonryöstösyitteet lisääntyvät merkittävästi vuoden 1285 jälkeen. Tuolloin Englannissa asetettiin voimaan säädös, jonka mukaan aviomiehestään pettänyt vaimo menetti naimaosuutensa, jos oli avioliiton aikana pettänyt puolisoaan. Aviomiehellä oli oikeus antaa teko anteeksi, mutta vaimo menetti naimaosuutensa joka tapauksessa eikä saanut tätä miehen kuoltua. Englannista tunnetaan oikeustapauksia, joissa miehen omaiset ovat esittäneet miehen kuoltua todisteita, että nainen oli avioliiton aikana pettänyt aviomiehestään ja menetti näin ollen naimaosansa aviomiehensä sukulaisille. Dunnin mukaan aviomiehet nostivat syytteen vaimonryöstöstä, vaikka naisen oma tahtokin olisi ollut kyseessä. Juttu olisi pitänyt käsitellä huoruussyytteenä. Koska naisen väkisinmakuusta oli jäänyt jäljelle asiakirja, häntä oli helppo syyttää myöhemmin pettämisestä avioliiton aikana. Säädös on Dunnin mukaan sovellettu roomalaisesta oikeudesta, joka tunsikin myös samankaltaisen säädöksen. Roomalaisen oikeuden mukaan aviovaimo menetti naimaosansa, jos oli pettänyt aviomiehestään avioliiton aikana. Samankaltainen säädös oli myös Dunnin mukaan esimerkki siitä, kuinka lakia käytettiin toiseen tarkoitukseen kuin se oli alun perin säädetty. Aviomiehet käyttivät vaimonryöstöä aseenaan omaisuuden jaossa. Toisaalta hänen mukaansa tuon ajan englantilainen kulttuuri käsitti vaimonryöstön ja naisen huoruuden niin toisiinsa liittyviksi asioiksi, että ne lainsäädännössäkkin olivat lähellä toisiaan. Myös Italiassa kaupungin statuutit määräisivät naisen menettämään naimaosuutensa, jos hän oli pettänyt aviomiehestään. Ruotsalainen maakuntaoikeus määritteli, että huoruussyyte oli synti, mutta myös maallisen oikeuden tuomitsemisen alainen rikos. Samanlainen käytäntö oli myös

---

³⁰⁰ Vuoden 1734 laki naimisenkaari XIII. Lucu. Awioskäskyn erosta; ja cuinga lapset caswatettaman pitä / cosca awioskäskyn ero tapahtu 1. §, 11.

roomalaisessa oikeudessa. Sen mukaan aviomies sai päättää, antoiko hän pettäneelle puolisolleen anteeksi vai tuomitsiko tämän kuolemaan. Huoruussyytteistä tuomittu nainen joutui kahdeksi vuodeksi luostariin ja sinä aikana aviomiehen piti päättää antoiko hän teon anteeksi. Jos hän ei antanut pettämistä anteeksi, vaimon omaisuus jaettiin lasten ja luostarin kesken.³⁰¹

Samanlainen yhteys huoruussyytteen ja vaimonryöstöön on edellä mainittu KrML:n säädös varkaankaaressa. Varakaankaari sääti englantilaisesta lainsäädännöstä poiketen, että aviomies saattoi päättää, tuomittiinko pettänyt vaimo kuolemaan. Kuolemanrangaistus toteutettiin hautaamalla nainen elävältä. Vaimon kanssa pettänyt mies sai kärsiä rangaistukseksi hirttotuomion. Edellä mainitun todistamiseksi vaadittiin, kuin keskiaikainen oikeus yleensäkin, pettäjien kiinnijäämisen itse teossa. Muuten päätöksen asiasta teki lautakunta. Jos lautakunta julisti epäillyt syyllisiksi, rangaistuksena oli 40 markan sakko. Se jaettiin asianomaisen ja kuninkaan kesken. Myös piispa sai 6 markan osuuden. Sakkorangaistuksen lisäksi tuomitut vastasivat synnistään Jumalan edessä ripittäytymällä. Aviomiehellä oli myös oikeus antaa teko anteeksi. Lain viimeinen pykälä määrittelee saman lain olevan voimassa, jos naimaton nainen karkasi avioituneen miehen kanssa. Sillä tarkoitettiin tyttären tai siskon varastamista. Laissa määritellään myös ulkopuolisen mahdollisuus maksaa rikollisen puolesta lunnaat kuninkaalle ja asianomaiselle.³⁰² KrML:n naimiskaaren mukaan huorin tehnyt nainen menetti huomenlahjansa ja naimaosuutensa aviomiehelleen. Ruotsin keskiaikainen oikeus oli erittäin yhteneväinen roomalaiseen oikeuteen nähden. KrML:n varkaankaaren määritelmässä vaimonryöstöstä on yhteneväisyyttä myös Uplannin maakuntalain huoruussyytteiden kanssa.

Suomen historiassa saattoi yleisempää olla, että nainen syytti miestä väkisinmakuusta ja syytökset muutettiin väkisinmakuussyytteistä huoruus- tai salavuoteussyytteiksi. Mika Jokiahon tutkimassa oikeustapauksessa naisen aviomies yritti puhdistaa vaimonsa mainetta ja tuki tämän puolta oikeudenkäynnissä, jossa hänen vaimonsa syytti renkiä väkisinmakuusta. Juttu tuomittiin lopulta kuitenkin huoruudeksi.³⁰³ Toisaalta väkisinmakuussyytteitä ei nostettu usein, joten naiset yrittivät harvoin käyttää väkisinmakuuta pelastuksenaan salavuoteussyytteestä. Yleensä väkisinmakuusyytökset oli nostettu pakon sanelemina, sillä perusteena oli yleensä avioliiton ulkopuolisessa suhteessa syntynyt lapsi tai verekseltään kiinnijääminen. 1600-luvun Viipurista tunnetaan tapaus, jossa verekseltään

---

³⁰¹ Dunn 2011, 161–187.

³⁰² KrML varkaankaari I, 369–370.

³⁰³ Jokiaho 2000, 146.

kiinnijäänyt mies yritti peittää tekoaan tarjoamalla silminnäkijälle messinkisormusta, mutta silminnäkijä oli kieltäytynyt lahjuksesta ja tuonut asian julkisuuteen. Kyseessä ei kuitenkaan lopulta ollut väkisinmakaaminen, vaikka maattu nainen niin aluksi väittikin. Petri Karosen kuvailu jutusta ei kerro, miksi nainen muutti lopulta vaatimuksiaan.³⁰⁴

Sjöholmin mukaan varhaisin pohjoismainen lakikokoelma oli nimenomaan Skoonen maakuntalaki, joka säätelee raiskauksesta ja huoruudesta samassa yhteydessä. Myös Itä-Götan maakuntalaki säätelee molemmista rikoksista rauhanvalankaareissa.³⁰⁵ Uplannin maakuntalaissa huoruussytykset olivat kirkkokaareissa ja naisensyöstöstä sääti rauhanvalankaari. Sjöholmin mukaan maakuntalakien ja nimenomaan Skoonen maakuntalain yhteys mannermaisiin lakeihin ja Mooseksen lakiin on löydettävissä nimenomaan näistä rikoksista ja niiden yhteneväisestä järjestyksestä toisiinsa. Naisensyöstö sisältää hänen mukaansa myös huoruuden ja väkisinmakuun. Parhaiten se ilmenee jo edellä mainitussa KrML:n varkaakaaren kohdassa, jossa säädetään vaimon ryöstämisestä talonpojalta. Kirkon määräys oli tuomita kaikki sivellisyysrikokset ja siksi Uplannin maakuntalain kirkkokaareissa nimenomaan tämä oikeus on piispalla.³⁰⁶ Mielestäni huoruussytykset, naisensyöstö ja väkisinmakuu liittyvät myös olleellisesti toisiinsa. Naisen omaa tahtoa ei ole määritelty niin selkeästi kuin Skoonen maakuntalaissa ja vuoden 1734 laissa. Erityistä naisen oikeudellisen aseman kannalta maakuntalaieissa, on hänenkin oikeus syyttää aviomiestään huoruudesta. Jos pettäjät jäivät kiinni verekseltään, muillakin oli mahdollisuus esittää todisteita. Varhaisin oikeus antoi aviomiehelle, mutta mikä erikoisinta myös aviovaimolle oikeuden surmata puolisonsa kanssa pettäneen, jos he jäivät kiinni verekseltään. Vaimo ei saanut surmata miestänsä, mutta miehellä oli tämä oikeus vuoden 1734 lain voimaantuloon asti. Tosin KrML:n mukaan mies ei enää itse surmannut vaimoa, vaan nainen tuomittiin kuolemaan. Maakuntalakien aikaan vaimon ja aviomiehen välinen seksuaalisuus oli enemmän heidän oma asiansa. Ainoastaan verekseltään kiinnijääneet saatettiin tuomita teosta, vaikkei aviopuoliso sitä olisi vaatinutkaan.

3.6. Raiskauksesta syntyneen lapsen oikeus

Maakuntalait määrittivät myös, mikä oikeudellinen asema raiskauksesta syntyneellä lapsella oli. Uplannin ja Helsinglannin maakuntalait antavat lapselle samat oikeudet äidin- ja isänperintöön kuin avioliitossa syntyneellekin lapselle. *Nu wærflær konæ waldtakin. ok wærfler. i. fly sinni hawændi mz*

³⁰⁴ Karonen 1996, 90–92.

³⁰⁵ Itä-Götan maakuntalaki rauhanvalankaari III, 31–32. Itä-Götan maakuntalaki rauhanvalankaari XXVI, 41.

³⁰⁶ Sjöholm 1988, 100–105.

*barni. oc wærfler man laghlikæ til wnnin mæff tolff mannum. fla tak flæt barn arf. ok orff æ hwar fly kan arff til fallæ.*³⁰⁷

Niin kuin edellä on mainittu, Gotlannin maakuntalaki rajoitti naisen oikeudellista asemaa asettamalla raiskauksen ilmiantamiseen yhden päivän aikaa. Helsinglannin ja Uplannin maakuntalaeissa tällaisesta ei mainita. Myöskään syntynyt lapsi ei ollut ilmeinen todiste raiskauksesta, jolloin nainen sai Gotlannin maakuntalain mukaan esittää todisteet tapahtuneesta. Helsinglannin ja Uplannin maakuntalakien mukaan asiasta päättivät 12 miestä. Itä-Götan maakuntalain perintökaassa on esitelty erilainen käytäntö ratkaista, oliko raiskaus tapahtunut. Marie Johansson on todennut, että Itä-Götan maakuntalain kohta, jossa määritellään raiskauksesta syntyneen lapsen perinnöstä, saattaa olla todiste siitä, että raiskaustapaukset saatettiin ratkaista muutenkin kuin rauhanrikoksena. Lain kohta määrittelee, miten epäily piti todistaa. Laki vaati, että lapsen syntyperä todistettiin niin sanotulla täydellä sukuvalalla. Se tarkoitti jokaista miestä kolmen sukupolven päähän asti, jotka olivat täyttäneet 15 vuotta. Heidän piti todistaa, että lapsi oli syntynyt *i bruti ok i bange*³⁰⁸ eli kamppailun ja huudon tuloksena.

§. 1. Nu takær man kunu rane aflar barn **i bruti ok i bange**. þæt barn takær sua arf sum aþalkunu barn. Nu kallar annar brutzs barn ok annar egh þa a han uits orþ sum þæt uill uita **mæþ fullum niþiar eþe**. man af kulle huarn innan þriþia knæ. taki sua manga af enum kulle sum han kan fa þe sum fæmtan ara æru at þæt uar aflat **i bruti ok i bange**. þa skulu þæt uita fiughurtan mæn möþrinis frændær at **þy rane uar fylght sum atte ok lagh saghþu: ok þæt uar sot til fulzs ok fiæþærtiughxs**: þa a þæt barn sum sua ær til haldit sua arf taka sum aþalkunu barn:³⁰⁹

Raiskauksesta epäillyllä ei ollut enää tässä vaiheessa mitään oikeutta todistaa syyttömyyttään. Lapsen perintöoikeudesta todisteeksi riitti, että lapsen äidin 14 sukulaista vielä vahvistivat ja että lapsi oli syntynyt ryöstöstä niin kuin se laissakin on sanottu. Lain kohdassa vaadittiin myös, että raiskaus oli aikaisemmin korvattu 40 markan sakolla.³¹⁰

Kaupungin- ja maanlaeissa raiskauksesta syntynyt lapsi peri aina kuten avioliitossakin syntyneet, jos nainen eli avioliitossa ja oli ollut sukupuoliyhteydessä aviomiehensä kanssa 40 viikkoa ennen lapsen

³⁰⁷ Uplannin maakuntalaki perintökaari XX., 123–124. Samankaltainen määritelmä Helsinglannin perintökaari XIII §. 2., 36.

³⁰⁸ Åke Holmbäckin ja Elias Wessenin nykyruotsinnoksessa käytetty sanaparia *strid och skrik*. Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessen. Osa I. Hugo Gebers Förlag, Stocholm 1933, 127.

³⁰⁹ Itä-Götan maakuntalaki perintökaari VIII. §. 1., 120–121.

³¹⁰ Johansson 1998, 180. Itä-Götan maakuntalaki rauhanvalankaari X § 1., 35.

syntymää. Hänelle annettiin näin sama asema kuin lapsilla, jotka olivat syntyneet avioliitossa, sillä samanlaista varmuutta lapsen isästä ei voinut olla. *Nu kan kona mefl vælde fra bonda sinum takin varfla, faar hon barn innan fyririghi vikur fra fly æt hon var i sieng mefl bonda sinum, flæt barn skal arf taka.*³¹¹ Raiskaaja ei ollut velvollinen lapsen elatukseen, vaan naisen aviomies. Vuoden 1734 laki antoi myös yhdenvertaisen aseman lapselle perinnön osalta, jos hän syntyi raiskauksesta. *Jos waimo on wäkisin otettu ja sijtä rascaxi tule, ja synnyttä lapsen; nautitcon se lapsi saman oikeuden, cuin muu awio lapsi.*³¹²

Vuoden 1779 asetuksessa raiskaaja oli vastuussa myös lapsen kasvatuksesta ja elätyksestä, jos hän raiskasi ymmärrystä vailla olevan naisen. Uplannin maakuntalain perintökaari määritteli myös sota-aikana merellä syntyneen lapsen perintöoikeutta, jos avioliitossa elävä nainen oli vangittu laivaan sodan aikana. Siinä tapauksessa tuli piispan ja 12 vanhimman miehen päättää, oliko lapsi siitetty avioliitossa vai ei.

Nu wærflera konæ hærtakin mz affling bondæ sins. hun scal flet lysæ fore haptum oc skiparum sinum. kan atær komæ barn oc hafptær. oc bæræ hafptær **witni fla a kirkiunnæ forman flæt utletæ. mz tolff mannum flem ælztu. j. fle byghfl æru.** hwat flet barn agher arff takæ ællr æi.³¹³

Säädöksen rivien välistä voi tulkita kyseessä olleen joko naisen raiskaus laivalla tai aikaisemmin tapahtunut sukupuoliyhteys hänen aviomiehensä kanssa.

Tiina Miettinen on väitöskirjassaan tuonut esiin erityisyyspiirteen Suomen 1600-luvun lainsäädännössä, sillä KrML:n Caloniuksen kopion suomennoksessa mainitaan perintöoikeuden kohdalla jalkavaimo, vaikka alkuperäinen ruotsinkielinen versio KrML:sta määrittelee ainoastaan salavuoteudesta syntyneen lapsen termillä frillobarn. Miettinen epäilee, että syy suomennokseen on alun perin ruotsinkielisessä Raamatun käännöksessä, jossa käytetään latinalaisperäistä termiä konkubiini. Vuoden 1642 raamatun käännös mainitsee Toisessa Samuelinkirjassa Saulilla olleen yhden jalkavaimon. *Ja Saulilla oli yxi jalcawaimo/ Rizpa nimeldä Ajan tytär. Ja Isboseth sanoi Abnerille: mixis macat minun Isäni jalcawaimon cansa?* Suomenkielinen Raamattu käyttää muissa

³¹¹ MEML naimisenkaari XI., 65–66. KrML:n naimisenkaari 6., 52. Nykysuomennos Martti ulkuniemen mukaan: Nyt viedään vaimo miehensä luota ja hänelle tehdään väkivaltaa. Jos vaimo saa lapsen neljäkymmenen viikon kuluessa siitä, kun hän oli vuoteessa miehensä kanssa, on sen lapsen perittävä.

³¹² Vuoden 1734 laki perintökaari VIII. Lucu. Cuinga lapset / jotca sijtetän kihlaurisa / salavuoteudesa / huorudesa / eli luwattomisa polwisa / mahtawat perinnön otta. 6§, 20.

³¹³ Uplannin maakuntalaki perintökaari XVI §. 2., 121.

kohdin kuvaillessaan jalkavaimoja kiertoilmaisuna miestä, jolla oli monta emäntää. Miettinen mainitsee myös, että frilla saattoi merkitä ei-rälssisukuista naista. Rälssisukuisen naisen määritelmä oli hustru. Suomen sakkoluetteloissa salavuoteudesta syytettyä naista nimitetään frillaksi. Salavuoteudesta syytettyjä miehiä kutsuttiin puolestaan rengeiksi.³¹⁴ Ljungo Tuomaanpojan KrML:n suomennoksessa ei myöskään määritellä naisen oikeudelliseksi asemaksi milloinkaan jalkavaimoa. Ljungo Tuomaanpojan suomennoksessa frillobarn on suomennettu termillä hakolapsi.³¹⁵

Myös maakuntalait mainitsevat poikkeuksetta termin frillobarn. Frillobarn määrittelee lapsen perintöoikeudellisen aseman. KrML:n Caloniuksen kopiossa Naimisenkaassa mainitaan myös jalkamies. Tarkemmin määriteltynä lainkohdassa kerrotaan jalkamiehen lapsen oikeudellisesta asemasta, jos hänet on vietelty. Samainen lain kohta Naimisenkaassa määrittelee neitsyen omaehtoista miehen valintaa. Samassa lainkohdassa vietellyn naisen hinta määrittyy hänen syntyperänsä mukaan, sillä sakot jalkamiehen lapsen tai piian viettelystä olivat vähäisemmät kuin avioliitosta syntyneen neitsyen. Jos jalkamiehen lapsen tai piian vietteli ja sen jälkeen avioitui hänen kanssaan, viettelijä ei joutunut korvaamaan tekoaan rahallisesti kenellekään.³¹⁶

Vanhempi Länsi-Götan maakuntalaki määrittelee perintölaissa varastetuksi naiseksi naisen, jota mies ei ollut suostunut Jumalan lakien mukaisesti kihlaamaan. Ennen kihlausta siitetty lapsi sai perintöoikeuden, jos mies ja nainen lapsen synnyttyä menivät Jumalan lain mukaisesti kihloihin. Jos mies ei mennyt kihloihin naisen kanssa ja lain kirjaimen mukaan ryösti hänet, lasta kutsuttiin nimellä frillobarn. Frillobarn ei ollut oikeutettu isän- vaan ainoastaan äidinperintöön.

Gangær mæflr fran kono sinni mungiptri i siang annarrar kono aflar barn. flæt ér horbarn. takær eig. at lægmæli fæflærni sit. §.1. Mæle flær frændær bondæ eptir han döflæn vid kono hans mundgypftæ at han atti eig barn. flættæ. flæn skal barn æghæ ær huærræ nat liggær hoss. ok gyptær ær til mæfl lagmælum. §.2. Kona .a. slokifrillu son. ok annan aflalkono son. fler skulu baffir hænnær arf takæ. slikt hvar sum annar. §.3. Lægz maflær vífl. kono giætær vífl barn. flæt ær aflalkono barn. æn han fæstir hana siflen ok far mæfl laghum. far han hana siflæn mæfl mund. ok mæfl mæli. gætær ok barn. flæt ær aflalkonobarn. **skiutær fla kono af handum. sær. ma eig. bo hænni. mæfl guss rætti. stiæls siflæn ok aflær barn. flæt ær frillu barn. takær mæflærni. ok eig fæflærni.**³¹⁷

³¹⁴ Miettinen 2012, 83–90.

³¹⁵ Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset. Maanlain ja kaupunginlain teksti. Toim. Ulkuniemi, Martti. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 319, Vaasa 1975, 39–40.

³¹⁶ Talonpoikainlaki. Kuningas Kristofferin maanlain (1442) suomennos Caloniuksen kopion mukaisena. Toim. Koivusalo, Esko. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 954, Talonpoikauskulttuurisäätiön julkaisuja I, Helsinki 2005, 38.

³¹⁷ Vanhempi Länsi-Götan maakuntalaki perintökaari 8., 26–27.

Maakuntalait määrittivät Jumalan lain ulkopuolella siitettyjen lasten oikeudellista asemaa etenkin perintöoikeudellisissa säädöksissä. Myöhempi maanlaki sääti, että lapsen äiti oli velvollinen maksamaan lapsen elätyksen siihen asti, kunnes lapsi oli kolmevuotias. Sen jälkeen isä oli elätysvelvolinen, kunnes lapsi täytti seitsemän vuotta.³¹⁸ Uplannin maakuntalaissa vanhempien elätysvelvollisuus määrättiin myös siihen asti, kun lapsi täytti seitsemän vuotta. Lapsen elätyksen oli velvollinen maksamaan se vanhemmista, jolla oli siihen paremmat edellytykset. Kyky elätykseen miellettiin ilmeisesti taloudelliseksi. Uplannin maakuntalaissa lapsen äiti saattoi todistaa oikeudessa, kuka lapsen oikea isä oli. Jos äiti oli kuollut lapsivuoteeseen, salavuoteussuhteesta syntyneellä lapsellakin oli oikeus tuoda juttu oikeuteen ja todistaa todistajien avulla, kuka hänen isänsä oli. Jos asia ei selvinnyt todistajienkaan avulla, lopullisen päätöksen asiasta teki piispa. Lapsi sai 6 markkaa korvaukseksi isältään. Mielenkiintoinen lisä on sakon määrittelemisen jälkeen kohta, jossa mainitaan, ettei kuningas saanut ottaa osaa sakoista. Svean maakuntalaeissahan kuninkaalla oli useassa kohtaa oikeus kolmasosaan sakoista. Lapsi sai myös 6 markan korvauksen lisäksi vielä 3 markan korvauksen, jos isä oli kieltänyt isyyden, mutta oikeus oli lopulta tuominnut toisin.

Nu dyl faflir barn. oc konæ hanum barn witr. fla skal konæ sik tolf mæn fa. ok flæn sum barn witis aflræ tolf. ok swa til binx faræ. flær a hwart fleræ en man næmpnæ. fle twe næmpnin sæx mæn. fle sæx mæn aghu flæt mz grannum. ok nagrannum ranzakæ. hwat um flæt mal sannæst ær. gangi siflen fle sæx til fleræ tolf fler hældær wiliæ. gangæ fler til fleræ tolf ær kono fylghia. fla aghu fler man til barnæ faflurs witæ. taki fla barn lighris bot. oc fle markr fæflerni sit. ok fle. markr. fore at han barn duldi. fle sæx. markr skulu wæræ kiøpgilder. **flem taki barnit. agher. i. hwarti karl ællr kunungær.** gangr man wifl barni. fla bote lighris bot fle. markr. ok fle. markr. barnsins fæflærni. Nu wæriæ fler atærtan flen sum barnit witis. fla ær flæt faflurløs. fla a biskups lænsman flem fore biskup komæ. lati biskuper flet mal ranzakæ hwat fler ær sant um. ok standi flet mal a biskups dome. hwat fler skulu utlændis gangæ ællr æi. Nu dør konæ. i. barnsot. fla kræwer barn æptir fæfler sinum. ok faflir neker. fla skal hwart fleræ mz tolf mannum til flinx komæ. faflir oc barn. fler a hwart fleræ en man næmpnæ. fler twe skulu. vi. mæn at næmpnæ. fler sæx aghu flæt ranzakæ hwat flær ær sannæst um. flet mal. fællæ fle han fla taki mofler. fle. markr. lighris bot. oc fle markr. barnit æptir faflur sin døflæn oc swa æptir moflor sinæ døflæ. e hwat aflalkono barn ær til ællr æi. Nu skal frillubarn at föflæ faflir ællr mofler. flæt fleræ æmpni hawer bætri. siflen flet ær aff spinæ want. ok flær tifføfle mofler barn fram. Nu gitær hwarti fleræ barn haldit. fla fliggi flet barn sik föflu oc liggi flo bæggia fleræ warflnæfler a. æ fler til siu ar æru uti. fore allum wafælæ. Nu leghis barni fostær mofler. oc flet barn fordærwæs aff wanrøct. fla rafli biskupær hwar fastæ skal flæt barn atær. ok fostær mofler bote siu. markr. wafælæ bot.³¹⁹

Poikkeuksena KrML:n Uplannin maakuntalain perintökaari käyttää myös naisesta määritelmää *frillu*. Niin kuin edellä on todettu, ruotsinkielinen Raamatun käännös käytti jalkavaimosta latinalaisperäistä sanaa konkubiini ja suomenkielinen vuoden 1642 käännös jopa nimitystä jalkavaimo. Maakuntalaki

³¹⁸ KrML perintökaari XVIII., 93–94.

³¹⁹ Uplannin maakuntalaki perintökaari XXIII., 125–127.

mainitsee naisen olleen aikaisemmin frillu, siis ennen kuin naimaton mies ja nainen ovat kihlautuneet, niin kuin laissa on sanottu. Frillu saattoi maakuntalaeissa tarkoittaakin ainoastaan naista, joka eli suhteessa miehen kanssa, mutta he eivät olleet naimisissa. Suhde olisi ollut nykyajan avoliiton kaltainen. Edellä esitelty lain kohta ei määritellyt, täytyikö miehen kanssa pettävän naisenkin olla avioitunut nainen. Frilla sana mainitseminen maakuntalaissa ei välttämättä todista, että frilla termi tarkoittaisi samaa kuin Vanhan testamentin jalkavaimo. Säädökset avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten perintöoikeudesta todistavat, että suhteita solmittiin ilman avioliittoakin.

Nu six um skiøtsætu barn. afflær man barn. i. løskælæghi. oc taker man fla kono til laghgiptæ husfru. fla taker man fla kono til laghgiptæ husfru. fla taker flæt barn arff oc orff sum annæt aflækono barn. æn flo at konæ ællr mafler hawi flæssi. i. mællum a aflræ giptu gangit. fæstir man kono. siukær ællr helbryghflu mæfl fastum oc fullum skiælum. fla han hawer **fyr til frillu** hawæt. oc barn mz hawæt. oc **hawær han hanæ swa fæst sum nu æt saght. fla wæri flæt barn aflakono barn.** æ hwat bonden liwær ællr han døfler ær. afflæs barn. j. fæstum taki flæt barn arff oc orff. Deles flæt ok sighiæ kunu æi laghlikæ fæstæ wæræ. fla fylli hun mz attæ fastum. fiurum aff manz halw. ok fiurum a quinnæ halw. fle aghu swa swæriæ at fler fla wifl waru han hanæ laghlikæ fæsti.³²⁰

Myös Skoonen maakuntalaki erottelee toisistaan lapset, jotka ovat syntyneet avioliitossa kuin avioliiton ulkopuolella tai pikemminkin lapset joidenka äiti on hustru tai frilla. Lasten isä sai eläessään päättää antaako hän avioliiton ulkopuolella syntyneille lapsille omaisuttaan. Miehen täytyi todistaa oikeudessa, että lapsi oli hänen. Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi peri joka tapauksessa äitinsä. Myöhempi lain kohta määrittelee lisäksi, ettei isä saanut muitakaan oikeuksiaan, kuten sakkoja lapsestansa, jos hän ei ollut todistanut tätä omakseen.³²¹

Haur man **baffe athul kunu börn. oc slökifrið börn. oc wil han giuæ sinum slökifriðu börnum nokat. tha fari han a lanzstingh oc liuse at fle ære hans börn. oc giui flem flæt han wil. iorth sköte han oc bolfæ liuse han fore thingmannum oc sæli flem flæt j hændær at se liuande.** fa fle ey j hændær at han liuande. fla kalli ækki at hanum {döflan} [döflum]. oc æptir faflur döflan fla fa fle ey annur arf. æn flæt ær han gaf flæm sæ liuandæ. æn æftir syzskini sin takæ fle æm mykit sum athulkunæ börn. um fle fingur hint ær flera faflur gaf flem at se liuande oc ey ællær. flæt ma oc ey dughæ slökæfriðæ börnum til fæthrinis at faflær kallær sic waræ brytiæ flæs. utan til swa mikitt sum fle hauæ utan iathurs j hæfflum siinum. oc [ey] ma thingwitni dughu thy at faflur gaf nokat um han saldæ thy ey j hændær. hwat sum faflur ær hældær hel {ær döflær} [ællær siukær] e scal han til things faræ oc liuse fore flinghmannum flæt han wil giuæ sinum slökifriðæ börnum æftir moflær sinæ oc æftir hænnæ börnum. tha taki fle arf fullan oc allan hwat fle æræ hældær flinghliud ællær ey.³²²

³²⁰ Uplannin maakuntalaki perintökaari XVIII., 122–123.

³²¹ Skoonen maakuntalaki I 61., 48.

³²² Skoonen maakuntalaki I 58., 45–47.

Lundin arkkipiispan Anders Sunesenin latinankielisessä versiossa Skoonen maakuntalaissa on käytetty sanaa konkubiini. Lain 24. kohta on nimeltään *De filijs concubinarum* eli jalkavaimojen lapset.³²³ Sjöholmin mukaanhan maakuntalakien leviäminen tapahtui nimenomaan Lundin kautta koko Skandinaviaan. Skoonen maakuntalaki oli vanhin ruotsalaiseen oikeuteen vaikutteita antanut laki.

Helsinglannin maakuntalaki määritteli aviottoman suhteen myös suhteesta syntyneiden lasten avulla. Lain kirjain ei mainitse millään tavoin naista frilluksi tai jalkavaimoksi. Helsinglannin maakuntalaissa eritellään aviottoman lapsen sukupuoli, sillä avioton poikalapsi peri 6 markkaa tytön 3 markan sijaan. Isä oli velvollinen elättämään lapsen siitä lähtien, kun imetysaika oli ohitse.³²⁴ Helsinglannin maakuntalaissa on myös lisävaatimus äidille todistaa lapsen olleen kastettu ja juoneen rintamaitoa. Ainoastaan kastetut lapset saattoivat periä. Papilla oli velvollisuus todistaa näin olleen kahden miehen todistuksella. Äidiltä vaadittiin myös 14 miehen todistus, jotta lapsi saattoi periä.³²⁵

Ainoastaan suhde, jossa mies ja nainen elivät Jumalan lakien vastaisesti, aiheutti heidän lapselleen eriarvoisen aseman kuin lapselle, joka oli syntynyt Jumalan lakien mukaisessa yhteisössä. Silti jalkavaimojen tapaisia suhteita saattoi Ruotsin keskiaikaisessa yhteisössä olla, vaikka lainsäädäntö määritteli enemmänkin perinnön kautta naisen oikeudellisen aseman. Uplannin maakuntalain käyttämä sana frilla saattoi myös tarkoittaa naista, joka ei ollut avioitunut, mutta eli avoliiton kaltaisessa suhteessa miehen kanssa. Mies ei välttämättä ollut naimisissa toisen naisen kanssa, vaan suhde oli samankaltainen kuin nykypäivän avoliitto. Naisen synnyttämien lapsien oikeudellinen asema suhteessa heidän isäänsä oli tärkeämpi todeta kuin naisen seksuaalinen suhde mieheen. Toisaalta kuten edellä on todettu, avoliitossa elävän naisen oletettiin olevan vain yhden miehen kanssa. Toisaalta myös Mooseksen lain reseptio saattaa selittää, miksi lasten oikeudellinen asema määriteltiin maakuntalaleissa kuin jalkavaimoja olisi ollut.

Maakuntalakien aikaan miehen ja naisen seksuaaliset suhteet eivät näin ollen määrittäneet ainoastaan Jumalan hyväksymään liittoon. Myös Tiina Miettinen on todennut asiakirjalähteiden pohjalta, ettei naisen seksuaalinen elämä uuden ajan alussa ennen avoliittoa ollut niin ehdottomasti kielletty kuin

---

³²³ Skoonen maakuntalaki II 24., 257–260.

³²⁴ Helsinglannin maakuntalaki perintökaari XIII., 38.

³²⁵ Helsinglannin maakuntalaki perintökaari XIII § 7., 36–37.

lainsäädäntö ja aikaisempi tutkimus ovat oletaneet.³²⁶ Lainsäädännön voi tulkita turvanneen suvun omaisuudenjaon enneminkin kuin määritelleen naisen seksuaalisia suhteita ennen avioliittoa.

Perintöoikeuksien vertaaminen ei tässä tutkielmassa ole tutkimisen kohteena, mutta yleistäen voidaan sanoa, että raiskauksesta syntyneiden lasten periminen oli turvatumpi kuin salavuoteudessa tai huoruudessa syntyneiden. Mia Korpiolan mukaan raiskauksesta syntyneen lapsen erityisoikeus perimiseen maakuntalaeissa oli muuhun Skandinaviaan verrattuna erityinen ilmiö Ruotsin lainsäädännössä.³²⁷ Myös vuoden 1734 laissa raiskauksesta syntyneen lapsen perintöoikeudellinen määrittely erotteli sen huoruudessa syntyneen lapsen perintöoikeuteen, sillä salavuoteudesta tai huoruudesta syntynyt lapsi oli oikeutettu perimään ainoastaan omat lapsensa.

Jos mies sijttä lapsen salavuoteudesa, paitzi awioskäskyn lupausta, eli huorudesa, eli luwattomisa polwisa; ne lapset ei mahda muuta perindötä otta, kuin omain lastens ja rinda-perillistens jälken; cuitengin mahtawat he nautita isäldä ja äitildä tarpellisen ylöspitämisen ja ylöscaswattamisen, siihen asti, että he itzens elättä taitawat. Jos jombicumbi wanhemmista cuole, ja ei jätä omaisutta jälkens; nijn ruockicon se lapsen, joca jälken elä.³²⁸

Myös KrML:ssa huoruudesta syntyneet lapset jäivät ilman perintöä, mutta salavuoteudesta syntyneet perivät enintään 3 markkaa.³²⁹ Lainsäätäjän tarkoituksena saattoi jo maakuntalaeista lähtien helpottaa naisia tai heidän edusmiehiään ilmiantamaan raiskauksen, sillä samalla uhri sai varmistettua, että lapsi peri niin kuin avioliitossakin syntyneet lapset.

Maakuntalakien mukaan raiskauksesta syntyneen lapsen perintöoikeus oli parempi kuin myöhempien lakien mukaan, sillä maakuntaoikeus antoi lapselle samanlaisen perintöoikeuden kuin raiskaajan lapsillakin olisi ollut. Myöhempi oikeus turvasi ainoastaan avioliitossa elävän naisen lapsien turvan perintöön, mutta he perivät isäpuolen perinnön. Jalkavaimot mainitaan selkeästi Anders Sunesonin versiossa Skoonen maakuntalaista. Se oliko heitä myös käytännössä eikä vain lain kirjaimessa ei ole lainsäädäntöä tutkimalla mahdollista selvittää. Mooseksen lain vaikutus näkyi jo Skoonen maakuntalaissa. Se, että maakuntalait säätivät avioliiton ulkopuolella syntyneiden lapsien oikeudesta niinkin tarkasti kuin edellä on esitetty, antaisi olettaa, että vanhempien suhteet saattoivat olla moninaisempia kuin perinteinen avioliitto.

---

³²⁶ Miettinen 2012.

³²⁷ Korpiola 2009, 234–235.

³²⁸ Vuoden 1734 laki perintökaari VIII. Lucu. Cuinga lapset / jotca sijtetän kihlaurisa / salavuoteudesa / huorudesa / eli luwattomisa polwisa / mahtawat perinnön otta 7. §., 20.

³²⁹ KrML perintökaari 19.; 20.

3.7. Ratkaisuna lapsenmurha tai itsensä surmaaminen

Antiikin aikana itsemurha saattoi olla jopa kunniallinen tapa kuolla, jos oli joutunut raiskatuksi. Myös sodan aikana tappion uhatessa miehet saattoivat murhata vaimonsa ja lapsensa. Jos kaupunkia uhkasi valloitus, naiset joutuivat raiskauksen uhriksi. Naisia pidettiin sodan aikana sotasaaliina.³³⁰ Riikka Miettinen on tutkinut itsemurhaa Ruotsi Suomessa uuden ajan alussa. Itsemurha on mainittu ruotsalaisessa maalisessa lainsäädännössä ensimmäisen kerran KrML:ssa. Sen mukaan itsemurhaajan ruumis paloiteltiin osiin ja poltettiin roviolla. Jos itsemurhan tehnyt oli mielenvikainen, sai syytetty tavallisen hautauksen mutta kirkkomaan ulkopuolelle. Itsemurha oli ollut tuomittava teko jo katolisen kirkon mukaan, mutta siitä ei ole säilynyt paljoakaan kirjallisia lähteitä. Kirkon oppienkin mukaan itsemurhaaja täytyi haudata ilman kirkollisia seremonioita kirkkomaan ulkopuolelle. Miettisen oikeustapauksiin keskittyneessä tutkimuksessa ei yhdenkään naisten tekemän itsemurhan syynä oikeuden pöytäkirjojen mukaan ollut avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi. Yleensä on ajateltu, että naisen seksuaalisuus määritteli naisen maineen ja kunnian ja uhka synnyttää avioton lapsi olisi yleinen syy naisen tekemään itsemurhaan.³³¹ Toisaalta itsemurhan syy ei aina ollut kuten ei nykypäivänäkään selvä. Yleisimmät syyt naisten itsemurhiin olivat Miettisen tutkiman aineiston perusteella ongelmat avioliitossa, vastavuoroton rakkaus ja taloudelliset syyt.³³² Jos nainen joutui raiskatuksi eikä uskaltanut ilmoittaa siitä tai tärkeä tukiverkosto ja taloudellinen tuki puuttuivat hänen ympäriltään, hän saattoi salata raskauden muilta ja päätyä itsemurhaan. Raiskaus saattoi silti olla syy itsemurhaan, jos se pidettiin salaisuutena ja itsemurha tehtiin siinä vaiheessa, kun näkyviä merkkejä raskaudesta ei vielä ollut havaittavissa.

Jos raiskauksen uhri ei uskaltanut tappaa itseään, saattoi hän surullisimmassa tapauksessa tappaa raiskauksesta syntyneen lapsensa. Lapsenmurha oli rikos, josta säädettiin jo maakuntaoikeudessa. Sängynsisäisistä eli perheensisäisistä henkirikoksista säädetään Uplannin ja Helsinglannin maakuntalakien rikoskaareissa. Tuomiona aviopuolison taposta oli kuolemantuomio. Jos sukulaiset tahtoivat säästää naisen aviomiehen hengen, sakko oli 40 markkaa. Säädöksen lopussa mainitaan myös muiden perheenjäsenten välisistä henkirikoksista, joissa sakko oli 40 markkaa. Helsinglannin maakuntaoikeuden mukaan lapset menettivät myös osuutensa perintöön. Lain kohdassa ei maininta kuolemantuomiota, mutta sen voi tulkita käytännössä tarkoittaneen samaa kuin lain kohdassa, jossa

³³⁰ Utrianen 2010, 24. Utrianen viittaa saksankieliseen tutkimukseen Doblhofer, Georg: Wergevaltigung in der Antike. Beiträge zur Altertumskunde. Band 46. Stuttgart und Leipzig 1994.

³³¹ Nygård 1994, 98–99.

³³² Miettinen 2013, 173–174, 180–182.

säädeltiin vaimon ja miehen välisestä murhasta. Siinä naisen sukulaiset saivat päättää, antoivatko anteeksi naisen aviomiehelle vai ottivatko he korvaukseksi sakot. Jos joku surmasi perheenjäsenen, 6 markan korvaus määrättiin myös Uplannin ja Helsinglannin maakuntalakien kirkkokaarten mukaan piispalle.³³³ Molemmat maakuntalait määrittivät myös vanhempien tahattoman lapsen tappamisen. Siihen riitti Uplannin maakuntalain mukaan todistukseksi vala ja sakot.³³⁴ Helsinglannin maakuntalaissa vala vapautti syytetyn ja sakot maksettiin piispalle.³³⁵

Vielä maanlakien mukaan niin mies kuin nainenkin tuomittiin lapsenmurhasta kuolemaan. 1600-luvulla rangaistus lapsenmurhasta kohdistui vähitellen enemmän naiseen. Syynä uskotaan olleen lapsenmurhien määrän kasvu. Lapsenmurhan toteen näyttämisen perusteina tutkittiin 1600-luvulla naisen käyttäytymistä raskauden aikana ja lapsen kuoleman hetkellä vallinneita olosuhteita. Olettaus oli tuolloin, että nainen oli halunnut välttää luvattoman suhteen eli salavuoteuden ilmitulon. Miehen syyllisyys saattoi 1600-luvulla olla myös henkinen ja naisen kanssa suunniteltu lapsenmurha oli yhtä tuomittava teko kuin lapsenmurhakin oli. Kuitenkin naisella oletettiin olevan enemmän syytä salata luvaton suhde. Vuoden 1655 lastenmurha-edikti määritteli lapsenmurhaajiksi ainoastaan naiset. Jos lapsi syntyi kuolleena, naisen täytyi pystyä todistamaan syyttömyytensä. Hänen täytyi todistaa, että oli jo ennen lapsen syntymää kertonut raskaudestaan jollekin.³³⁶ Vuoden 1734 laissa määriteltiin lapsenmurhaajaksi ainoastaan nainen ja rangaistus rikoksesta oli kuolema.

Portto, joca luvattomasta secannuxesta rascaxi tule, ja sitä ei ilmoita ennen synnyttämisen aicaa, etzi yxinäisyyttä itze synnyttämisesä, ja sen jälkeen pane sikiäns pijloon, hänelä pitä pää pois lyötämän ja hän lawosa poldettaman, joco hän edesanda sikiän cuollunna syndynen, eli keskeneräisen olleen. Jos se cohta edestoimitetan, ja coetellan ollen keskeneräisen, eli jos ei löytä jotacuta wäkiwaldaista merckiä sen päälle; nijn rangaistacon äiti witzoilla, wangiudella eli työllä; kärsikön myös siihen tygö luvattoman secannuxen edestä.³³⁷

Myös raskauden keskeyttäminen millään tavalla, oli vuoden 1734 laissa tuomittavaa. *Jos portto teloitta eli ulosaja sikiäns; olcon hengens rickonut. Sama laki olcon sijtä, joca siihen neuwo ja auttaa.*³³⁸ Lapsenmurha oli yksi niistä rikoksista, raiskauksen ohella, joista kuolemantuomio poistettiin vuonna 1779. Useat rikokset, joista kuolemantuomio tuolloin poistettiin, oli ennen lakimuutostakin muutettu

³³³ Uplannin maakuntalaki rikoskaari XIII, 145–146. Uplannin maakuntalaki kirkkokaari XVII, 70–72. Helsinglannin maakuntalaki rikoskaari XXII., 52–53; kirkkokaari XVII. § 3., 14.

³³⁴ Uplannin maakuntalaki rikoskaari VII, 136–137.

³³⁵ Helsinglannin maakuntalaki rikoskaari IV §. 6., 45.

³³⁶ Pylkkänen 1990, 108–110.

³³⁷ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XVI. luku lastenmurhasta 1. §, 96–97.

³³⁸ Ibid. 3. §.

lievemmin rangaistavaksi. Etenkin lapsenmurhan rankaisemisen muuttaminen vähensi käytännössäkin kuolemantuomioiden määrää. Oleellinen muutos oli myös, että naisen ei enää tarvinnut todistaa syyttömyyttään jokaisessa tapauksessa, kun lapsi oli syntynyt kuolleena. Niin sanottu lain presumptio poistui lapsenmurhan yhteydessä.³³⁹ Ennen vuoden 1734 lakia ei lainsäädäntö kieltänyt sanatarkasti raskauden keskeyttämistä, vaan lainsäädäntö määritteli ja sääti pikemmin sitä, oliko lapsi syntynyt kuolleena, vai oliko kenties äiti tai isä tappanut lapsen syntymän jälkeen. KrML:n perintökaaressa säädeltiin sellaisen lapsen perinnöstä, jossa sukulaiset sanovat, että lapsi oli syntynyt kuolleena, mutta lapsen äiti puolestaan sanoi lapsen syntyneen elävänä ja kastetun. Todisteeksi vaadittiin kahden miehen todistus. Todisteeksi riitti myös synnytyksen hetkellä läsnäolleen naisen todistus asiasta. Lain kohta sääтели pikemmin perintöoikeudellisia asioita kuin lapsenmurhaa, sillä lapsen perintöosuus meni äidille, jos hän pystyi todistamaan isän sukulaisia vastaan, että lapsi oli syntynyt elävänä.³⁴⁰

Lapsenmurha ja itsensä surmaaminen eivät olleet varmastikaan raiskatun naisen ainoita vaihtoehtoja. Raiskauksesta syntyneen lapsen oikeus oli, kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, ruotsalaisessa lainsäädännössä keskiajalta 1700-luvulle hyvin turvattu. Se oli perintöoikeuden mukaan samankaltainen kuin avioliitossa syntyneen lapsen oikeus eikä näin ollen ilmeisestikään ollut häpeällistä kasvattaa raiskauksesta syntynyttä lasta, jos hänen isänsä oli ollut hyvämaineinen mies varakkaasta suvusta. Toisaalta raiskauksen toteennäyttäminen ei ollut naiselle helppoa ilman hyvämaineista sukua. KrML:n säädöksen mukaan kuolleen lapsen perintöoikeus kuului kuoleman jälkeen äidille ja antoi raiskatulle naiselle mahdollisuuden tappaa raiskauksesta syntyneen lapsensa perinnön toivossa. Teko ei varmastikaan ollut yleistä. Ehkä säädös oli tarkoitettu pikemmin suojaamaan naisen oikeutta tulevaan perintöön tai korvaukseksi kuolleesta lapsesta.

3.8. Itsepuolustus eli hätävarjelu

Keskiaikaisen lainsäädännön yksi päätarkoituksista oli perinteisen historian tutkimuksen mukaan rajoittaa suvun oikeutta ja omavaltaista verikostoa. Svean maan maakuntalakien naisrauhassa mainitaan raiskaajan tappaminen raiskauksen hetkellä. Götan maan, Skoonen ja Gotlannin keskiaikaisen oikeuden mukaista ei ollut tappaa raiskaajaa itsepuolustukseksi. Sen uskotaan olleen myönnytys tai jäännös suvun omavaltaisesta riidanratkaisusta. Samoin kuin huoruussäädösten kohdalla, jo Uplannin maakuntalaissa sanamuoto on, maatkoon syyttömänä: *...takær man kono mz wald dræper konæ han. j. fly liggi o*

---

³³⁹ Myhrberg 1978, 50–51.

³⁴⁰ KrML perintökaari V., 82.

gilder... MEML mainitsee lisäyksen Uplannin maakuntalakiin, sillä siinä vaaditaan 12 miehen todistus, mitä tapon hetkellä oli tapahtunut. *Taker man kunu mefl vald, dreæper hon han i fly, ok vitna sua tolf maen, ligge ogilder.* Edellä mainittu on tulkittu perinteisen historiantutkimuksen mukaan niin, että raiskaajan tai huorin tekijän tappaminen oli itsepuolustusta ja taposta ei täytynyt millään tavoin vastata. Sjöholmin mukaan syytetty oli keskiaikaisen oikeuden mukaan aina syyllinen ennen kuin sai puhdistettua itsensä syytöksistä. Lain kohdan voi näin olleen tulkita tarkoittaneen, että naisen edusmies ei enää voinut syyttää miestä raiskauksesta eli raiskaaja sai maata kostamatta, mutta naisen tapposyytteet jäivät voimaan. Se kuka tapon teki, ei ole lainsäädännössä tarkoin säädelty. Tappaja saattoi olla myös naisen edusmies tai hänen sukulaisensa tai hän itse. Toisaalta jo Mooseksen laissa verrattiin väkisinmakuuta tappoon. *Waan pijcalle ei sinun pidä mitän tekemän: sillä ei hän yhtän syndiä tehnyt/ joca cuoleman syy olis: Waan nijncuin jocu carcais hänen lähimmäistäns wastian/ ja löis hänen sieluns cuoliaksi/ nijn on myös tämä asia.*³⁴¹ Mooseksen laki ei mainitse itsepuolustusta väkisinmakuun yhteydessä. Nainen todisti siinä haluttomuutensa huutamalla ja itkemällä niin kuin ruotsalaisessa keskiaikaisessa maakuntaoikeudessakin.

Vielä vuoden 1734 laissa on mainittu raiskaajan tappaminen puolustukseksi: *Jos hän sijnä tapetaan; maateon costamata.* Lain suomennos ei nytkään sanatarkasti määrittele, tappaako nainen hänet itsepuolustukseksi vai onko tekijänä joku muu. Alkuperäinen ruotsinkielinen laki määrittelee kohdan samoin kuin aikaisemmatkin lait. Tarkka sanmuoto on *ligge ogill.*³⁴² Vuoden 1779 ruotsinkielisessä asetuksessa käytetään ilmaisua *ligge ogill.*³⁴³ Vuoden 1734 laissa määritellään myös, ettei naista saanut syyttää tapahtuneesta raiskauksesta 40 taalarin uhalla. Nainen oli lain mukaan syytön, jos hänet oli maattu väkisin. Tarkennus lakiin liittyy oletettavastikin naisen oikeudellisen aseman muutokseen seksuaaliasioissa, niin kuin aikaisemmin on jo todettu, eikä naisen tekemään itsepuolustukseen.

MEKL määritteli poikkeuksena kaikkiin maakuntalakeihin ja maan- ja kaupunginlakeihin hengenhädässä tehdystä taposta sakkorangaistuksen. Tekijä saattoi jäädä kiinni verekseltään, mutta oli tappanut toisen hengen hädässä. Siinä tapauksessa tappo oli korvattavissa 80 markan sakoilla.

Nw dræper man annan vtan thrang, ok wardher fangen a færske gærning, giiffui liiff fore liiff, ok komi engum botum widher; ok æ hurw mange the saman æru i fluk ok farnöte tha drap görs, standen alle en ræt. § 1. **Ær han thrængder a liiffs nödh, tha miste eig liiff, vtan böte LXXX**

³⁴¹ 5. Mooseksen kirja 22: 26.

³⁴² Sveriges rikes lag. Gillad och antagen på riksdagen år 1734, 184.

³⁴³ Utdrag utur alle ifrån 1729 års slut utkomme publique handlingar, plakater, förordningar, resolutioner och publikationer, del 11. Modeé, R. G., Stockholm 1742–1829.

marker epter foghatans ok radhmanna nadhum; the LXXX marker gange til thræskiptis malsæghandenum, konungenum ok stadhenum.³⁴⁴

KrML ja MEML eivät määritelleet sanatarkasti itsepuolustukseksi tehdyn tapon rangaistusta. Niissäkin tosin merkittävää henkirikoksen määrittelyssä oli se, oliko teko ollut tahallinen vai tahaton. Jako tahattomaan ja tahalliseen ei ollut aivan samankaltainen kuin nykyään, sillä teon suunnitelmallisuus ei määrittelyn teon vakavuutta, vaan tuomittavampi teko oli, jos sen yritti jälkeensä salata.³⁴⁵ Verekseltään kiinnijääminen oli raskauttavin todiste ja rangaistuksena oli kuolemantuomio. Koko valtakuntaa koskevien MEML:n, KrML:n ja MEKL:n mukaan miehet useimmiten teloitettiin, kun puolestaan naiset kivitettiin tai poltettiin roviolla. Jos syytetty ei ollut jäänyt kiinni verekseltään, kihlakunnankäräjät tai kaupungin raati selvittivät, mikä oli totuus asiassa.³⁴⁶ Toisin sanoen törkeiden rikosten kohdalla lainsäädäntö oli lähes samankaltainen kuin naisrauhaa rikkovien kohdalla.

Rauhanvalansäädöksissä määritellään jo maakuntalaeista lähtien, ettei nainen voi olla rauhaton. ...*giør konæ ællr owormaghi swa. bōten mz lagha botum. æi ma konæ ællr owormaghi frifl flyæ...*³⁴⁷ Maakuntalaeissa taposta syytetty oli syyllinen niin kauan kuin hän pystyi toisin todistamaan eli puhdistamaan itsensä valalla.³⁴⁸ Naisen tekemää tappoa ei sanatarkasti määritellä Helsinglannin maakuntalaeissa verrattuna miehen tekemään tappoon. Laki määrittelee, niin kuin edellä on mainittu, naisen tekemän lapsenmurhan. Uplannin maakuntalaeissa rikoskaari määrittelee naisen tekemän murhan noituuden avulla. Sen mukaan naisen tappamisesta tuli maksaa kaksinkertaiset sakot mieheen nähden.³⁴⁹ Maanlaeissa ja kaupunginlaeissa lainsäädäntö määritteli sanatarkasti, että naisen tekemä henkirikos piti tuomita samoin kuin jos mies olisi tappanut jonkun.

Dr³/₄per kona man, oc warder fangen a ferske gerningh eller jnnan dags och dygne, tha scal hona til tings fšra, withna oc dšma latha som annan drapara; haui siden malsegenden waldd hwat han wil helder bšter taka eller hona halshugga laata. Taker malsegenden bštir for hona, tha bšte oc konunge VIII šrtuge oc XIII mark, oc samwledh heredeno.³⁵⁰

Puolestaan lapsen tekemä henkirikos oli korvattavissa sakoilla, jotka olivat aikuisten sakkoja matalammat.

³⁴⁴ MEKL tahallisen tapon kaari I §, 332–333.

³⁴⁵ Johansson 1998, 170.

³⁴⁶ Salonen 2009, 46–56.

³⁴⁷ Uplannin maakuntalaki kuninkaankaari VIII, 92. Samanlainen säädös myös Helsinglannin maakuntalain kuninkaankaari V, 21. MEML rauhanvalankaari XXXII, 259. KrML rauhanvalankaari XXXVI, 291. MEKL: ssa ei rauhanvalankaareissa ole määritelmää naisen rauhattomuuden estämisestä.

³⁴⁸ Sjöholm 1988, 179–181.

³⁴⁹ Uplannin maakuntalaki rikoskaari XIX.; XXIV., 149–151; 154–155.

³⁵⁰ KrML tahallisen tapon kaari XXVIII., 329.

Nv kan ouermagi meer $\frac{3}{4}$ n VII aara oc minna $\frac{3}{4}$ n f $\frac{3}{4}$ mp $\frac{3}{4}$ tan aara man dr $\frac{3}{4}$ pa meth wilia, wari swa ouermagha wilia gerdh som moganda manz waade gerdh, b $\frac{3}{4}$ ste han aater meth XX markom; aff them XX markom taki malsegende XIII mark, oc III mark konunger, oc samuledh herede³⁵¹

Vuoden 1734 laki määritteli naisen tekemän murhan samankaltaiseksi, kuin jos mies olisi sen tehnyt. Ainoastaan kuolemantuomio toteutettiin eri tavoin. *Jos mies eli waimo surma toisen wäijywäisesti ja salaisesti; tulcon murhajan pää pois lyödyxi, mies teilatuxi, ja waimo lawosa poltetuxi.*³⁵² Myös tappo määriteltiin molempien niin miehen kuin naisen tekemiksi rikoksiksi. *Jos mies eli waimo tappa jongun tahdollans, ja ilman oikiata hengen hätää; andacon hengen hengestä, ja älkön sijnä auttaco sowindo, eikä asianomaisen esirucous.*³⁵³ Edelleenkin lainsäädäntö määritteli lievemmin rangaistavaksi tahallisen kuin tahattoman tapon.

Jocainen cuin haawoittamisesa teke jotakin **tapaturmasta, ja ei aicomuxesta ja tahdollans;** tehköön sackoa nij $\frac{3}{4}$ n haawoittamisesta cuin wirheestä, puolda eli neljättä osa wähemmän, cuin mieli-työstä, sen jälkeen cuin tapaturma on. Jos se tapahtu täydestä tapaturmasta, cusa hän ei taitanut wahingota edelläkättä huomata eli wälttää; olcon syytöin.³⁵⁴

Itsepuolustuksesta väkivaltaa vastaan säädettiin vuoden 1734 laissa. Määräys ei kuitenkaan sovellu vaimoväenrauhan säädökseen itsepuolustuksesta, sillä siinä todettiin raiskaajan maaten kostamatta.

Jos jocu tahto **wälttää toisen hackausta, lyömistä eli häristöä,** ja sijnä samasa maahan lange, ja loucka itzens cuolliaxi; **maxacon se, joca siihen syypää oli, puolen miehen hengen sacon.** Jos se tapahtu muurin, rakennuxen, eli muun corkeuden päällä, josa waara suurembi on; wetäkön täyden mies wahingon sacon.³⁵⁵

Olli Matikainen mainitsee tutkimuksessaan oikeustapauksen vuodelta 1675. Siinä Malin Heikintytär oli surmannut väkisinmakuun seurauksena renki Samuel Juhonpojan. Oikeuden pöytäkirjojen mukaan Malin ja Samuel seurustelivat keskenään, mutta eivät olleet avioituneet. Oikeudessa oli käynyt ilmi, että Samuel oli vikitellyt muitakin naisia. Samuel oli pyytänyt Kirsti Antintytärtä lohduttamaan häntä saunassa, mutta Kirsti oli vastannut Samuelille, että olihan tällä Malininsa. Samuelin maine pettäväenä seurustelukumppanina vapautti Malinin syytteistä, sillä Samuelin omaiset eivät esittäneet myöhemminkään vaatimuksia asiasta.³⁵⁶ 1600-luvun käytännön oikeustapaus ei silti selitä, oliko lain sisällön tarkoitus vapauttaa nainen tapon syytteistä jo maakuntalakien aikaan, vaikka se edellä

³⁵¹ KrML tapaturman tappoin kaari XI., 343.

³⁵² Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XII. Lucu. Murhasta ja julmista sisu-töistä nijden päälle / cuin ei taida itziäns warjella 1. §, 102.

³⁵³ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXIV. Lucu. Muusta taposta 1. §, 103.

³⁵⁴ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXXVIII. Lucu. Haawoittamisesta / joca tapahtu oikiasta tapaturmasta 1. §, 110.

³⁵⁵ Vuoden 1734 laki pahanteonkaari XXVIII. Lucu. Taposta joca tapahtu syyn cautta / ilman aicomusta tappaa 3. §, 105.

³⁵⁶ Matikainen 2002, 114.

mainitussa esimerkkitapauksessa olikin oikeuskäytäntö. KrML:n Caloniuksen³⁵⁷ kopion mukaisesti säädös kuuluu: *Jos otta mies waimon väellä, ia waimo tappa hänet sijnä, ia tunnusta nijn kaksitoistakymmendä miestä: Maatkan maxamatt.*³⁵⁸ Ljungo Tuomaanpojan maanlain suomennos kuuluu: *Jos mies ätta waimon wäelle ia tappa waimo miehen sijnä samas paicas ia 12 miestä sen todistauat nijn matkan kelutoinna.*³⁵⁹ Ljungo Tuomaanpojan suomentamassa kaupunginlaissa vaaditaan niin kuin alkuperäisessäkin MEKL:ssa vain kuusi todistajaa. Siinä on käytetty sanamuotoa *olkan keltuoin.*³⁶⁰ Abraham Kollaniuksen MEKL:n suomennoksessa on maininta *Maatcaan maxamata.*³⁶¹ Naisen syyttömyydestä ei ole mainintaa. Mies vapautettiin Caloniuksen kopiosta sakoista ja niin voi tulkita tarkoittaneen myös Ljungo Tuomaanpoika suomennoksessaan. MEKL:n nykyruotsinnsinkin käyttää sanamuotoa *vare han ogilla.*³⁶²

Mielestäni itsepuolustus oli lähtöisin nimenomaan Mooseksen laista. Senhän mukaan syytetty oli syyllinen niin kauan kuin hän pystyi toisin todistamaan. Koko kansa oli velvoitettu osallistumaan rikoksen selvittämiseen, sillä he olivat tehneet liiton Jumalan kanssa ja olivat velvollisia vastaamaan jokaisen jäsenen rikoksesta. Jos kansa ei pitänyt huolta siitä että rikollista rangaistiin, olivat he velvoitettuja kärsimään rikollisen puolesta. Jokainen oli velvollinen paljastamaan ja todistamaan, mikä oli ollut totuus asiassa. Jos syytetty ei noudattanut pappien tai tuomareiden ohjeita, joutui hän kärsimään kuolemantuomion. Jos todisteita ei ollut tai syytetty ei ollut jäänyt kiinni itse teossa, turvaututtiin jumaltuomioihin. Väärä todistus tuomittiin samoin kuin tuomittava rikoskin olisi tuomittu.³⁶³

---

³⁵⁷ KrML: n ensimmäinen suomennos ei ole säilynyt. Lähdemaininnan mukaan sen teki Herra Martti. Esko Koivusalon ja Martti Ulkuniemen mukaan lähimpänä sitä on Caloniuksen kopio. Pitkään uskottiin, että Tukholman kopio oli suora kopio ensimmäisestä lain suomennoksesta, mutta Ulkuniemen mukaan se on kolmen kopion päässä alkuperäisestä. Caloniuksen kopion nimi ei ole lainsuomentajan nimi, vaan se tulee kopion lahjoittajan Mathias Caloniuksen mukaan. KrML: n suomennoksia on säilynyt seitsemän kappaletta. Pro gradussa olen käyttänyt Caloniuksen kopiota ja Ljungo Tuomaanpojan suomennosta.

³⁵⁸ Talonpoikainlaki. Kuningas Kristofferin maanlain (1442) suomennos Caloniuksen kopion mukaisena. Toim. Koivusalo, Esko. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 954, Talonpoikauskulttuurisäätiön julkaisuja I, Helsinki 2005, 157.

³⁵⁹ Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset. Maanlain ja kaupunginlain teksti. Toim. Ulkuniemi, Martti. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 319, Vaasa 1975, 98.

³⁶⁰ Ibid, 218.

³⁶¹ Suomen kielen muistomerkkejä III, 2. Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki liitteineen. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius. Julkaissut Rapola, Martti. SKS, Helsinki 1926, 385.

³⁶² Magnus Erickssons stadslag i nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessen. Rätthistorisk bibliotek 7. Nordiska Bokhandeln, Stockholm 1966, 216.

³⁶³ Sjöholm 1988, 96–99.

4. Päätelmät

Ruotsalaisen maakuntaoikeuden mukaan naisen varastaminen hänen edusmieheltään oli yksi ankarimmin rangaistavista rikoksista. Toisaalta Maunu Birgerinpojan naisrauha Karjalan naisille määritteli, että väkivalta saattoi kohdistua niin leskeen, nunnaan, avioituneeseen naiseen kuin naimattomaan naiseenkin. Väkivallan voi tulkita olevan muutakin kuin naisen varastamista avioliittoon. Naisrauha sisälsi ennen kaikkea määritelmän naisen avioitumisen vastoin naisen edusmiehen tahtoa eli poisviemisen väkisin tämän suvulta. Lainsäädännön mukaan naisen oikeudellista asemaa määritteli edusmiehen alaisuus, sillä nainen ei voinut nostaa syytettä ilman edusmiehensä tahtoa eikä hän voinut olla oikeudessa todistajana. Vasta 1500-luvulta lähtien alkanut salavuoteuden tuomitseminen antoi naiselle vastuun vastata omasta seksuaalisuudestaan oikeudessa. Samalla se vaikeutti naisen mahdollisuuksia syyttää miestä raiskauksesta, sillä samalla hänen täytyi todistaa, että sukupuoliyhteys oli tapahtunut vastoin hänen tahtoaan. Naisen eitä ei epäilty aiemmin, sillä edusmiehet päättivät syyttivätkö he raiskauksesta vai eivät. Toisaalta naisella täytyi olla todisteenaan fyysisiä merkkejä haluttomuudestaan niin kuin revittyt vaatteet tai mustelmia kehossaan. Svean maakuntaoikeus tutki ulkoiset merkit niin epäilystä kuin uhristakin. Epäilty ei ole oikea määritelmä raiskaajalle, vaan syytetty on osuvampi, sillä syytetty oli velvollinen todistamaan joka tapauksessa syyttömyytensä. Vasta vuoden 1734 laissa hänellä oli legaalisen oikeusteorian mukainen suoja. Syyllinen oli syytön ennen kuin toisin todistettiin. Ainoastaan vanhin pohjoismaainen maakuntalaki Skoonen maakuntalaki vaati, että naisenkin täytyi todistaa syyttömyytensä.

Helsinglannin maakuntalaki ja Uplannin maakuntalaki määrittelivät naisen mainetta sen mukaan, kuinka monta kertaa hän oli antanut maata itsensä, tai toisin sanoen miehen vietellä hänet. Selvästikään lainsäädäntö ei määritellyt ainoastaan naisen puhtautta tai mainetta niin kuin Mooseksen laki neitsytvaatimuksineen, vaan Helsinglannin maakuntalaki turvasi lapsen taloudellisen aseman. Myös raiskauksesta syntyneen lapsen oikeudet olivat tarkoin turvatut jo keskiajalla. Lainsäädäntö ei määritellyt naisen oikeudellista mainetta, joka tosin oli käytännössä etenkin 1700-luvulla perusteena raiskauksen oikeustapauksissa Ruotsissakin. Tuolloin raiskaus ruumiillistui rikosoikeudellisesti ja merkityksellistä oli, mitä tarkalleen oli tapahtunut tai missä tapauksessa raiskaus oli mahdollista. Esimerkiksi lapsen raiskaaminen oli rinnastettu vuoden 1734 lain mukaan aikuisen naisen raiskaamiseen, mutta se tulkittiin käytännössä kuitenkin mahdottomaksi, sillä lapsi ei voinut tulla raskaaksi raiskauksesta.

Utraisen väite, että ruotsalainen keskiaikainen oikeus turvasi tasapuolisesti kaikkia naisia sosiaaliseen asemaan katsomatta, ei ole aivan aukoton. Väite perustuukin perinteiseen tulkintaan, jonka mukaan rauhanlait vähensivät suvun valtaa. Varhaisin ruotsalainen Länsi-Götan maakuntalaki määritteli naisenyöstön kohteeksi kihlatun naisen, jota ei ilmeisestikään ollut vielä maattu vaan luvattu avioliittoon. Naisen neitsyyttä ei sanatarkasti määritelty lainsäädännössä, mutta neitsyyden arvo oli suurempi kuin esimerkiksi leskeytyneen naisen, sillä Uplannin maakuntaoikeus määritteli neitsyen makaamisesta suuremman sakkokorvauksen kuin lesken makaamisesta. Myös naisen saama huomenlahja saattoi olla korvaus naisen neitsyydestä, lahjoitettiinhan se maakuntaoikeudenkin mukaan häistä seuraavana aamuna. Huomenlahjalla oli myös leskiavustuksen luonne. Se yhdistyi keskiaikaisessa lainsäädännössä naisen maineeseen niissä tapauksissa, joissa nainen oli pettänyt aviomiestään. Silloin nainen oli lainsäädännön mukaan tuomittu menettämään huomenlahjansa. Myös vuonna 1642 ensimmäinen kokonaan suomenkielelle käännetty Raamattu käytti neidon viettelyn hinnaksi sanaa huomenlahja.

Raiskaus on rikoksena itsessään sukupuolittunut, joten sen sukupuolittuneisuuden tutkiminen ei ole hedelmällistä. Hedelmällisempää sukupuolittuneisuuden tutkimukseen verrattuna on lainsäädännössä naisen eri sosiaalisten asemien huomioiminen, vaikka ne useimmiten onkin määritelty suhteessa mieheen eli edusmiehisyyteen. Hassan Janssonin mukaan naisen oikeudellista asemaa määritteli uuden ajan alussa hänen sosiaalisen asemansa. Stereotyyppisiä raiskauksen uhreja olivat joko kunnialliset vaimot tai naiivit naimattomat tytöt. Hassan Jansson on määritellyt myös, että naimattomien miestenkin mainetta määritteli hänen heikkoutensa antautua himon valtaan. Vuoden 1686 kirkkolaki vaati myös miehen vanhempien suostumusta avioliittoon, jos he olivat vielä elossa.

Raiskauksen uhrin oikeudellisen aseman muutoksen tutkiminen pitkällä aikavälillä vaatii myös prosessioikeuden mukaan ottamista eikä vain tietyn lain kohdan kehittymistä lakikokoelmasta toiseen. Keskiaikainen lainsäädäntö ja vuoden 1734 lakikin ovat kasuistisia, mutta kuninkaan-, käräjä- ja oikeudenkäymisenkaarten tutkiminen antaa lisämääritelmiä oikeudenkäyntiin. Tutkielmassa on pyritty tutkimaan raiskausta ilman perinteisen tutkimusmetodin olettaa sukuyhteiskunnan oikeuden rajoittamista. Rauhanlait on perinteisen tutkimuksen mukaan laadittu vähentämään sukujen oikeutta ja määrittelemään tietyt rikokset sakoilla korvaamattomiksi. Sukuyhteisöjen oikeudessa riidanratkaisu eli

sovinto oli tärkein saavutus. Kuningas tahtoi päästä mukaan riidanratkaisuun ja saada osan sakoista. Sen vuoksi hän teki ylimpien sukujen kanssa liiton ja vannoi valan suojella maakuntia. Sjöholmin mukaan Svean lait olivat lakeja, joissa asianomistajalla oli suurin valta. Vallan asianomaiset olivat saaneet kuninkaan oikeutuksella, sillä kirkko ja kruunu tahtoivat saada mahdollisimman monet oikeusjutut lautakunnan käsiteltäviksi ja osansa sakoista. Kirkko ja kruunu olivat yhdessä helpottaneet uhrin todistustaakkaa jutun syytetyyn nähden. Mielestäni naisrauhan kohdalla merkittävintä on asianosaisen eli uhrin oikeus käyttää silminnäkijöitä todistajinaan ja rajoittaa syytetyn oikeutta todistaa syyttömyytensä. Kuningas ja kirkko toki puolsivat tätä, sillä sitä kautta he saivat varmimmin osat sakoista itselleen. Vielä Skoonen maakuntalaissa syytetty pystyi todistamaan syyttömyytensä raudankannon avulla, eikä lautakunta saanut osaa sakoista tai määritellyt syytetyn syyttömyyttä millään tavalla. Ainoastaan epäselvissä tapauksissa lautakunta sai määritellä syyllisyyden. Vähitellen kuningas sai valtansa ulottumaan lautakunnan kautta ja sai määriteltyä, että lautakunta teki lopullisen päätöksen siitä, oliko syytetty rikkonut rauhanvalaa vai ei. Aikaisemmin päätös oli ollut uhrilla. Edellä mainitun oikeudellisen käänteeseen myötä vasta kuninkaan lautakunnan päätöksen jälkeen asianomaiset saivat esittää todisteita tapahtuneesta. Vuoden 1734 laissa tuomarilla ja lautamiehillä oli suuri valta, sillä he saivat määritellä, mitkä todisteet olivat pitäviä ja eivät olleet ristiriidassa keskenään. Lautakunta oli nyt selvästi osa viranomaisen toimintaa. Päätösten täytyi silti perustua tarkalleen nimettyyn lakiin ja ne tehtiin kirjallisessa muodossa. Maakuntalakien aikainen oikeus saattoi tuomita 7 miehen enemmistöllä syylliseksi ilman, että se esitti mihinkä lakiin päätös perustui. Perinteinen historiantutkimus on määritellyt, että syytetyn maine ja sukulaisuussuhde määrittelivät, pystyisikö hän todistamaan syyttömyytensä. Sjöholmin mukaan lautakuntien täytyi jokaisessa tapauksessa vannoa totuus asiassa, vaikka molemmat osapuolet valitsivat puolet lautakunnasta. Maine ei voinut olla perusteena tuomiolle raiskauksesta edes maakuntalakien aikaan, sillä sitä ei ollut määritelty todisteeksi. Toisaalta lautakunnalla oli enemmän harkintavaltaa kuin legaalisen oikeusteorian myötä, sillä silloin päätöksen täytyi perustua tiettyyn lain kohtaan. Lautakunta sai aina myös osuutensa sakoista, vaikka ne olivat vastaajan ja kantajan molempien valitsemat. Heidän päätöksensä ei välttämättä perustunut totuuteen, vaan taloudelliset tekijät saattoivat vaikuttaa lopputulokseen.

Syytetyn asema oli Svean laeissa naisrauhassa ankara, sillä hänellä ei pahimmassa tapauksessa ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia todistaa syyttömyyttään. Varsinkin näin oli, jos uhrilla oli ilmeiset todisteet tapahtuneesta. Vielä Skoonen maakuntalaissa syytetyllä oli mahdollisuus todistaa

syyttömyytensä raudankannon avulla, jos uhrilla oli esittää todisteita tapahtuneesta. Jos ei asiasta ollut riittävästi todisteita, lautakunta päätti asian oikean laidan. Keskiaikaisen oikeuskäsityksen mukaan syytetty oli aina syyllinen ja velvoitettu todistamaan syyttömyytensä. Näin oli myös ilmeisesti raiskauksen uhan alla itsepuolustukseksi raiskaajan tappanut nainen. Miestä ei voinut enää syyttää raiskauksesta, mutta nainen saattoi joutua syytteeseen taposta. Ainoastaan tosin MEKL määritteli hengen hädässä tehdyn tapon seuraukseksi 80 markan sakot, vaikka tekijä olisikin jäänyt kiinni verekseltään. Muuten lain kirjain erotteli ainoastaan tahallisen ja tahattoman tapon eron. Naista ei kuitenkaan voinut julistaa rauhattomaksi. Legaalisen oikeusteorian myötä syytetyn oikeudellinen asema muuttui, sillä hänen ei enää täytynyt todistaa syyttömyyttään ja toisaalta verrattuna Svean lakeihin hänellä oli aina oikeus esittää todisteita syyttömyydestään. Vuoden 1734 lain mukaan syytetty saattoi saada käyttöönsä asianajajan, jos tuomari katsoi syytetyn olevan sen tarpeessa. Raiskauksen uhrin oikeus todistaa epäillyn syyllisyys väheni oleellisesti uuden ajan alussa. Raiskaajan syyllisyys oli enemmän kuninkaan vallan alainen asia, ja lautakunta teki päätöksen todisteiden mukaan, oliko syytetty syyllinen vai ei. Syytetyn oikeudellinen turva parantui.

Lainsäädäntöä tutkimalla ei naisen maineen merkitystä voi tutkia, mutta uhrin oikeudellista asemaa määrittelivät todistajat, joiden lainmukainen määrittely lainsäädännössä kertoo siitä, oliko lautakunnan mahdollista perustaa päätöksensä naisen maineen perusteella. Lainsäädäntö kielsi nimenomaan lautakunnan jäseniä perustamaan päätöstään mihinkään sukulaisuuteen, lankouteen, pelkoon, ystävyyteen tai puolueellisuuteen. Svean maakuntalait ja MEKL painottivat, että uhri ja syytetty saivat molemmat valita yhtä monta jäsentä lautakuntaan ja vielä hyväksyä toisen nimeämät jäsenet. Uplannin maakuntalaissa se, joka esitti silminnäkiätodisteita, oli etulyöntiasemassa. Siinä tapauksessa syytetty ei voinut enää vastata valalla, vaikka hän olisi saanut puolelleen tarpeeksi vanhoja. Myös vuoden 1734 laissa todistajat eivät saaneet olla puolueellisia ja heidän todistuksensa eivät voineet perustua huhupuheisiin. Heitä ei myöskään saanut lahjoa, eikä mikään sukulaisuussuhde saanut vaikuttaa todistuksen todenperäisyyteen. Tuomarilla oli valta päättää, mikä todistus oli tosi.

Lainsäädännön tutkiminen mahdollistaa myös raiskatun naisen lainsäädännön mukaisten mahdollisuuksien tutkimisen. Lainsäädäntö määritteli oikeuden ehdot. Naisen oma tahto valita aviopuoliso oli mahdollista lain mukaan vain, jos hän luopui perinnöstään tai jätti huomenlahjansa aviomiehensä haltuun. Toisaalta joissain tapauksissa nainen saattoi jopa avioitua raiskaajan kanssa. Se

oli jopa suositeltua Skoonen kaupunginlaissa ja myöhemmin KrML:ssa. Myös vuoden 1734 laki määräsi joissain tapauksissa raiskaajan ja raiskatun epätäydelliseen avioliittoon. Keskiaikainen lainsäädäntö ei määritellyt tarkasti, missä lain kohdassa naisen oma tahto oli kyseessä, kun vertailee naisen ryöstämistä, raiskaamista, viettelyä ja huoruutta keskenään. Carolinen Dunnin mukaan huoruus ja vaimonryöstö saattoivat olla kulttuurisesti yhteneväinen ilmiö. Hän on myös todennut, että avioituneiden naisten ja tyttärien oman miesvalinnan estämiseksi toimivin keino oli syyttää miestä vaimon ryöstämisestä. Nainen saattoi lain mukaan valita puolisonsa ilman vanhempien suostumusta, jos oli valmis menettämään perintöosansa. Lainsäädäntöä ei aina käytetty siinä mielessä, kuin lainsäädäntö sen saneli. Historiantutkimuksessa on esitetty, että Englannissa 1200- ja 1300-lukujen vaihteessa aviomiehet syyttivät aviovaimojensa pettäessä mieluummin pettäjää vaimonryöstöstä kuin vaimoa huoruudesta. Myöhemmin he saattoivat vielä antaa naiselle anteeksi ja ottaa tämän takaisin aviopuolisokseen, mutta miehen kuoltua, jäljelle jäi oikeudellinen todiste, jonka mukaan vaimot olivat olleet uskottomia miehilleen ja menettivät perintönsä miehen sukulaisille. Aviovaimon huoruussyytteet ja vaimonryöstö olivat kulttuurisesti lähellä toisiaan. Naisen oma tahto ei ainakaan englantilaisissa oikeustapauksissa ollut merkittävä asia, sillä tapaukset tuomittiin useissa tapauksissa vaimonryöstöinä, vaikka naisen oma tahto olisikin ollut motiivina. Samanlainen aviovaimon viettely on määritelty Helsinglannin maakuntalaissa, jossa naisen oma tahto on ollut vaikuttimena. Laissa on määritelmä myös siitä, jos nainen vie mukanaan aviopuolisoiden yhteistä omaisuutta. Sakot olivat silloin kaksinkertaiset. Samankaltainen rikos on määritelty roomalaisessa oikeudessa. Hedelmällisintä olisikin tutkia naisrauhaa vastaavia rikoksia eurooppalaisessa kontekstissa, niin kuin avioliittoa on jo tutkittu. Myös raiskaajan kuolematuomion toteuttaminen miekalla mestaamalla on eurooppalainen ilmiö. Vielä Länsi-Götan maakuntalaissa kuolemantuomion sijasta raiskatun naisen sukulaiset saivat oikeutetusti tehdä ruumiillista väkivaltaa raiskaajalle. Sjöholminkin mukaan kaikki eurooppalaiset lait ovat voimakkaasti Mooseksen lain vaikuttamia. Maakuntalakien avioliittosäädökset muistuttavat kuitenkin eniten langobardien lainsäädäntöä ja roomalaista oikeutta. Roomalaisessa oikeudessa ei käytetä avioliittoaasioita säädettäessä verbejä ostaa ja myydä. Näin ei ole myöskään maakuntalaeissa, vaan tulkinta avioliiton muuttumisesta ryöstöavioliitosta ostoavioliittoon on perinteisen tutkimusmetodin vaikuttama. Eurooppalainen ilmiö oli myös, että vakavimmat rikokset tuomittiin legaalisen oikeusteorian mukaan jo 1200-luvulla. Svean laeissa silminnäkijätodisteet määrittelivät teon rangaistavuuden, mutta joissain tapauksissa syytetty sai puhdistautua valan avulla syytteistä. Myös suvun merkitys naiselle oli suuri maakuntalakien laatimisen aikoihin, mutta maakuntalakeja ei laadittu

sekoittaen niihin aikaisempaa oikeuskäytäntöä, sillä muun muassa verikoston rajoittaminen oli myös ohje Mooseksen laissa. Vanhin pohjoismainen Skoonen maakuntalaki käyttää naisesta määritelmää jalkavaimo, joka oli myös Mooseksen lain mukainen määritelmä naiselle, jonka kanssa mies ei elänyt avioliitossa. Heillä saattoi olla yhteisiä lapsia. Sjöholmin mukaan kirkon tavoite olikin saada koko keskiaikainen Pohjola kristillistettyä maakuntalakien avulla. Pohjana kaikelle tälle oli nimenomaan Anders Sunesonin laatima Skoonen maakuntalaki.

Helle Vogtin teoria sukulaisuuden tarkemmasta määrittelystä ei ole ristiriitainen Sjöholmin tulkinnan kanssa, sillä molemmissa kirkko oli suurin voimatekijä, kun maakuntalakeja laadittiin. Tarkoitus oli saada katolinen usko juurrutettua oikeustapoineen koko Pohjolaan Lundin arkkipiispan kautta. Naisrauhassa oli kyse suvun oikeuksien jatkuvuudesta. Lainsäädäntö turvasi raiskauksesta syntyneen lapsen oikeudellista asemaa enemmän kuin naista itseään. Raiskauksesta syntyneen lapsen erityisoikeus saattoi edesauttaa uhria tai hänen edusmiestään ilmiantamaan raiskaus. Toisaalta aina oli olemassa uhka, että teko tuomittaisiin huoruutena tai salavuoteutena. Nainen saattoi antaa maata itsensä, mutta Uplannin maakuntalain mukaan, jos makuusta ei syntynyt lasta, tekoa ei täytynyt korvata. Naisen maine oli toissijainen asia lapseen verrattuna. Toinen tulkinta on, ettei naisen maine pilaantunut, jos hän makasi ennen avioitumistaan ja jos suhteesta ei syntynyt lasta. Tiina Miettisen mukaan 1600-luvulla naiselle ei ollut suureksi häpeäksi edes synnyttää aviotonta lasta. Myös Aallon mukaan talonpoikaisväestön käsitykset siveellisyyismoraalista erosivat merkittävästi kirkon ja kuninkaan asettamista vaateista uuden ajan alussa. Nuoret saattoivat ennen kihlautumista olla sukupuolisessa suhteessa ilman talonpoikaisyhteisön paheksuntaa. Keskiaikainen ja uuden ajan alun lainsäädäntö turvasi lapsen oikeudellisen aseman, jos hän oli saanut alkunsa raiskauksesta. Lapsen perintöoikeudellinen asema oli samankaltainen kuin avioliitossa syntyneen lapsen. Toisaalta jos nainen tahtoi oikeudellisen aseman lapselleen, hänellä täytyi olla oikeuden päätös tapahtuneesta raiskauksesta. Salavuoteussyytöksissäkään naiset vain harvoissa tapauksissa vetosivat miehen maanheen hänet väkisin, vaikka sen olisi voinut olettaa olevan naiselle vapautus salavuoteussyytteistä.

Nyky aikaan verrattuna keskiajan ja uuden ajan alun lainsäädännössä raiskaamista ei luokiteltu teon raakuuden mukaan, vaan se kuinka syyttömäksi syytetty saattoi todistaa itsensä tai kuinka syylliseksi uhri pystyi syytetyn todistamaan. Ne olivat mittareita teon rangaistavuuteen nähden. Toisin sanoen väkivallan määrä ei määritellyt teon vakavuutta. Väkivalta oli yksi todiste. Naisen edellytettiin huutavan apua ja varhaisimmissa laeissa niin epäilty mies kuin uhriksi joutunut nainen tutkittiin.

Naisen kannatti puolustautuakseen tehdä väkivaltaa raiskaajalleen, jotta hän voisi todistaa lautakunnalle, että teko oli ollut vastoin hänen tahtoaan. Lainsäädäntö määritteli myös, että nainen saattoi tappaa miehen itsepuolustukseksi. Se ei välttämättä poistanut naisen syyllisyyttä taposta. Maakuntalaeissa taposta syytetty oli syyllinen niin kauan kuin hän pystyi toisin todistamaan eli puhdistamaan itsensä valalla. Rauhanvalan alaisissa rikoksissa lautakunta päätti syyllisyydestä uhrin silminnäkijätodisteiden tai syytetyn valan mukaisesti. Vähitellen lautakunta muuttui kuninkaan määrittelemäksi ja kuningas pyrkiin lisäämään rikoksia rauhanvalan alaisuuteen, jotta rikoksen määrittely ja todisteet olivat vähitellen kuninkaan vallan alla.

Tutkittaessa raiskausta ruotsalaisissa maakuntalaeissa on löydettävissä monissa kohdin yhteneväisyyksiä eurooppalaiseen keskiaikaiseen laindääntöön. Myös Mooseksen lain vaikutus eurooppalaiseen oikeuteen on todennäköisempi vaihtoehto kuin sukuyhteiskunnan tapaoikeus, jota lainsäädännöllä on pyritty rajoittamaan. Sukujen valta oli vahva etenkin Svean maan laeissa, mutta vähitellen asianomaisen asema heikkeni maalliseen valtaan nähden ja myös kirkko menetti valta-asemaansa kuninkaalle. Eniten raiskauksen uhrin oikeudellinen asema muuttui keskiajalta uuden ajan alkuun siinä, ettei uhrilla tai hänen oikeudestaan vastaavalla edusmiehellä ollut niin suurta valtaa todistaa raiskaus tapahtuneeksi niin kuin asianlaita oli ollut Svean laeissa, joissa asianomaisen valta oli Sjöholminkin mukaan suurimmillaan suhteessa kuninkaan tai kirkon valtaan lainsäädännön kautta. Raiskauksen yhteydessä suvun merkitys naisen oikeudelliseen asemaan oli merkittävä, mutta se ei selitä sitä, että naisenyöstö olisi ollut varhaisin muoto avioitua vaan että lainsäädäntö pyrki rajoittamaan sitä. Naisrauhan tutkiminen on hedelmällisintä, jos sitä vertaa muuhun eurooppalaiseen lainsäädäntöön. Jo aikaisempi tutkimus on löytänyt yhteneväistä lainsäädäntöä niin Italian, Englannin kuin Ruotsin kanssa. Yksi syy on varmastikin roomalainen oikeus, mutta myös Mooseksen lain prosessioikeus on yhtenäinen Sjöholmin tutkimuksen mukaan. Mielenkiintoinen tutkimisen kohde voisi olla raiskausrikoksen itsepuolustuksen tutkiminen tai yleensäkin rikosten, joissa itsepuolustus oli mahdollista tai ainakin mainittuna. Tutkielmassa yhteneväisyys on osoitettu myös huoruussyyttöksiin, sillä aviomiestään pettänyt nainen ja mies joutuessaan aviomiehen tappamiksi saivat maata syyttöminä. Samanlainen oikeus oli raiskaajalla, jos hänet tapettiin raiskauksen hetkellä.

Pitkällä aikavälillä naisen oikeudellinen asema ei muuttunut niin kuin perinteinen historiantutkimus olettaa. Senhän uskomus on, että vähitellen kirkon vaikutuksesta naisen asema olisi parantunut tasa-

arvoisemmaksi mieheen nähden. Keskiajalta 1700-luvulle naisen oikeudellisessa asemassa oli paljon eroavaisuuksia etenkin maakuntalakien aikaan. Silloinhan kirkon omatkin käsitykset avioliitosta ja prosessioikeudesta muuttuivat. Pitkällä aikavälillä useat asiat olivat myös pysyviä. Nainen oli uhri keskiajalta 1700-luvulle, mutta todellisuudessa kohti 1700-lukua tultaessa ja jo 1500-luvulta lähtien naisen täytyi myös itse raiskauksen fyysistyttyä pystyttävä todistamaan, ettei hän ollut ollut suostuvainen sukupuoliyhteyteen. Pysyvä asia lainsäädännössä oli, että nainen oli edusmiehen alainen keskiajalta 1700-luvulle. Sen sisällön merkitys vaihteli silti paljonkin. Maakuntalait antoivat naiselle erityisoikeuksia ja vaimon mahdollisuus syyttää aviomiestään pettämisestä oli erityistä, sillä enää maan- ja kaupunginlakien aikaan se ei ollut mahdollista. Pitkällä aikavälillä myös raiskauksesta syntyneen lapsen oikeus oli tärkeämpää määriteltäessä väkisinmakuuta kuin naiseen kohdistunut väkivalta. Näkyvät merkit väkivallasta olivat todisteena myös koko tutkimuksen aikarajauksen ajan. Raiskauksesta syntyneen lapsen oikeus oli tasa-arvoisin maakuntalakien aikaan, sillä silloin raiskaaja tai tämän suku olivat velvoitettuja antamaan raiskauksesta syntyneelle tasa-arvoisen aseman muiden sukulaisten kanssa. Maan- ja kaupunginlakien aikaan raiskatun isäpuoli otti lapsen omakseen, jos hänkin oli ollut sukupuoliyhteydessä lapsen äidin eli vaimonsa kanssa 40 viikon aikana. Samoin määräsi myös vuoden 1734 laki. Pitkällä aikavälillä nimenomaan MEML ja KrML olivat lakeja, joissa naisen oikeudellinen asema oli heikoin mieheen nähden, jos niitä vertaa aikaisempiin maakuntalakeihin. Etenkin Uplannin ja Helsinglannin maakuntalait antoivat naiselle paremman aseman kuin edellä mainitut maanlait. Pitkän aikavälin tutkimus lainsäädännössä voisi olla vielä hedelmällisempää, jos siinä vertaisi kahta eri rikosta toisiinsa naisen ja miehen oikeuksiin verraten. Esimerkiksi henkirikoksen vertaaminen väkisinmakuuseen ja naisensyöstöön voisi tuoda esiin erilaisen vaihtelun pitkällä aikavälillä uhrin näkökulmasta.

Tutkielmani tukee Elsa Sjöholmin tulkintaa, jonka mukaan sukuyhteisön oikeus ei ole maakuntalaeissa vanhaa tapaoikeutta vaan Mooseksen lain vaikutusta. Suvulla oli erittäin suuri merkitys maakuntalakien oikeudessa naisen oikeudelliseen asemaan nähden, mutta sen merkitys maakuntalaeissa ei ole peräisin germaanisesta sukuyhteisöstä tai sen oikeuksien rajoittamista. Naisensyöstöä ei tule tulkita ensimmäisenä avioitumisen muotona, joka germaanisilla kansoilla on tulkittu olleen tapana. Kristinuskolla ja sen opeilla oli suuri vaikutus maakuntalakien syntyyn, mutta kirkon tarkoitus ei ollut parantaa naisen oikeudellista asemaa. Skoonen maakuntalaki jopa painotti naisen omaa tahtoa enemmän kuin esimerkiksi KrML. Skoonen maakuntalaeissa suvun miehet toimivat naisen puolesta,

mutta naisen omalla tahdolla oli jo siinä oma merkityksensä. Lopulta vuoden 1734 laissa naisen oma tahto oli jo näkyvästi esillä.

Painetut lähteet

1571 Kyrkioordning (KO). Teoksessa Kyrko-ordningar och föreslag dertill före 1686, första afdelning. Nordstedt, Stockholm 1872.

Biblia. Se on Cocco Pyhä Ramattu suomexi. Pääramattu in hebrean ja grecan jälkeen, Esipuhetten, marginaliain, concordantiain, selitösten ja registerein cansa. Präntätty Henrik Keisarilda, Stockholmis 1642.

Biblia. Se on Cocco Pyhä Ramattu Suomexi. Pääramattu in hebrean ja grecan jälkeen, Esipuhetten, marginaliain, concordantiain, selitösten ja registerein cansa. Näköispainos, alkuperäinen julkaistu 1642. WSOY, Helsinki 1985.

Gotlannin maakuntalaki. Teoksessa Schlyter C. J., Samling av Sweriges gamla lagar i Berlingska Boktryckeriet. Sjunde bandet. Lund 1852.

Helsinglannin maakuntalaki. Teoksessa Schlyter C. J., Samling av Sweriges gamla lagar Berlingska Boktryckeriet. Sjette bandet. Lund 1844.

Itä-Götan maakuntalaki. Teoksessa Schlyter C. J., Samling av Sweriges gamla lagar hos P. A. Nordstedt & Söner. Andra bandet. Stockholm 1830.

Kirkkolaki ja Ordningi 1686(KL). Toim. Hellemaa, Lahja-Irene; Jussila, Anja; Parvio, Martti. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 444. Wsoy, Helsinki 1986.

Kuningas Kristofferin maanlaki (KrML). Teoksessa Schlyter C. J., Samling av Sweriges gamla lagar i Berlingska Boktryckeriet. Tolfte bandet. Lund 1869.

Kuningas Kristofferin maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 340, Vaasa 1978.

Kuningas Birger Maununpojan suojelukirje Karjalan naisille. Teoksessa Juva, Mikko & Niitemaa, Vilho & Tommila, Päiviö. Suomen historian dokumentteja 1. Otava, Helsinki 1968.

Kuningas Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki (KMKL). Teoksessa Schlyter C. J., Samling av Sweriges gamla lagar Berlingska Boktryckeriet. Elfte bandet. Lund 1865.

Kuningas Maunu Eerikinpojan maanlaki (KMML). Teoksessa Schlyter C. J., Samling av Sweriges gamla lagar Berlingska Boktryckeriet. Tionde bandet. Lund 1862.

Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset. Maanlain ja kaupunginlain teksti. Toim. Ulkuniemi, Martti. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 319, Vaasa 1975.

Länsi-Götan maakuntalaki (nuorempi). Teoksessa Collin H. S. & Schlyter C. J., Samling av Sweriges gamla lagar hos Z. Haeggström. Första bandet. Stockholm 1827.

Länsi-Götan maakuntalaki (vanhempi). Teoksessa Collin H. S. & Schlyter C. J., *Samling av Sweriges gamla lagar hos Z. Haeggström. Första bandet.* Stockholm 1827.

Magnus Erickssons stadslag i nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessen. *Rätthistorisk bibliotek 7.* Nordiska Bokhandeln, Stockholm 1966.

Ruotzin waldacunnan laki: hyväxi luettu ja wastian otettu herrain päivillä vuonna 1734. *Näköisp.* (s. 1-368). Alunperin julkaistu: Turku: Salonius, 1759. Wsoy, Helsinki 1984.

Skoonen maakuntalaki. Teoksessa Schlyter C. J., *Samling av Sweriges gamla lagar i Berlingska Boktryckeriet. Nionde bandet.* Lund 1859.

Suomen kielen muistomerkkejä III, 2. Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki liitteineen. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius. *Julkaisut Rapola, Martti.* SKS, Helsinki 1926.

Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessen. Osat I–V. Hugo Gebers Förlag, Stocholm 1933–1946.

Sveriges rikets lag. Gillad och antagen på riksdagen åhr 1734. *Finska litteratur-sällskapets tryckeri,* Helsingfors 1894.

Talonpoikainlaki. Kuningas Kristofferin maanlain (1442) suomennos Caloniuksen kopion mukaisena. Toim. Koivusalo, Esko. *Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 954, Talonpoikaiskulttuurisäätiön julkaisuja I,* Helsinki 2005.

Uplannin maakuntalaki. Teoksessa Schlyter C. J., *Samling av Sweriges gamla lagar hos P. A. Nordstedt & Söner. Tredje bandet.* Stockholm 1834.

Utdrag utur alle ifrån 1729 års slut utkomme publique handlingar, plakater, förordningar, resolutioner och publikationer, del 11. *Modeé, R. G.,* Stockholm 1742–1829.

Kirjallisuus

Aalto, Seppo 1996: *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700*. Helsinki: SHS.

Bloch, Marc 2003: *Historian puolustus*. Helsinki: Artemisia edizioni. Julkaistu alun perin ranskaksi *Apologie pour l'histoire ou Metier d'historien* vuonna 1949.

Brownmiller, Susan 1975: *Against our will, men, women and rape*. London: Secker & Warburg.

Brundage, James 1987: *Law, Sex and Christian society in medieval Europe*. Chicago: University of Chicago Pres.s

Bullough, Vern L & Brundage, James 1982: *Sexual practices and the medieval church*. Buffalo, N.Y.: Prometheus Books.

Carlsson, Lizzie 1965: *Jag giver dig min dotter. Trolovning och äktenskap i den svenska kvinnans äldre historia I*. Rättshistoriskt bibliotek 8. Stockholm: Nordiska bokhandeln.

Dean, Trevor 2011: *A regional Cluster? Italian secular Laws of abduction, Forced and Clandestina Marriage (Fourteenth and fifteenth Centuries)*. Kirjassa Korpiola, Mari (toim.): *Regional Variations in Matrimonial Law and Custom in Europe, 1150–1600*. Boston: Brill. Medieval Law and Its practice Vol. 12.

Dunn, Caroline 2011: *Forfeiting The Marriage Portion. Punishing Female Adultery in the Secular Courts of England and Italy*. Kirjassa Korpiola, Mari (toim.): *Regional Variations in Matrimonial Law and Custom in Europe, 1150–1600*. Boston: Brill. Medieval Law and Its practice Vol. 12.

Elomaa, Hanna 2001: *Mikrohistoria johtolankojen jäljillä*. Artikkelit kirjassa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit 2001: *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: SKS.

Hemmer, Ragnar 1949: *Rikosoikeuden historia pääpiirteittäin luentojen mukaan*. Helsinki: Helsingin Yliopiston monistustoimisto.

Hemmer, Ragnar 1954: *Suomen oikeushistorian oppikirja 2. Perheoikeuden, perintöoikeuden ja testamenttioikeuden historia*. Hyvinkää: Hyvinkään kirjapaino.

Honkatukia, Päivi 2001: *"Ilmoitti tulleensa raiskatuksi"- Tutkimus poliisin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 180. Helsinki: Yliopistopaino.

Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit 2001: *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: SKS.

Immonen, Kari 2001: Uusi kulttuurihistoria. Artikkelit kirjassa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit 2001: *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: SKS.

Inger, Göran 2011: *Svensk rättshistoria*. Malmö: LiberLäromedel.

Jansson, Karin Hassan 2002: *Kvinnofrid. Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600 – 1800*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Historica Upsaliensia 205.

Johansson, Marie 1998: *Att stämma till ting – om rättegångssystemet i Östgötalagen*. Scandia, Tidskrift för historisk forskning Vol 64 2/1998, 161–193.

Jokiaho, Petri 2000: *Suvun, perheen ja kotitalouden kunnian tähden. Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alussa Pohjanmaalla (1540–1690)*. Kirjassa Matikainen, Olli (toim.) 2000: *Rikos historiassa*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy. Jyväskylän historiallinen arkisto vol 5.

Karonen, Petri 1996: *Raiskaus – lähes tuntematon rikos 1500- ja 1600-luvulla*. Kirjassa Forström, Sari (toim.): *Laittomuuden laitatiellä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin*. Helsinki : Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja, 10.

Katajala, Sari & Vuolanto, Ville 2013: *Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla*. Helsinki: Gaudeamus.

Keskiaho, Jesse 2010: *Hiippakunnan järjestäytymiskausi*, kirjassa Heikkilä, Tuomas (toim.): *Kirjallinen kulttuuri keskiajan Suomessa*. Helsinki: SKS.

Klami, Hannu Tapani 1981: *Jus Finnonicum. Ruotsalaisen maakuntaoikeuden omaksumisesta Suomessa*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, A-sarja No 154.

Klemmtilä, Hannele 2004: *Keskiajan pyövelit*. Jyväskylä: Atena kustannus.

Klemmtilä, Hannele 2008: *Keskiajan julmuus*. Jyväskylä: Atena kustannus.

Korpiola, Mia 2009: *Between Betrothal and Bedding. Marriage Formation in Sweden 1200 –1600*. Boston: Brill.

Korpiola, Mia (toim.) 2011: *Regional Variations in Matrimonial Law and Custom in Europe, 1150–1600*. Boston: Brill. Medieval Law and Its practice Vol. 12.

Lidman, Satu, 2009: *Pikku Bärbl opettajan kammarissa. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä 1600-luvun alun Münchenissä*. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Makaaberin ruumis. Mielikuvia kuolemasta ja kehosta*. Helsinki: SKS.

Lempiäinen, Pentti 1967: *Piispan- ja rovastintarkastukset Suomessa ennen isoavihaa*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Letto-Vanamo, Pia 1995: *Käräjyhteisön oikeus. Oikeudenkäyttö Ruotsi- Suomessa ennen valtiollisen riidanratkaisun vakiintumista*. Helsinki: Gaudeamus.

Letto-Vanamo, Pia (toim.) 1991: *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Helsinki: Oikeushistorian julkaisuja 2, Helsingin yliopisto, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos.

Lindkvist, Thomas 1989: *Medeltidens lagar*. Historisk Tidskrift 3/1989, 413–420.

Lönroth, Harry & Linna, Martti (suom.) 2013: *Eerikinkronikka*. Helsinki: SKS.

Matikainen, Olli 1995: *Iskuin ja lyönnein. Väkivalta ja käräjät Käkisalmen läänissä 1616–1651*. Suomen historian julkaisuja; 22. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Matikainen, Olli 2002: *Verenperijät. Väkivalta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500–1600-luvulla*. Helsinki: SKS. Bibliotheca historica 78.

Miettinen, Tiina 2012: *Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Tampere: väitöskirja: Acta Universitatis Tamperensis: 1756.

Miettinen, Riikka 2013: *Gendered Suicide in Early Modern Sweden and Finland*. Kirjassa Myravyeva, Marianna & Toivo, Raisa Maria (toim.) 2013: *Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*.

Myhrberg, Pertti 1978: *Rikos- ja prosessioikeuden kehitys Suomessa*. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus.

Myravyeva, Marianna & Toivo, Raisa Maria (toim.) 2013: *Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*.

Mäkelä, Anneli 1989: *Suvusta perheeseen. Satakunnan ja Karjalan naisen asema 1500-luvulla*. Helsinki: SHS. Historiallisia tutkimuksia 151.

Norseng, Per 1991: *Law Codes as a Source for Nordic History in the Early Middle Ages*. Scandinavia Journal of History Vol 16 3/1991, 137–166.

Nykänen, Henna Marjaana 2005: *Uutta historiaa. Annalismen ilmeneminen suomalaisessa historiakeskustelussa vuosina 1970-2000*. Suomen historian pro gradu –tutkielma, Joensuun yliopisto.

Ollila, Anne 2010: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. Helsinki: SKS.

Pajuoja, Jussi 1991: *Varhaiset rikokset ja niiden rankaiseminen*. Kirjassa *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Helsinki: Oikeushistorian julkaisuja 2, Helsingin yliopisto, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos. Toimittanut Letto-Vanamo, Pia.

Parvio, Martti 1986: *Vuoden 1571 kirkkojärjestyksestä vuoden 1686 karoliiniseen kirkkolakiin*. Jälkisanat kirjassa *Kirkkolaki ja Ordningi 1686(KL)*. Toim. Hellemaa, Lahja-Irene; Jussila, Anja; Parvio, Martti. Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 444. Wsoy, Helsinki 1986.

Pihlajamäki, Heikki & Mäkinen, Virpi & Varkemaa, Jussi 2007: *Keskiajan oikeushistoria*. Helsinki: SKS. Tietolipas 218.

Pylkkänen, Anu 1990: *Puoli vuodetta lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Pylkkänen, Anu 1991: *Avioliiton historiaa. Sukujen sopimuksesta kahden kauppaan*. Artikkelikirjassa *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Helsinki: Oikeushistorian julkaisuja 2, Helsingin yliopisto, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos. Toimittanut Letto-Vanamo, Pia.

Rapola, Martti 1926: Johdatus kirjassa *Suomen kielen muistomerkkejä III, 1. Kristoffer kuninkaan maanlaki*. Suomeksi kääntänyt Abraham Kollanius. Helsinki: SKS.

Salonen, Kirsi 2009: *Synti ja sovitus, rikos ja rangaistus. Suomalaisien rikkomuksia keskiajalla*. Helsinki: SKS.

Shryock, Andrew & Lord Smail, Daniel (toim.) 2011: *Deep history. The Architecture of Past and Present*. California: University of California Press.

Sjögren, Maria 2001: *Kvinnors jord, manlig rätt. Äktenskap, egendom och makt i äldre tid*. Hedemora: Gidlund.

Sjöholm, Elsa 1968: *Några arvsrättsliga problem i de svenska medeltidslagarna*. Scandia Vol 34 1968/1.

Sjöholm, Elsa 1988: *Sveriges medeltids lagar. Europeisk rättstradition i politiks omvandling*. Stockholm : Nordiska bokhandeln.

Sjöholm, Elsa 1990: *Sweden's Medieval Laws. European Legal Tradition –Political Change*. Scandinavian Journal of History Vol. 15 2/1990, 65–87.

Terho, Sampo 2007: *Silmä silmästä hammas hampaasta. Kuolemanrangaistuksen historiaa*. Jyväskylä: Atena.

Tommila, Päiviö 1989: *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. Porvoo: WSOY.

Ulkuniemi, Martti 1978: Johdanto kirjassa Kuningas Kristofferin maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Vaasa: Suomalaisen kirjallisuusseuran toimituksia 340.

Utriainen, Terttu 1985: *Rikosoikeudellisen vastuun alkujuurilla, rikosoikeudellisen vastuun kehitysvaiheista primitiivisistä yhteisöistä 1700-luvun luonnonoikeudelliseen koulukuntaan*. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus. Lapin korkeakoulun oikeustieteiden osaston julkaisuja. Sarja B, Tieteellisiä tutkielmia ja selvityksiä, n:o 3.

Utriainen, Terttu 2008: *Mitä Raamattu kertoo raiskauksesta?* Heikki E.S. Mattilan juhlaKirja. Kielen ja oikeuden kohtaamisia, 431–438. Helsinki: Talentum.

Utriainen, Terttu 2010; *Raiskaus rikosoikeudellisen ongelmana*. Rovaniemi: Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta.

Vigarello, Georges 2001: *A History of Rape. Sexual violence in France from the 16th to 20th century*. Translated by Jean Birrel. Cambridge: Polity Press.

Vogt, Helle 2010: *The function of kinship in medieval Nordic legislation*. Medieval law and its practice 9, Leiden: Brill.

Välimäki, Mari 2013: *Responsibility of a Seducer? Men, Women, and Breach of promise in Early Modern Swedish Legislation*. Kirjassa Myravyeva, Marianna & Toivo, Raisa Maria (toim.) 2013: *Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*.

Ylikangas, Heikki 1967: *Suomalaisen Sven Leijonmarckin osuus vuoden lain 1734 naimakaaren laadinnassa. Kaaren tärkeimpien säännösten muokkautuminen 1689–1694*. Väitöskirja Helsingin yliopisto.

Ylikangas, Heikki 1983: *Miksi oikeus muuttuu. Laki ja oikeus historiallisen kehityksen osana*. Helsinki: WSOY.

Ylikangas, Heikki 1984: *Vuoden 1734 lain tausta*, 226–235. Kirjassa Ruotzin waldacunnan laki: hyväxi luettu ja watan otettu herrain päivillä vuonna 1734. Näköisp. (s. 1-368). Alkuperin julkaistu: Turku: Salenius, 1759. Helsinki: WSOY.

Ylikangas, Heikki 1988/a: *Valta ja väkivalta keski- ja uuden ajan taitteessa Suomessa*. Helsinki: WSOY.

Ylikangas, Heikki 1988/b: *Mose lag grunden för västerlandetts rätt?* Historisk Tidskrift för Finland 4/1988, 660–662.

Ylikangas, Heikki 1999: *Väkivallasta sanan valtaan. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin*. Porvoo: WSOY.